



Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων

Διπλωματική Εργασία

Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και η αντιμετώπιση της σε εθνικό και διεθνές επίπεδο :Η συμβολή του Διεθνούς Οργανισμού Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Δ.Ο.Ε.Α- INTERPOL) στην προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Γεώργιος Τσιουρής

Επιβλέπων Καθηγητής: Δρ. Χαρίλαος Λαβράνος

Πάτρα Ιούνιος 2021

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

*Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και η αντιμετώπιση της σε
εθνικό και διεθνές επίπεδο :Η συμβολή του Διεθνούς Οργανισμού
Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Δ.Ο.Ε.Α- INTERPOL) στην προστασία της
Πολιτιστικής Κληρονομιάς*

Γεώργιος Τσιουρής

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων καθηγητής

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Δρ. Χαρίλαος Λαβράνος

Καθηγητής Γεώργιος Γκαντζιάς

Πάτρα

Σεπτέμβριος 2021

Με την ολοκλήρωση της εργασίας αισθάνομαι την ανάγκη βαθύτατα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της εργασίας Καθηγητή κύριο Χαρίλαο Λαβράνο για την εξαιρετική συνεργασία, την κατανόηση και την υπομονή του. Επίσης, ευχαριστώ τον συνεπιβλέποντα Καθηγητή κύριο Γεώργιο Γκαντζιά για τις παρατηρήσεις και την πολύτιμη βοήθειά του.

Επίσης, ευχαριστώ το προσωπικό του Εθνικού Κεντρικού Γραφείου Interpol στην Αθήνα για τη συνεργασία και τον χρόνο που διέθεσαν.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου για την βοήθεια και τη στήριξή τους.

Περίληψη

Στη σύγχρονη εποχή της ψηφιοεπικοινωνιακής παγκοσμιοποίησης και της πολύπλευρης κρίσης παρατηρείται μία συνεχώς αυξανόμενη παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών. Οι συνεχείς πόλεμοι, η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η αυξανόμενη ζήτηση για έργα τέχνης έχει ως αποτέλεσμα τις λαθρανασκαφές, τις λεηλασίες αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, την πλαστογράφηση αρχαιοτήτων και έργων τέχνης και συνακόλουθα την εκρηκτική αύξηση του παράνομου εμπορίου. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση και η μελέτη του ρόλου των διωκτικών αρχών ασφαλείας στην αντιμετώπιση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών. Η πολιτιστική κληρονομιά και η διαχείρισή της στη σημερινή εποχή είναι γεμάτη προκλήσεις σε έναν κόσμο που αλλάζει ραγδαία στηριζόμενος όλο και περισσότερο στην τεχνολογία. Το γεγονός αυτό διευκολύνει την παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων η οποία, πολλές φορές έχει σημαντικές πολιτικές, οικονομικές, εθνικές και κοινωνικές προεκτάσεις. Συγχρόνως η διαπίστωση ότι διαπλέκεται με άλλα ήδη εγκλημάτων ή και χρησιμοποιείται από εξαιρετικά οργανωμένες εγκληματικές και τρομοκρατικές οργανώσεις οδηγεί στη συνεχή προσπάθεια εύρεσης σύγχρονων και αποτελεσματικών τρόπων αντιμετώπισής της. Σημαντικό ρόλο στον συνεχή αυτόν αγώνα έχει ο Διεθνής Οργανισμός Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Interpol). Η συγκεκριμένη υπηρεσία έχει έδρα τη Λυών της Γαλλίας και διαθέτει 187 Κράτη μέλη. Στην εργασία εξετάζεται ο ρόλος της Interpol και οι δράσεις που έχει αναπτύξει με σκοπό την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα και σε συνδυασμός με το ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από το Ελληνικό Τμήμα της Υπηρεσίας μελετάται ο ρόλος της στην ανεύρεση και στον επαναπατρισμό αρχαιοτήτων, η χρήση των νέων τεχνολογιών καθώς και οι προσπάθειες να προσεγγίσει το ευρύ κοινό και να ενημερώσει για το σκοπό της. Οι δράσεις της Interpol αναπτύσσονται σε ολόκληρο τον κόσμο και συνδέονται με αντίστοιχες δράσεις διωκτικών αρχών για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Η ανάλυση των δράσεων μαρτυρούν τον σύγχρονο βηματισμό της Υπηρεσίας με τις νέες τεχνολογίες, το σεβασμό στον άνθρωπο και συνακόλουθα μία επικοινωνιακή στρατηγική η οποία με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών προσπαθεί να αφυπνίσει το ευρύ κοινό σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Λέξεις – Κλειδιά

Διεθνής Οργανισμός Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Interpol), πολιτιστική διαχείριση παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών, νέες τεχνολογίες.

Illegal trafficking in cultural property and its treatment at national and international level: The contribution of the International Criminal Police Organization (INTERPOL) to the protection of Cultural Heritage

Georgios Tsiouris

Abstract

In the modern age of digital globalization and the multifaceted crisis, there is an ever-increasing illegal market for cultural goods. The constant wars, the development of technology and the growing demand for works of art have resulted in illegal excavations, looting of archeological sites and museums, falsification of antiquities and works of art and consequently an explosive increase in illegal trade. The purpose of this paper is to investigate and study the role of law enforcement agencies in tackling the illicit trade in cultural goods. Cultural heritage and its management today are full of challenges in a world that is changing rapidly with increasing reliance on technology. This facilitates the smuggling of antiquities, which often has significant political, economic, national and social implications. At the same time, the fact that it is intertwined with other crimes or is used by highly organized criminal and terrorist organizations leads to the constant effort to find modern and effective ways to deal with it. Interpol has an important role in this ongoing struggle. The Organization is based in Lyon, France and has 187 Member States. The paper examines the role of Interpol and the actions it has taken to combat the illicit trafficking of cultural property. Through the bibliographic research and in combination with the questionnaire completed by the Greek section of the Interpol, its role in finding and repatriating antiquities, the use of new technologies as well as the efforts to reach the general public and inform about the purpose are studied. of. Interpol's actions are deployed around the world and are linked to similar actions by law enforcement authorities in the fight against organized crime. The analysis of the actions testifies to the modern pace of Interpol with the new technologies, the respect for the human being and consequently a communication strategy which with the help of the new technologies tries to awaken the general public in matters of protection of the cultural heritage.

Keywords

Interpol, cultural management, illegal trade in antiquities, new technologies

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract	vii
Περιεχόμενα	ix
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια	x
1. Εισαγωγή	1
1.1 Πλαίσιο ανάπτυξης έρευνας Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.	1
1.2 Ερευνητικά ζητούμενα και στόχοι Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.	2
1.3 Μεθοδολογία έρευνας	3
1.4 Δομή της εργασίας	3
2. Η πολιτιστική Πολιτική και Διαχείριση στη σύγχρονη εποχή	5
2.1 Η πολιτιστική κληρονομιά	5
2.2 Η Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς	7
2.3 Διεθνείς Οργανισμοί και Ενώσεις για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς	10
2.4 Νομική αντιμετώπιση παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών- αρχαιοκαπηλίας/θεσμοί	13
2.5 Συμπεράσματα	18
3. Αρχαιοκαπηλία και παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών	19
3.1 Παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών	19
3.2 Η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης	24
3.3 Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών	26
3.4 Οργανισμοί που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών	28
3.5 Συμπεράσματα	32
4. Μελέτη περίπτωσης. Ο Διεθνής Οργανισμός Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Δ.Ο.Ε.Α- INTERPOL)	
4.1 Interpol. Η δομή του Οργανισμού	34
4.2 Δράσεις της Interpol και επαναπατρισμός πολιτιστικών αγαθών	36
4.3 Η Interpol στην εποχή της κρίσης του Covid-19	42
5. Έρευνα - Ερωτηματολόγιο	43
5.1 Μεθοδολογία έρευνας	43
5.2 Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας και δομή ερωτηματολογίου	45
5.3 Αποτελέσματα της έρευνας	46
5.4 Συζήτηση επί των αποτελεσμάτων	49
6. Σύνοψη των δεδομένων	
6.1 Η Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς	53
6.2 Παράνομο εμπόριο και επίδραση στην κοινωνία	55
Συμπεράσματα	59
Βιβλιογραφία	61
Παράρτημα	67

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΔΟΕΑ: Διεθνής Οργανισμός Εγκληματολογικής Αστυνομίας

ΕΚΓ Ελλάδος - Interpol: Εθνικό Κεντρικό Γραφείο Ελλάδος - Interpol

ALESCO: Εκπαιδευτικός, Πολιτιστικός και Επιστημονικός Οργανισμός του Αραβικού
Συνδέσμου

ARCA: Association for Research into Crimes against Art.

EUROJUST: European Union Agency for Criminal Justice Cooperation

ICCROM: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of
Cultural Property

ICMS: Διεθνής Επιτροπή για την Ασφάλεια των Μουσείων

ICOM: International Council of Museums

IGGI: Interpol Global Complex for Innovation

ISESCO: Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός του Ισλαμικού
Κόσμου

NCB: Εθνικό Κεντρικό Γραφείο (Interpol)

OCU: Operational Coordination Unit

PSYCHE: Protection System For Cultural Heritage

SOCTA: Serious Organised Crime Threat Assessment

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNODC: United Nations Office of Drugs and Crime

WCO: World Customs Organisation (Παγκόσμιος Οργανισμός Τελωνείων)

1. Εισαγωγή

1.1 Πλαίσιο ανάπτυξης της έρευνας

Η αρχαιοκαπηλία αποτελεί ένα χρόνιο πρόβλημα το οποίο αναγνωρίζεται με τη σύγχρονη έννοια του του όρου ήδη από τον 19^ο αιώνα. Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών έχει πολλές αιτίες οι οποίες επιτείνονται από την άγνοια και την κάθε μορφής απληστία. Το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών πραγματοποιείται είτε μέσω διεθνών παράνομων αγορών είτε νόμιμων όπως οι δημοπρασίες, συμπεριλαμβανομένου και του διαδικτύου. Το διεθνές λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων και έργων τέχνης έχει καταστεί επιδημία, στην Ευρώπη, στη Μέση Ανατολή, στην Αφρική, στην Ασία, στην Λατινική Αμερική, στην Βόρεια Αμερική και σχεδόν κάθε έθνος.

Έχει διαπιστωθεί ότι το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών περιλαμβάνει τρία κύρια εγκληματικά φαινόμενα: α) Κλοπή και ληστεία πρωτότυπων πολιτιστικών αγαθών, β) λεηλασίες, ή παράνομη απομάκρυνση αρχαίων λειψάνων από αρχαιολογικούς χώρους, κτίρια ή μνημεία και παράνομο εμπόριο αυτών και γ) πλαστογραφία. Η εμπορία πολιτιστικών αγαθών εκτιμάται ότι παραμένει σταθερή εγκληματική δραστηριότητα στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και παγκοσμίως, με τη ζήτηση να διατηρεί στο μέλλον τις παράνομες δραστηριότητες εμπορίας στο ίδιο ή ενδεχομένως σε συνεχώς αυξανόμενα επίπεδα. Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι δεν είναι ανεξάρτητο από άλλες εγκληματικές δράσεις αλλά συνδέεται τόσο με οργανωμένες εγκληματικές οργανώσεις όπως και με τρομοκρατικές (ενδ. ISIS).

Πολλές χώρες προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά τους αρχικά προσδιορίζοντας ότι όλα τα αρχαία πολιτιστικά αντικείμενα που ανακαλύπτονται εντός των ορίων της επικράτειας τους ανήκουν στο κράτος, καθιστώντας παράλληλα αδίκημα την εξαγωγή αρχαιοτήτων δίχως κυβερνητική άδεια. Σύμφωνα με τις Ann E. Killebrew και Sandra AScham (2017,2) «τα πολιτιστικά αγαθά ποικιλοτρόπως θεωρούνται ως ιδιοκτησία, αντίστοιχα, αρχαιολόγων, των χορηγών τους, της χώρας όπου βρέθηκαν, των κοινοτήτων που ζουν κοντά τους, ολόκληρου του κόσμου, των ζωντανών πολιτισμών των οποίων το παρελθόν αντιπροσωπεύεται από αυτά, των μουσείων που τα στεγάζουν τα πολιτιστικά αντικείμενα, ακόμη και των συλλεκτών που τα αγόρασαν - νόμιμα ή παράνομα». Τέλος οι LaFollette (2016), Gerstenblith (2013) και Roehrenbeck

(2010) σημειώνουν ότι τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα και τα πρώτα χρόνια του εικοστού πρώτου, η αποδοχή των διεθνών συνθηκών και συμβάσεων από τις κυβερνήσεις και τους επαγγελματικούς οργανισμούς ήταν καθοριστικής σημασίας για τη διευκόλυνση της επιστροφής αντικειμένων στις περιοχές προέλευσής τους.

1.2 Ερευνητικό ζητούμενο και στόχοι

Μεταξύ άλλων υπηρεσιών, στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών θησαυρών ξεχωρίζει η Interpol. Αποτελεί έναν διεθνή οργανισμό ασφαλείας και βοηθά τη διεθνή αστυνομική συνεργασία ακόμη και όταν δεν υπάρχουν διπλωματικές σχέσεις μεταξύ συγκεκριμένων χωρών. Όλες οι δράσεις της είναι πολιτικά ουδέτερες και λαμβάνονται εντός των ορίων των υφιστάμενων νόμων σε διαφορετικές χώρες. Ως διακυβερνητικός οργανισμός διαθέτει 187 μέλη-χώρες. Έτσι, αποτελεί τον δεύτερο μεγαλύτερο οργανισμό μετά τον ΟΗΕ ως προς τον αριθμό μελών.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί η παράνομη διακίνηση έργων τέχνης στη σύγχρονη εποχή της κρίσης και οι δραστηριότητες της Interpol στην αντιμετώπιση του πολυεπίπεδου αυτού οργανωμένου εγκλήματος. Στη συγκεκριμένη εργασία παρουσιάζεται το πολυσύνθετο πρόβλημα τα αρχαιοκαπηλίας και της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών καθώς και ο ρόλος της τεχνολογίας στην υποβοήθηση του εγκλήματος αυτού. Συγχρόνως, αναλύονται οι τρόποι με τους οποίους επιχειρεί η Interpol, με την υιοθέτηση καινοτόμων μεθόδων στην αντιμετώπιση της αρχαιοκαπηλίας, η φιλοσοφία της που στηρίζεται στην αगाστή συνεργασία μεταξύ κρατών αλλά και μεταξύ άλλων υπηρεσιών, καθώς και οι μεγάλες της επιτυχίες. Ειδικά οι επιτυχίες δεν μαρτυρούν μόνο την ικανότητα της Interpol αλλά συγχρόνως δείχνουν και το μέγεθος του προβλήματος το οποίο έχει λάβει παγκόσμιες διαστάσεις.

Μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα και σε συνδυασμός με το ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από το Ελληνικό τμήμα της Υπηρεσίας μελετάται ο ρόλος της στην ανεύρεση και στον επαναπατρισμό αρχαιοτήτων, η χρήση των νέων τεχνολογιών καθώς και οι προσπάθειες να προσεγγίσει το ευρύ κοινό και να ενημερώσει για το σκοπό της. Οι δράσεις της Interpol αναπτύσσονται σε ολόκληρο τον κόσμο και συνδέονται με αντίστοιχες δράσεις διωκτικών αρχών για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Η ανάλυση των δράσεων μαρτυρούν τον σύγχρονο βηματισμό της Υπηρεσίας με τις νέες τεχνολογίες, το σεβασμό στον άνθρωπο και συνακόλουθα μία

επικοινωνιακή στρατηγική η οποία με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών προσπαθεί να αφυπνίσει το ευρύ κοινό σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για το συγκεκριμένο θέμα δεν υπάρχει κάποια άλλη αντίστοιχη διπλωματική εργασία στο ΕΑΠ.

1.3 Μεθοδολογία

Το πεδίο της έρευνας έπρεπε να ισορροπήσει μεταξύ επιστημονικών μελετών, δημοσιευμάτων και πληροφοριών στο διαδίκτυο και δεδομένων που προέρχονται από υπηρεσία ασφαλείας, όπως είναι η Interpol. Η μεθοδολογία συλλογής δεδομένων περιλαμβάνει την ποιοτική έρευνα τόσο σε πρωτογενή όσο και σε δευτερογενή στοιχεία. Ως προς τα πρωτογενή, αυτά προήλθαν από τη συμπλήρωση ερωτηματολογίου από το υπεύθυνο γραφείο της Interpol στην Ελλάδα ενώ τα δευτερογενή από βιβλιογραφική έρευνα και το διαδίκτυο. Το ερωτηματολόγιο απεστάλη με email στην αρμόδια διεύθυνση της Interpol στην Αθήνα και επεστράφη συμπληρωμένο. Οι πληροφορίες που αντλήθηκαν από το ερωτηματολόγιο βοήθησαν στην περαιτέρω έρευνα του θέματος, σε συνδυασμό με την μελέτη της βιβλιογραφίας και την ανάλυση των δεδομένων.

1.4 Δομή της εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι στόχοι της έρευνας, η μεθοδολογία και η διάρθρωση της εργασίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνεται η θεωρητική προσέγγιση του θέματος, αναλύονται οι όροι «Πολιτιστική κληρονομιά» και «Διαχείριση της προστασίας τους», περιγράφονται οι εμπλεκόμενοι οργανισμοί και φορείς που συμμετέχουν ενεργά στο έργο της προστασίας. Επίσης, αναλύεται το θεσμικό, νομικό πλαίσιο – διεθνές και εθνικό - που σχετίζεται με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περιόδους ειρηνικής συνύπαρξης των λαών αλλά και ένοπλων συγκρούσεων. Παρατίθεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή του θέματος στην Ελλάδα από την αρχαιότητα ως σήμερα καθώς και σε επικυρωμένες αποφάσεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο τρίτο κεφάλαιο, αναλύεται διεξοδικά το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης, το οποίο εντοπίζεται, κυρίως, σε χώρες με πλούσιο αρχαιολογικό απόθεμα. Περιγράφονται οι αιτίες του παράνομου εμπορίου αρχαιοτήτων και η σύνδεση με το οργανωμένο έγκλημα

και τη χρηματοδότηση τρομοκρατικών οργανώσεων και εν γένει οι οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις της παράνομης διακίνησης. Η συνεχής ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, η αгаστή συνεργασία κυβερνήσεων και επιμέρους φορέων αλλά και η επιβολή αυστηρών κυρώσεων στους εμπλεκόμενους παραβάτες θα συμβάλει στη μείωση της προσφοράς και της ζήτησης των πολιτιστικών αγαθών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται διεξοδικά ως μελέτη περίπτωσης ο Διεθνής Οργανισμός Εγκληματολογικής Αστυνομίας, οι δράσεις του στην προ και μετά εποχή της κρίσης του Covid-19 καθώς και οι αλληπάλληλες οργανωμένες ενέργειες επαναπατρισμού παράνομων αρχαιοτήτων. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται η μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας, η οποία περιλαμβάνει συνδυασμό πρωτογενών και δευτερογενών πηγών και τα δεδομένα του Ερωτηματολογίου. Επίσης, παρατίθενται προτάσεις που προήλθαν από την μελέτη του θέματος.

Στο έκτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί τη σύνοψη της μελέτης, αναπτύσσεται σε δύο ενότητες. Στην πρώτη τίγονται θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από το πλαίσιο που ήδη έχει αναλυθεί ενώ στη δεύτερη παρατιθενται ζητήματα και διαπιστώσεις της επίδρασης του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών στην κοινωνία. Η Εργασία ολοκληρώνεται με τα Συμπεράσματα, ενώ στο τέλος της μελέτης αναγράφεται η ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία και παρατίθεται σε Παράρτημα το Ερωτηματολόγιο και οι απαντήσεις.

2. Η πολιτιστική κληρονομιά

2.1 Η πολιτιστική κληρονομιά και η διαχείρισή της στην σύγχρονη εποχή

Η ανθρώπινη εξέλιξη στον πλανήτη Γη που ξεκίνησε πριν από έξι χιλιάδες χρόνια, η αλληλεπίδραση της με το τοπίο και η ανάπτυξη διαφορετικών πολιτισμών και θρησκειών οδήγησε « στην παραγωγή μίας πλούσιας κληρονομιάς άυλων και απτών φαινομένων που συνήθως περιγράφονται ως πολιτιστική κληρονομιά» (SueFerryκ.α, 2005:86). Τα δύο συστατικά της πολιτιστικής κληρονομιάς, δηλαδή ο «πολιτισμός» και η «κληρονομιά» έχουν μία ποικιλομορφία αντίληψης και κατανόησης και οι ιδέες γύρω από την έννοια τους ποικίλουν. Έτσι, λοιπόν, η πολιτιστική κληρονομιά σύμφωνα με τον RodneyHarrison(2013,3) είναι πανταχού παρούσα ενώ σε αντιδιαστολή η LauraJaneSmith (2006,11) αναφέρει ότι δεν υπάρχει κληρονομιά. Επίσης μία άλλη άποψη είναι του GraemeDavison (2008,33) σύμφωνα με την οποία κληρονομιά είναι ότι θέλει ο καθένας μας ενώ σε πολλές αυτόχθονες γλώσσες δεν υπάρχει η έννοια της κληρονομιάς.

Ο πολιτισμός είναι ένα σύνολο κοινών εννοιών, αξιών και αναπαραστάσεων που σχετίζονται με οποιαδήποτε κοινωνία ή μια χωριστή ομάδα μέσα σε μια κοινωνία και υπαινίσσεται μία ενότητα. Το 1871 ο Άγγλος ανθρωπολόγος E.DTaylor προσδιόρισε τον πολιτισμό ως «ένα πολύπλοκο σύνολο που περιλαμβάνει γνώση, πίστη, τέχνη, ήθος, νόμο, έθιμο και κάθε άλλη ικανότητα και συνήθειες που αποκτά ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας» (Seymour - Smith,1986:30). Σύμφωνα με τους Παυλογεωργάτο – Κωνσταντογλου (2005: 60) «πολιτισμός είναι ένας ζωντανός συνδυασμός των δημιουργικών δραστηριοτήτων ατόμων αλλά και κοινωνιών τόσο στο παρελθόν όσο και στο παρόν». Επίσης, σύμφωνα με την Μπιτσάνη (2004: 30) πολιτισμός είναι «το σύνολο των υλικών και πνευματικών αξιών που δημιουργήθηκαν από την ανθρώπινη δράση στη διαχρονία».

Ωστόσο στη σημερινή εποχή της ψηφιοεπικοινωνιακής παγκοσμιοποίησης ο πολιτισμός προσδιορίζεται ως μία διεπιστημονική έννοια, σύμφωνα με τις πραμέτρους παραγωγής του πολιτισμού, δηλαδή τον χρόνο, τον τόπο και τις δραστηριότητες (Γκαντζιάς 2020: 70). Με βάση το παραπάνω, και σε συνδιασμό με τον ψηφιακό μετασχηματισμό του κοινωνικού ιστού η έννοια του πολιτισμού ορίζεται ως εξής:

«Πολιτισμός είναι η δυναμική αλληλεπίδραση “πολιτισμικού” και “πολιτιστικού”, η οποία αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο και έχει ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση των διεργασιών και των διαδικασιών παραγωγής των αγαθών (προϊόντων ή υπηρεσιών) στη φυσική και ψηφιακή καθημερινότητά μας» (Γκαντζιάς 2020, 71).

Από την άλλη πλευρά ο όρος κληρονομιά προέκυψε από την μέριμνα για την απώλεια και καταστροφή μνημείων και κτιρίων κατά την διάρκεια πολέμων και φυσικών καταστροφών. Η κληρονομιά ασχολείται με την μνήμη και την μετάδοση του πολιτισμού, έχει ως δεξαμενές τις δημιουργίες των ανθρώπων και το φυσικό περιβάλλον ενώ ως πλαίσιο αναφοράς της είναι τόσο το παρελθόν όσο και το μέλλον.

Ενώ την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς την συναντούμε για πρώτη φορά τον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη, μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου προέκυψε η ανάγκη προστασίας της ως μέρους της εθνικής ταυτότητας. Στην αρχή ο ορισμός της ήταν Ευρωκεντρικός αλλά στην συνέχεια εξαιτίας των κοινωνικών αλλαγών των δεκαετιών του 1960 και του 1970 τροποποιήθηκε με την καθοδήγηση από τον Εκπαιδευτικό, Επιστημονικό και Πολιτιστικό Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) και το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), που προέκυψαν από τον Χάρτη της Βενετίας του 1964.

Ο John Schofield (2008,19) ορίζει την πολιτιστική κληρονομιά ως «Μνημεία, κτίρια, τοπία, αντικείμενα καθώς και πολιτιστικές παραδόσεις, μουσική, θέατρο και διάλεκτο. Μπορεί να είναι αισθητικά ευχάριστο και μπορεί να είναι άσχημο, μη ασφαλές και χωρίς επαναλήψεις. Μπορεί να είναι απτό - όπως πολλά από αυτά - ή άυλο. Μπορεί επίσης να είναι παλιό και μπορεί να είναι καινούργιο. Είναι κάτι που εκτιμάται από την κοινωνία, από συγκεκριμένες ομάδες μέσα στην κοινωνία και από άτομα».

Ένας άλλος ενδιαφέρον ορισμός προέρχεται από την πρώην Γενική Διευθύντρια της UNESCO Irina Bokova (2012,9) σύμφωνα με τον οποίο «Πολιτιστική κληρονομιά είναι ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο και τα μέσα με τα οποία τον διαμορφώνουμε. Είναι ριζωμένη στις πολιτιστικές μας ταυτότητες και παρέχει μια πηγή σοφίας και γνώσης για την ενίσχυση πολιτικών και πρακτικών αειφόρου ανάπτυξης».

Τέλος, ένας ορισμός που περιλαμβάνει στην έννοια της Πολιτιστικής Κληρονομιάς τόσο την άυλη κληρονομιά όσο και τα πολιτιστικά τοπία είναι αυτός της Jane Lennon (2006,448) η οποία αναφέρει ότι «η σύγχρονη έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς

περιλαμβάνει όλα τα σημάδια που τεκμηριώνουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες με την πάροδο του χρόνου. Αφορά το από δομημένο περιβάλλον Περιλαμβάνει επίσης την άυλη κληρονομιά του πολιτισμού, όπως γλώσσα, χορός, μουσική, λαϊκοί τρόποι και δεξιότητες χειροτεχνίας. Η άυλη κληρονομιά συνδέεται συχνά με συγκεκριμένες τοποθεσίες, δίνοντας νόημα και σημασία σε αυτά τα μέρη».

Διαμέσου της σύγχρονης διεπιστημονικής προσέγγιση του όρου «Πολιτισμός», μπορεί να προσδιοριστεί ως πολιτιστικό αγαθό «η πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία του ανθρώπου, η οποία αναδύεται από μια συγκεκριμένη πολιτισμική διεργασία διαμόρφωσης πολιτισμού και μια συγκεκριμένη πολιτιστική διαδικασία λειτουργίας της παραγωγής πολιτισμού, που έχει ως αποτέλεσμα τον προσδιορισμό της ταυτότητας συγκεκριμένων πολιτιστικών προϊόντων (υλικών και άυλων) ή πολιτιστικών υπηρεσιών στη φυσική και ψηφιακή καθημερινότητα» (Γκαντζιάς 2020: 78). Η παραγωγή του πολιτιστικού αγαθού σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο προσδιορίζει και εξωτερικεύει συγκεκριμένα βιώματα του πολιτισμού που το δημιουργήσε.

Συνακόλουθα, ως «πολιτιστικό προϊόν» προσδιορίζεται: «το αποτέλεσμα μιας μεμονωμένης ή συλλογικής δημιουργικότητας ή μιας δραστηριότητας του δημιουργού σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο, η οποία αποτυπώνει τις πολιτισμικές διεργασίες παραγωγής πολιτισμού, διασφαλίζοντας ταυτοχρόνως τη δυνατότητα διαχείρισης συγκεκριμένων διαδικασιών λειτουργίας της παραγωγής και κατοχύρωσης των πνευματικών δικαιωμάτων του δημιουργού» (Γκαντζιάς 2020: 89).

Η συμπερίληψη στην έννοια της Πολιτιστικής Κληρονομιάς από μνημεία και κτίρια, τοπία της φύσης μέχρι και τα άυλα αγαθά όπως η μουσική και ο χορός, οι έννοιες του πολιτιστικού αγαθού και του πολιτιστικού προϊόντος, συνδέουν τη σύγχρονη κοινωνία με το παρελθόν δημιουργώντας παράλληλα συνθήκες μεγαλύτερης συμμετοχής των πολιτών στην διαμόρφωση ενός καλύτερου μέλλοντος.

2.2 Η Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η σύγχρονη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μία πολυδιάστατη και πολλαπλή διαδικασία με την οποία μία κοινωνία αξιολογεί την κληρονομιά της και τις αξίες που αυτή πρεσβεύει προκειμένου το πολιτιστικό φαινόμενο να διατηρηθεί και να προστατευθεί καθώς επίσης και την μορφή αυτής της προστασίας. Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς αναφέρεται στο σύνολο των εκφάνσεων του πολιτισμού.

Μάλιστα, η διαχείριση αφορά: α) την πολιτισμική ταυτότητα, β) την πολιτισμική κληρονομιά, γ) την κινητή και ακίνητη πολιτισμική κληρονομιά και δ) τις σύγχρονες μορφές καλλιτεχνικής και πολιτισμικής δημιουργίας (Πούλιος 2015, 15). Σύμφωνα με την Μπιτσάνη (2004:95) αντικείμενο της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν «ο καθορισμός και η επίτευξη των στόχων της πολιτιστικής πολιτικής, η αξιοποίηση των πολιτισμικών πόρων και αγαθών, η συστηματοποίηση και ταξινόμησή τους σε πολιτισμικό κεφάλαιο, η διεργασία όλων αυτών, η οργάνωση και επιτυχία των δραστηριοτήτων αυτών». Σύμφωνα με τον Πούλιο (2015: 36) «διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς είναι η ολοκληρωμένη προστασία, με τρόπο συστηματικό και διεπιστημονικό και μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, του υλικού της πολιτισμικής κληρονομιάς, καθώς και των αξιών τις οποίες η κληρονομιά αυτή εκφράζει ως απόρροια της σύνδεσής της με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο».

Για την πολιτιστική διαχείριση αναγνωρίζονται ορισμένα μοντέλα που χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη εποχή. Ορισμένα από αυτά είναι τα εξής:

Το Υλικοκεντρικό μοντέλο εμφανίστηκε τον 19^ο αιώνα αλλά ουσιαστικά αναπτύχθηκε και κυριάρχησε κατά τον 20 αιώνα με αποκορύφωμα την οριοθέτησή του στη Χάρτα της Βενετίας (Icomos 1964). Επειδή το συγκεκριμένο μοντέλο εμφανίστηκε με την ανάπτυξη της αρχαιολογίας κατέτεινε στην καθιέρωση. Η δομή ανάπτυξής τους δίδει ιδιαίτερη αξία στο υλικό κατάλοιπο, το οποίο αξιολογείται από αρχαιολογικής, αισθητικής και κοινωνικής πλευράς. Με το σκεπτικό αυτό, σκοπός του συγκεκριμένου μοντέλου είναι η διατήρηση και προστασία του αρχαιολογικού κατάλοιπου του παρελθόντος (Πούλιος 2015: 38). Το ίδιο το μοντέλο, όμως, έχει πλεονεκτήματα, όπως η ενασχόληση των πλέον ειδικών αλλά και μειονεκτήματα, όπως η ενασχόληση των ειδικών χωρίς τη συμμετοχή άλλων μερών αλλά και η μη συμπερίληψη της άυλης πολιτιστικής πληροφορίας (Πούλιος 2015: 40).

Το «Αξιοκεντρικό μοντέλο» αναπτύχθηκε στα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Διαφέρει από το Υλικοκεντρικό καθώς τώρα η ενασχόληση και η διαχείριση περιλαμβάνει περισσότερες ομάδες εκτός των πλέον ειδικών, όπως είναι οι αρχαιολόγοι. Στόχος του είναι να διαφυλάξει τα ποικίλα στοιχεία του παρελθόντος και του παρόντος με σκοπό να τα απολαύσουν οι μελλοντικές γενεές (Πούλιος 2015: 42). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα οργανωμένα και πολυεπίπεδα σωματεία για την προστασία και διαχείριση συγκεκριμένων στοιχείων του παρελθόντος όπως το «Διάζωμα» (Μπένος, 2015). Ωστόσο

και εδώ παρατηρούνται πλεονεκτήματα, όπως η δυνατότητα ευρείας χρήσης του από μεγάλο αριθμό ομάδων και ενδιαφερομένων πλευρών. Συγχρόνως, όμως το σημείο αυτό αποτελεί μία από τις κύριες αδυναμίες του καθώς περιορίζεται η δύναμη των ειδικών ενώ οι ενδιαφερόμενες ομάδες μπορεί να έχουν διαφορετικούς ή και αποκλίνοντες στόχους (Πούλιος 2015: 43-44).

Το μοντέλο «Ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς» εμφανίστηκε στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και αποτελεί δημιούργημα του International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM)¹. Το συγκεκριμένο μοντέλο σχεδιάστηκε και εφαρμόζεται κυρίως σε αναπτυσσόμενες χώρες όπου θεωρείται ότι υπάρχει μία ακόμη εξελισσόμενη σχέση μεταξύ κοινότητας και πολιτιστικής παραγωγής. Το μοντέλο αυτό έχει το πλεονέκτημα ότι η διαχείριση μεταφέρεται από τους ειδικούς στους άμεσα ενδιαφερόμενους και τις τοπικές κοινότητες. Επίσης, ενισχύονται δράσεις που διατηρούν και ισχυροποιούν το δεσμό της κοινότητας με το μνημείο ή το έργο τέχνης. Και εδώ, όμως, παρατηρούνται μειονεκτήματα, όπως, για παράδειγμα, η αδυναμία, πολλές φορές των τοπικών κοινοτήτων να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ενός τέτοιου προγράμματος (Πούλιος 2015: 47 - 48).

Παρά την ύπαρξη των παραπάνω μοντέλων, η σύγχρονη εποχή της 4^{ης} βιομηχανικής επανάστασης (ανθρωπο-ρομποτική επανάσταση) (Γκαντζιάς 2021: 16 κ.ε.) προϋποθέτει την διατύπωση μοντέλων διαχείρισης τα οποία θα μπορούν να απαντούν στις ανάγκες και συνεχείς αλλαγές μιας περίπλοκης και συνεχώς εξελισσόμενης πραγματικότητας. Το μοντέλο παραγωγής και διαχείρισης πολιτισμού ΣΔΠ «ενεργοποιεί διεργασίες και διαδικασίες διοίκησης με χρήση νέων τεχνολογιών...». Το συγκεκριμένο μοντέλο αποτελείται από τον «πολιτισμικό πυρήνα παραγωγής» (3Π) και τον «πολιτιστικό πυρήνα διαχείρισης και διοίκησης» (2Π2Δ) (Γκαντζιάς 2021: 35 – 37).

Το κίνητρο λοιπόν για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την συνεπακόλουθη διαχείριση της είναι η «αξία» που αυτή έχει καθώς σύμφωνα με τον Mason (2008) καμία κοινωνία δεν καταβάλει προσπάθεια να διατηρήσει αυτό που δεν έχει αξία. Οι αξίες οι οποίες παράγονται από την κοινωνία, κρίνονται από κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες καθώς όπως αναφέρει ο Lockwood (2006) αυτό που εκτιμάται από ένα τμήμα της κοινωνίας μπορεί να μην εκτιμηθεί από άλλο, ή μπορεί να

¹<https://www.iccrom.org/section/disaster-resilient-heritage/first-aid-and-resilience-cultural-heritage-times-crisis-far> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/5/2021).

εκτιμηθεί για διαφορετικό λόγο ή επίσης μια γενιά μπορεί να το εκτιμήσει αλλά μπορεί να μην εκτιμηθεί από την επόμενη γενεά. Οπότε λοιπόν τα κριτήρια πρέπει να είναι αυστηρά, διαφανή και αντικειμενικά. Σύμφωνα με το BurraCharter, την αυστραλιανή εκδοχή του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) υπάρχουν πέντε παράμετροι για την εκτίμηση και διατύπωση των πολιτιστικών αξιών: α) η αισθητική αξία, β) η ιστορική αξία, γ) η επιστημονική αξία, δ) η κοινωνική αξία και ε) η πνευματική αξία. Ο Χάρτης Burra περιλαμβάνει επίσης και την ύπαρξη πέντε αξιών οι οποίες αφορούν προστατευόμενες περιοχές και παρέχουν μία βάση συνέργειας για την εκπλήρωση των στόχων της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα σε προστατευόμενη περιοχή. Οι αξίες των προστατευόμενων περιοχών είναι: α) οι εσωτερικές τιμές, β) προϊόντα και υπηρεσίες εκτός του χώρου, γ) προϊόντα και υπηρεσίες εντός του χώρου, δ) αξίες της κοινότητας και ε) μη υλικές ατομικές και βιωματικές αξίες.

Η Σύμβαση της UNESCO το 1972 σχετικά με την προστασία της παγκόσμιας κληρονομιάς διαμορφώθηκε από τους μετασχηματισμούς στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίες με τη σειρά τους ανταποκρίθηκαν στις κοινωνικές αλλαγές των δεκαετιών του 1960 και 1970. Η Σύμβαση οργανώθηκε σε μόνιμη βάση, επικυρώθηκε από την Διεθνή Κοινότητα και εφαρμόστηκε σύμφωνα με τις σύγχρονες επιστημονικές διαδικασίες. Εκτός όμως από την UNESCO οι παγκόσμιοι οργανισμοί που επιδιώκουν την διαχείριση και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), το Διεθνές Κέντρο Μελέτης Διατήρησης και Αποκατάστασης Πολιτιστικής Ιδιοκτησίας (ICCROM) και το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM).

2.3 Διεθνείς Οργανισμοί και Ενώσεις για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και την συνεπακόλουθη καταστροφή και αγριότητα που προκάλεσε, δημιουργήθηκε η ανάγκη για την προαγωγή και παγίωση της παγκόσμιας ειρήνης. Έτσι, λοιπόν, την 16^η Νοεμβρίου 1945 ιδρύθηκε στο Λονδίνο η UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) με σκοπό «την προώθηση της ειρήνης, του ανθρωπισμού και της διαπολιτισμικής κατανόησης» (Meskell, 2013, 484). Η UNESCO και η αποστολή της ουσιαστικά προήλθε από τον ICIC (International Committee on Intellectual Co-operation), έναν

ευρωπαϊκό οργανισμό ο οποίος δημιουργήθηκε και έδρασε μεταξύ των ετών 1936 και 1946 με απώτερο σκοπό να διαμορφώσει μία «νοοτροπία ευνοϊκή για την ειρηνική διευθέτηση διεθνών προβλημάτων στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών» (Valderrama 1995:3). Η UNESCO λοιπόν αποτελεί πρωταρχικά έναν παγκόσμιο διακυβερνητικό οργανισμό ο οποίος λειτουργεί με μεγάλο βαθμό ανεξαρτησίας και ανήκει στο σύστημα των Ηνωμένων Εθνών. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Καταστατικού Χάρτη της UNESCO, η ευδόωση των σκοπών του οργανισμού θα επιτευχθεί μεταξύ άλλων «εξασφαλίζοντας την διατήρηση και την προστασία της παγκόσμιας κληρονομιάς των βιβλίων, των έργων τέχνης και των μνημείων της ιστορίας και της επιστήμης, και συνιστώντας στα ενδιαφερόμενα έθνη τις απαραίτητες διεθνείς συμβάσεις· όπως, επίσης, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ των εθνών σε όλους τους κλάδους της πνευματικής δραστηριότητας». (<http://whc.unesco.org>)

Η επιδίωξη της UNESCO για την διαφύλαξη και διατήρηση της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς επιτεύχθηκε στην Σύμβαση που εγκρίθηκε από την Γενική Διάσκεψη της κατά την δέκατη έβδομη συνεδρία που διεξήχθη στο Παρίσι από τις 17 Οκτωβρίου έως τις 21 Νοεμβρίου του 1972. Η Σύμβαση, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 17 Δεκεμβρίου 1975, αποτελεί μία διεθνή συνθήκη την οποία έχουν επικυρώσει, έως την 23/10/2020 εκατόν ενενήντα τέσσερα κράτη τόσο από αναπτυγμένες όσο και από αναπτυσσόμενες χώρες. Οι επιχειρησιακές οδηγίες για την εφαρμογή της Σύμβασης καταρτίστηκαν το 1977 και αποτελούν τον πυρήνα για όλες τις αποφάσεις, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιγραφής και σύμφωνα με την Sophia Labadi (2013:31) «αυτό είναι ένα ευέλικτο έγγραφο εργασίας που έχει αναθεωρηθεί επανειλημμένα από την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς, απεικονίζοντας την εξελισσόμενη φύση της ερμηνείας και αλλαγών στο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της Σύμβασης».

Το 1992 ιδρύθηκε το Παγκόσμιο Κέντρο Κληρονομιάς (World Heritage Center) με σκοπό να λειτουργήσει ως συντονιστής μέσα στα όρια της UNESCO για ζητήματα που αφορούν την Σύμβαση όπως επίσης να ρυθμίζει την κατεύθυνση της διεθνούς βοήθειας από το Ταμείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη που εντάχθηκαν στο Παγκόσμιο Κέντρο Κληρονομιάς (World Heritage Center) προσδιορίζουν και υποδεικνύουν ιδιοκτησίες τους οι οποίες θα εξεταστούν προκειμένου να εγγραφούν στον

Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς (WorldHeritageList) και εκπονούν σχέδια για την συντήρηση, διαχείριση και προστασία τους.

Κατά την διάρκεια εξέλιξης του Παγκόσμιου Κέντρου Κληρονομιάς συστάθηκαν τρία εξωτερικά συμβουλευτικά Σώματα, πλαισιωμένα από εμπειρογνώμονες, που διευθύνουν και διεξάγουν αποστολές υπολογισμού, παρακολουθήσεως και ελέγχου. Πρόκειται για το Διεθνές Κέντρο Μελέτης Διατήρησης και Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών (ICCROM), το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS) και η Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN). Το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS) και η Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN) είναι μη κυβερνητικές οργανώσεις οι οποίες παρέχουν τεχνικές λεπτομέρειες για την αξιολόγηση των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς κοινοποιώντας παράλληλα τα ευρήματά τους.

Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1946 ως μη κυβερνητικός οργανισμός από αρχαιολόγους, ιστορικούς της τέχνης, μουσειολόγους και συντηρητές για να αντιμετωπίσουν τα καταστροφικά αποτελέσματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σε μουσεία και έργα τέχνης. Από το 1951 συνεργάστηκε στενά με την Unesco. Σήμερα, μεταξύ των άλλων δραστηριοτήτων του το ICOM αγωνίζεται και προσπαθεί να αποτρέψει την παράνομη διακίνηση έργων τέχνης ενώ εκδίδει και ειδικά πληροφοριακά τεύχη για τις ανά τον κόσμο συλήσεις αρχαιοτήτων και έργων τέχνης².

Τέλος σε περιφερειακό επίπεδο έχουν δημιουργηθεί οι διακυβερνητικοί πολιτιστικοί οργανισμοί του Εκπαιδευτικού, Πολιτιστικού και Επιστημονικού Οργανισμού του Αραβικού Συνδέσμου (ALECSO) και του Εκπαιδευτικού, Επιστημονικού και Πολιτιστικού Οργανισμού του Ισλαμικού Κόσμου (ISESCO) οι οποίοι δραστηριοποιούνται κατά κύριο λόγο στην προστασία και συντήρηση μνημείων ιστορικού χαρακτήρα, την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών και την συνεργασία των μελών τους στο πλαίσιο της UNESCO, προωθώντας για αυτό το σκοπό ανάλογες δράσεις και πολιτικές. Η ALECSO απαρτίζεται από 22 κράτη, μέλη του Αραβικού Συνδέσμου (www.alecso.org). Ανάμεσα στους στόχους του Οργανισμού περιλαμβάνονται: α) η υποστήριξη των προσπάθειών διεθνών οργανισμών που ενδιαφέρονται να αποκαταστήσουν τα κατεστραμμένα πολιτιστικά αγαθά στα αραβικά εδάφη, είτε συμβάλλοντας στη διάδοση της ευαισθητοποίησης, τη διατήρηση

²<https://icom.museum> (ημερομηνία πρόσβασης 5/6/2021).

και την αποκατάσταση και β) η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε εμπόλεμες αραβικές περιοχές όπως το Ιράκ από τις συνέπειες του πολέμου καθώς και η συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς για την ανάκτηση των λεηλατημένων αρχαιοτήτων. Τέλος, στην ISESCO συμμετέχουν 54 ισλαμικά κράτη (www.icesco.org).

2.4 Νομική αντιμετώπιση παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών-αρχαιοκαπηλίας/θεσμοί.

Η λεηλασία, η κλοπή και η διακίνηση πολιτιστικών αγαθών αποτελούσε από την αρχαιότητα έως τον πρώιμο σύγχρονο κόσμο μία καταδικαστέα αλλά κοινή αποδεκτή πρακτική. Μετά την λήξη των Ναπολεόντειων Πολέμων και την ήττα του Ναπολέοντα η απόφαση του Γουέλινγκτον για οργανωμένη επιστροφή των αποκτηθέντων έργων τέχνης σηματοδότησε μία ξεκάθαρη παρέκκλιση από τις προηγούμενες πρακτικές σύμφωνα με την οποία τα λάφυρα ανήκαν στον νικητή. Η μετακίνηση έργων τέχνης κατά την περίοδο του Ναπολέοντα διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην ανάδυση της ιδέας της «εθνικής κληρονομιάς» και στην ίδρυση «Εθνικών Μουσείων» σε όλη την Ευρώπη.

Έτσι λοιπόν αυτές οι πρώτες προσπάθειες για επιστροφή των λεηλατημένων έργων τέχνης, παρά τις δυσκολίες λόγω του επανασχεδιασμού των συνόρων και της κατάργησης πολλών περιοχών ή οντοτήτων είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή των υφιστάμενων νοοτροπιών με αποτέλεσμα να τροφοδοτηθεί η ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου μέσω του Κώδικα Λίμπερ (Lieber Code) ο οποίος εκδόθηκε τον Απρίλιο του 1863, που ουσιαστικά αποτέλεσε την βάση για τις διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στις Συμβάσεις της Χάγης το 1899 και το 1907. Ο Κώδικας Λίμπερ αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια να δηλωθεί ένα ολοκληρωμένο σώμα αρχών που διέπουν την συμπεριφορά των εμπόλεμων μερών σε μία εχθρική περιοχή.

Η πρώτη διεθνής συμφωνία για την προστασία της τέχνης προέκυψε από τη ζημία που προκλήθηκε από τις λεηλασίες και τους βομβαρδισμούς κατά τη διάρκεια των δύο Παγκόσμιων Πολέμων που διεξήχθησαν τον 20^ο αιώνα. Η Σύμβαση της Χάγης το 1954 για την προστασία της πολιτιστικής ιδιοκτησίας σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης είναι η πρώτη παγκόσμια Σύμβαση που ασχολείται με την διασφάλιση της πολιτιστικής ιδιοκτησίας. Είναι αξιοσημείωτη για την ενσωμάτωση μιας προληπτικής προσέγγισης για την προστασία των πολιτιστικών αντικειμένων στους αρχικούς τους χώρους και η εφαρμογή της περιορίζεται σε καταστάσεις που προκύπτουν από στρατιωτική δράση. Η

Σύμβαση της Χάγης περιέχει σημαντικές προτάσεις οι οποίες επηρεάζουν το διεθνές δίκαιο της πολιτιστικής ιδιοκτησίας. Έτσι λοιπόν η πολιτιστική ιδιοκτησία αποκτά μία κοσμοπολίτικη έννοια παραμερίζοντας το εθνικό συμφέρον και αιτιολογούνται ειδικά μέτρα για την διατήρηση και προστασία της ενώ καθίσταται σαφής η αντίληψη της ιδιαίτερης ευθύνης των παραβατών έναντι των πολιτιστικών αγαθών όπως και η δικαιοδοσία για δίωξη τέτοιων αδικημάτων η οποία δεν περιορίζεται μόνο στην κυβέρνηση του παραβάτη.

Μια πιο γενική προσπάθεια για τον περιορισμό και την αναχαίτιση του παράνομου διεθνούς εμπορίου αρχαιοτήτων και πολιτιστικών αντικειμένων είναι η Σύμβαση της UNESCO σχετικά με τα μέσα απαγόρευσης και πρόληψης της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταφοράς ιδιοκτησίας πολιτιστικής περιουσίας του 1970. Η έμφαση στην εθνική διατήρηση της πολιτιστικής ιδιοκτησίας νομιμοποιείται σε όλη την Σύμβαση με τη χρήση του όρου «παράνομη», η οποία έχει μια ευρεία έννοια. Το άρθρο 3 ορίζει ως «παράνομο» κάθε εμπόριο πολιτιστικής ιδιοκτησίας που πραγματοποιείται αντίθετα με τις διατάξεις που θεσπίζονται δυνάμει της παρούσας σύμβασης από τα συμβαλλόμενα κράτη.

Το προοίμιο της Σύμβασης ορίζει μία σειρά προτάσεων οι οποίες δηλώνουν το ζήτημα για διεθνή δράση από τις οποίες ο πυρήνας είναι ο ακόλουθος: «Θεωρώντας ότι η πολιτιστική ιδιοκτησία αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία του πολιτισμού και της εθνικής κουλτούρας και ότι η πραγματική του αξία μπορεί να εκτιμηθεί μόνο σε σχέση με τις πληρέστερες δυνατές πληροφορίες σχετικά με την προέλευση, την ιστορία και το παραδοσιακό της περιβάλλον» εκφράζοντας επίσης την ανησυχία ότι κρυφές, μη εξουσιοδοτημένες ανασκαφές και αφαιρέσεις είναι πάντοτε παράνομες. Μεγάλο μέρος της Σύμβασης της UNESCO ασχολείται με την καθοδήγηση σχετικά με τον έλεγχο και την παρακολούθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στο εσωτερικό τους. Επίσης, επιτρέπει στα έθνη να εισέλθουν σε συμφωνίες για την επιβολή των νόμων περί πολιτιστικής ιδιοκτησίας καθώς, επίσης, επιτρέπει στα θιγόμενα έθνη να διεκδικήσουν αξιώσεις για παράνομα εξαγόμενες αρχαιότητες σε ξένα δικαστήρια. Η Σύμβαση της UNESCO αναγνωρίζει το ιδιωτικό εμπόριο αρχαιοτήτων, επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στις λύσεις και αργότερα ακολουθήθηκε από μερικές παραδοσιακές εγκρίσεις όπως ο Κώδικας Δεοντολογίας για τα Μουσεία που υιοθετήθηκε από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) το 1986. (Sandholtz 2007, 47-70).

Όμως οι διατάξεις της Σύμβασης της UNESCO (1970) αρχικά θεωρήθηκαν προκατειλημμένες έναντι των διεκδικήσεων των χωρών οι οποίες διαθέτουν πλούσια πολιτιστική παραγωγή καθώς το κόστος διεξαγωγής των δικαστικών αγώνων κατανέμεται αποκλειστικά στα έθνη που αγοράζουν έργα τέχνης και έτσι παρατηρείται άνιση κατανομή των παροχών και των επιβαρύνσεων μεταξύ των κρατών μελών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα έθνη όπως η Αγγλία, η Γερμανία, η Ιαπωνία, η Ελβετία, το Βέλγιο και η Ολλανδία, των οποίων οι πολίτες αγόραζαν έργα τέχνης, να αργήσουν να επικυρώσουν την Σύμβαση καθώς θεωρούσαν ότι δεν είχαν πολλά να κερδίσουν από την προσχώρηση σε αυτή. Σε αντίθεση οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και ο Καναδάς ήταν τα πρώτα κύρια έθνη εισαγωγής τέχνης τα οποία συνδέθηκαν με την Σύμβαση του 1970 με τις ΗΠΑ μάλιστα να επιτρέπουν τις αγωγές ξένων εθνών για αρχαία αντικείμενα δίχως να χρειάζεται η αποζημίωση του αγοραστή (Columbia Law Review, Mar 1995).

Στην συνέχεια μία άλλη προσπάθεια για την καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών είναι η Σύμβαση της UNIDROIT του 1995 για τα κλεμμένα ή παράνομα εξαγόμενα πολιτιστικά αντικείμενα, η οποία εγκρίθηκε από μια διάσκεψη στην οποία συμμετείχαν πάνω από εβδομήντα χώρες. Η Σύμβαση επιχειρεί να προβλέψει ρητά την επιστροφή παράνομα εξαγόμενων αντικειμένων στη χώρα προέλευσης, καθώς και την επιστροφή κλεμμένων αγαθών των οποίων η εξαγωγή μπορεί ή όχι να ήταν παράνομη. Η πιο σημαντική πρόβλεψή της είναι η αποδοχή του άγραφου, εθιμικού νόμου αντί για τον νόμο του αστικού δικαίου ο οποίος παρέχει γενναιόδωρη προστασία στον καλόπιστο αγοραστή.

Τέλος τα κράτη που έχουν υποστεί τις μεγαλύτερες απώλειες από τη λεηλασία³ και το λαθρεμπόριο έχουν περάσει δύο τύπους ευρείας εσωτερικής νομοθεσίας για την

³ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των ψηφιδωτών του βυζαντινού ναού της Παναγίας Κανακαριάς στη Λινθρακώμη της Κύπρου τα οποία αποσπάστηκαν από το ναό, μετά την Τουρκική εισβολή και κατοχή του βόρειου τμήματος της Κύπρου το 1974. Τα συγκεκριμένα ψηφιδωτά αποσπάστηκαν κάποια στιγμή μεταξύ Αυγούστου 1976 και Οκτωβρίου 1979. Το 1988, ο Peg Goldberg, ένας έμπορος τέχνης από την Ινδιανάπολη συνάντησε στο Άμστερνταμ τον Michel Van Rijn και αφού είδε τα κλεμμένα ψηφιδωτά, τα οποία φυλάσσονταν στη ζώνη αφορολόγητων ειδών του Αεροδρομίου της Γενεύης, τα αγόρασε από τον Τούρκο Aydin Dikman που ζούσε στο Μόναχο. Αφού επέστρεψε στις ΗΠΑ, ο Goldberg προσπάθησε να τα πουλήσει και έτσι έγινε γνωστή η υπόθεση. Ήταν, όμως, σημαντικό ότι τόσο ο ναός όσο και τα ψηφιδωτά είχαν ήδη μελετηθεί από το Dumbarton Oaks. Έτσι, η Κυπριακή Δημοκρατία και η Εκκλησία της Κύπρου κατέθεσαν αγωγή για να ανακτήσουν τα ψηφιδωτά και το κατάφεραν (Gerstenblith 2015: 358)

πολιτιστική ιδιοκτησία και την προστασία αντικειμένων που ανακαλύπτονται στο έδαφος τους: απαγόρευση εξαγωγής αρχαιολογικών αντικειμένων από τη χώρα και ψηφίσματα για την εθνικοποίηση όλων των αρχαιολογικών αντικειμένων εντός των εθνικών συνόρων. Ωστόσο, ευρέως αναγνωρίζεται ότι η υπάρχουσα ανάπτυξη διεθνών μέσων σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει επιδιώξει έναν προστατευτικό στόχο, προσδίδοντας έναν μόνο περιθωριακό, αποδιοργανωμένο και αποσπασματικό ρόλο στο τιμωρητικό στοιχείο. Πράγματι, σε ορισμένους τομείς, το διεθνές δίκαιο ευνόησε ευρέως την προσφυγή σε πράξεις εκτός ποινικού δικαίου, με ιδιαίτερη έμφαση στην επίτευξη της ανάκτησης και του επαναπατρισμού. Σε άλλους τομείς, ενώ οι διεθνείς συνθήκες υποχρεώνουν τα κράτη να επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις, το εκάστοτε εθνικό νομικό πλαίσιο συχνά είναι περίπλοκο και ελλιπές (Manacorda 2011: 17).

Σε εθνικό επίπεδο, το Ελληνικό κράτος από τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας του προσπάθησε να προστατέψει τις αρχαιότητες (Αδάμ - Βελένη 2012: 24). Μάλιστα, με τον νόμο «περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών» (ΦΕΚ 22/16.6.1834) προστατεύει τις αρχαιότητες, απαγορεύει την πώλησή τους και την έξοδό τους από τα σύνορα του κράτους ενώ, συγχρόνως, αναγνωρίζει κάτω από προϋποθέσεις την ικανότητα ιδιωτών να διαθέτουν στην κατοχή τους αρχαία (Συλλογές).

Το 1899 με το νόμο 2646/1899 (ΦΕΚ 158/Α/27-7-1899) το Ελληνικό κράτος αυστηροποιεί το πλαίσιο προστασίας των αρχαιοτήτων καθώς διαπιστώνεται ότι στην Ευρώπη κυκλοφορούν αθρόα και πωλούνται έργα τέχνης προερχόμενα από την Ελλάδα (Voudouri 2015: 94). Σύμφωνα με τον νόμο Νόμο «Περί Αρχαιοτήτων» 5351/1932 οι αρχαιότητες που βρίσκονται εντός των συνόρων ανήκουν στο Ελληνικό κράτος. Όμως, επιτρέπεται κάτω από αυστηρούς κανόνες και ελέγχους η δυνατότητα σε ιδιώτες όχι μόνο να κατέχουν αρχαιότητες αλλά και να τις πωλούν ή να αγοράζουν εντός της Επικράτειας.

Ο νεότερος νόμος ψηφίστηκε το 2002 (3028/2002 - ΦΕΚ 153/Α/28.6.2002). Σύμφωνα με το νόμο διευρύνεται το πλαίσιο προστασίας και περιλαμβάνει περισσότερες έννοιες. Σύμφωνα με το άρθρο 7: «1. Τα αρχαία ακίνητα μνημεία που χρονολογούνται έως και το 1453 ανήκουν στο Δημόσιο κατά κυριότητα και νομή και είναι πράγματα εκτός συναλλαγής και ανεπίδεκτα χρησικτησίας. 2. Τα ακίνητα αρχαία που αποκαλύφθηκαν ή

αποκαλύπτονται κατά την εκτέλεση ανασκαφών ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, είναι εκτός συναλλαγής και ανεπίδεκτα χρησικτησίας.³ Το δικαίωμα κυριότητας σε άλλα ακίνητα μνημεία μεταγενέστερα του 1453 ασκείται υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις του παρόντος νόμου. 4. Δεν υπόκεινται σε κατάσχεση ακίνητα αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1453. Οι παράγραφοι 24 του άρθρου 22 εφαρμόζονται αναλόγως». Ουσιαστικά το άρθρο αυτό, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπες πρόνοιες του νομοθέτη δίδει το δικαίωμα απόλυτου ελέγχου του Κράτους επί των αρχαιοτήτων αλλά και στην αναζήτηση και ανάκτηση αυτών. Επίσης, με το άρθρο 21 προσδιορίζει την κυριότητα των κινητών μνημείων ενώ με το άρθρο 22 την διαδικασία κατάσχεσης κινητών μνημείων αλλά και τις προϋποθέσεις κατοχής αυτών.

Τέλος, το 2008 (Ν. 3658/2008) δημιουργήθηκε στο Υπουργείο Πολιτισμού η «Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών». Σκοπός της Διεύθυνσης, σύμφωνα με το άρθρο 3, είναι η «*η τεκμηρίωση προέλευσης και διακίνησης: I. ευρημάτων παράνομης ανασκαφής ή ανέλκυσης, II. κλαπέντων ή υπεξαιρεθέντων κινητών μνημείων προερχομένων από την Ελληνική Επικράτεια,, III. παρανόμως εισαγομένων από τρίτες χώρες ή εξαγομένων σε αυτές ή παρανόμως διακινουμένων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης κινητών μνημείων, β. η αναζήτηση κάθε στοιχείου που μπορεί να συμβάλλει στην τεκμηρίωση απαίτησης του Ελληνικού Δημοσίου επί κινητών μνημείων της περιόδου αυτής,, γ. η συνδρομή προς τις αρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού για τη δικαστική διεκδίκηση στο εσωτερικό και εξωτερικό κινητών μνημείων,*». Επίσης, με τα άρθρα 4 - 6 ρυθμίζεται η συνεργασία με την Ελληνική Αστυνομία και τις διωκτικές αρχές ενώ με το άρθρο 13 κατοχυρώνει τη διεθνή δικαιοδοσία των Ελληνικών Δικαστηρίων σε θέματα αρχαιοκαπηλίας.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα παραπάνω, το ελληνικό κράτος από την πρώτη στιγμή φρόντισε για την προστασία των αρχαιοτήτων. Ειδικά στη σύγχρονη εποχή διαθέτει ένα ισχυρό νομικό πλαίσιο τόσο για την προστασία τους όσο και για τη διεκδίκησή τους. Παράλληλα δεν είναι αρνητικό, κάτω από αυστηρές προϋποθέσεις, στη δημιουργία ιδιωτικών Συλλογών με έργα τέχνης (Voudouris, 2010, 557). Είναι χαρακτηριστικό ότι έχουν καταγραφεί 80 περιπτώσεις επαναπατρισμού ελληνικών αρχαιοτήτων από το 1945⁴ έως

⁴Ο πρώτος καταγεγραμμένος επαναπατρισμός αρχαιοτήτων πραγματοποιήθηκε το 1945. Αφορά ένα μαρμάρينو άγαλμα μιας γυναίκας, το οποίο αφαιρέθηκε από την Αρχαιολογική Συλλογή στη Θεσσαλονίκη, το 1944 από Γερμανούς στρατιώτες. Οι ίδιοι πήραν το άγαλμα για να το μεταφέρουν σε αντieroπορικό

το 2009 ενώ έως και σήμερα (2021) η πρακτική αυτή έχει πολλαπλασιαστεί λόγω των διεθνών συνεργασιών και της Interpol. Δεκαέξι από αυτές ανακτήθηκαν μέσω δικαστικής διαδικασίας, τριάντα επτά μέσω διαπραγματεύσεων με νομική συνδρομή, έξι υποθέσεις μέσω αγοράς και είκοσι δύο περιπτώσεις με εκούσια επιστροφή, ιδίως από αλλοδαπούς πολίτες στις Πρεσβείες μας στο εξωτερικό. Οι επαναπατρισμοί αυτοί περιελάμβαναν συνολικά 1940 αρχαιότητες, εκ των οποίων η πλειοψηφία (1201) ανακτήθηκε μέσω της δικαστικής οδού (Boutoroulou 2009: 129).

2.5 Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τον Grant McCracken (1986,73), η πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται από πολιτιστικές αρχές. Στην περίπτωση των πολιτιστικών αρχών, το νόημα βρίσκεται στις ιδέες ή αξίες που καθορίζουν πώς είναι τα πολιτιστικά φαινόμενα οργανωμένα, αξιολογημένα και ερμηνευμένα. Εάν οι πολιτιστικές κατηγορίες είναι το αποτέλεσμα της πολιτιστικής κατάταξης από το κόσμο σε διακριτά δέματα, οι πολιτιστικές αρχές είναι οι οργάνωση ιδεών με τις οποίες εκτελείται η τμηματοποίηση. Οι πολιτιστικές αρχές είναι οι παραδοχές του καταστατικού χάρτη που επιτρέπουν όλα τα πολιτιστικά φαινόμενα, να είναι διακριτά, ταξινομημένα και αλληλένδετα. Ως ιδέες προσανατολισμού για σκέψη και δράση, οι πολιτιστικές αρχές βρίσκουν έκφραση σε κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής, μη εξαιρουμένων των αγαθών.

Το 1954 η Σύμβαση της Χάγης για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και ιδιοκτησίας, κατά την διάρκεια εκδήλωσης ένοπλων συγκρούσεων, ήταν η πρώτη διεθνής συνθήκη που αφορούσε αποκλειστικά την προστασία της πολιτιστικής ιδιοκτησίας. Ακολούθησαν οι Συμβάσεις της UNESCO και της UNIDROIT σχετικά με τον περιορισμό και απαγόρευση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και εμπορίας πολιτιστικών αντικειμένων η πρώτη, καθώς και της επιστροφής τους, σε περίπτωση εντοπισμού, στις χώρες προέλευσης τους η δεύτερη.

Σε εθνικό επίπεδο, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους υπήρξε η πρόνοια για την νομική προστασία των αρχαιοτήτων και του υπόλοιπου πολιτιστικού θησαυρού της χώρας. Παρόλα αυτά, τα διεθνή κυκλώματα αρχαιοκαπηλίας λόγω και του μεγάλου

καταφύγιο λόγω των βομβαρδισμών αλλά τελικά το άγαλμα μεταφέρθηκε στη Βιέννη (Boutoroulou 2009: 129).

ενδιαφέροντος που επιδεικνύουν για τον πολιτισμό της πατρίδας μας , συνέχισαν την παράνομη δράση τους η οποία αυξήθηκε κατακόρυφα τα χρόνια της οικονομικής κρίσης (www.provocateur.gr).

3. Αρχαιοκαπηλία και παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών

3.1 Παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών

Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών έχει πολλές αιτίες οι οποίες επιτείνονται από την άγνοια και την κάθε μορφής απληστία. Το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών πραγματοποιείται είτε μέσω διεθνών παράνομων αγορών είτε νόμιμων όπως οι δημοπρασίες, συμπεριλαμβανομένου και του διαδικτύου. Αναπόσπαστο μέρος σε αυτές τις σχέσεις είναι οι ρόλοι δύο ξεχωριστών συντελεστών της αγοράς τέχνης: των εμπόρων και των οίκων δημοπρασιών, που χρησιμεύουν ως διαμεσολαβητές συναλλαγών. Επίσης, τα μουσεία χρησιμεύουν ως τελικοί συλλέκτες αλλά και ως πηγές νομιμοποίησης για αντικείμενα που εισάγονται στις συλλογές τους. Μάλιστα, θεωρούνται ως «τελικοί συλλέκτες» επειδή η ιστορία της αγοράς ενός αντικειμένου συνήθως ολοκληρώνεται μόλις προσχωρήσει στην συλλογή κάποιου μουσείου. (Chen 2009: 103, 112).

Η αγορά τέχνης είναι διακριτική στο βαθμό στον οποίο οι συναλλαγές διαμεσολαβούνται από αντιπρόσωπους μη εργαζομένους σε αυτές (Moulin 1987: 37-65) όπως έμποροι και οίκοι δημοπρασιών στους οποίους ο πραγματικός ή υποτιθέμενος ιδιοκτήτης έχει εμπιστευθεί ή πουλήσει κάποιο αντικείμενο πολιτιστικής και καλλιτεχνικής αξίας.

Έμποροι, ιδιωτικοί συλλέκτες και η πλειοψηφία των Μουσείων είναι γενικά πρόθυμοι να διακηρύξουν ότι δεν θα αγοράσουν ποτέ αρχαιότητες ή άλλα πολιτιστικά αγαθά γνωρίζοντας ότι το εν λόγω αντικείμενο έχει κλαπεί. Αλλά είναι πολύ εύκολο για έναν συλλέκτη ή επιμελητή να ισχυριστεί ότι δεν συνειδητοποίησε ότι ένα πολιτιστικό αγαθό προερχόμενο από άγνωστη πηγή πράγματι λεηλατήθηκε και θα ήταν πολύ δύσκολο στην πραγματικότητα να αποδείξει το αντίθετο. Η συνεχιζόμενη και αδιάκριτη απόκτηση μη ταυτοποιημένων αρχαιοτήτων από ιδιώτες συλλέκτες και Μουσεία βρίσκονται στην ρίζα του προβλήματος της λεηλασίας και της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Καθώς, όμως, τα Μουσεία γίνονται συχνά αποδέκτες ιδιωτικών συλλογών, είτε με μορφή δωρεάς, κληροδοτήματος ή αγοράς εκεί βρίσκεται και η μεγαλύτερη ευθύνη. Από την σκοπιά των αρχαιολόγων και των ανθρωπολόγων οι αρχαιότητες και τα πολιτιστικά αγαθά δεν είναι σημαντικά μόνο για την ιστορική και καλλιτεχνική τους αξία αλλά και για τις πληροφορίες που θα προσφέρει η μελέτη και η εξέταση τους, σε συνάρτηση με την εξέταση τους και τις ακριβείς συνθήκες και περιστάσεις της ανακάλυψής τους. Με την επιβράβευση όσων λεηλατούν, μέσω της απόκτησης των μη προσδιορισμένων πολιτιστικών αντικειμένων, τα μουσεία συνδέονται απευθείας με τη συνεχιζόμενη

διαδικασία της λαθραίας ανασκαφής και ως εκ τούτου με την καταστροφή των πληροφοριών που είναι ένα από τα βασικά συστατικά της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιτρέποντας την απόκτηση τέτοιου υλικού, διευθυντές και διαχειριστές μουσείων προδίδουν την αρχή ότι η αρχαιολογική κληρονομιά δεν πρέπει να καταστραφεί, και σύμφωνα με την Patty Gerstenblith (2015) «ουσιαστικά αποτυγχάνουν στο καθήκον των θεσμών των οποίων υπηρετούν».

Επίσης, λόγω της οικονομικής κρίσης, αρκετοί από όσους διέθεταν μεγάλη οικονομική επιφάνεια, ωθήθηκαν από την οικονομική αβεβαιότητα ώστε να επενδύσουν τα χρήματα τους στην αγορά των έργων τέχνης και των αρχαιοτήτων, έχοντας σχηματίσει την πεποίθηση ότι το ρίσκο για τους επενδυτές είναι μικρότερο. Άλλωστε, η αντίληψη ότι τα έργα τέχνης είναι αντικείμενα με αγοραία αξία, έχει υιοθετηθεί από πολλούς συλλέκτες και εμπόρους τέχνης.

Συγχρόνως, η αναγνωρισμένη ιστορική και καλλιτεχνική αξία των αρχαιοτήτων παράγει μία δυναμική για την αισθητική εκτίμηση, τη μελέτη και την ενίσχυση της γνώσης για τον ιδιοκτήτη. Ταυτόχρονα, όμως, η κατοχή έργων τέχνης θεωρείται ότι αντικατοπτρίζει την κοινωνική θέση των ιδιοκτητών, όπως βλέπουμε να αντανακλάται σήμερα όταν ιδιωτικοί συλλέκτες δανείζουν εκθέσεις σε δημόσια μουσεία, με την κύρια ιδέα να επιβεβαιώσουν τη δική τους κοινωνική θέση (Alder - Polk 2007).

Παράλληλα, η επιθυμία των ανώτερων κοινωνικά στρωμάτων να αποκτήσουν έργα τέχνης ώστε να σηματοδοτήσει τους σκοπούς της κοινωνικής διάκρισης, εξυπηρετώντας μία συμβολική σπουδαιότητα αναγνώρισης έχει σαν αποτέλεσμα η συγκεκριμένη αγορά να χαρακτηρίζεται από αύξηση τιμών και διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής. Επίσης ορισμένα αρχαία αντικείμενα μπορεί να παρουσιάσουν ότι έχουν μία θεμελιώδη γενετική σύνδεση με τις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες και έτσι δικαιολογούνται οι υψηλές τιμές των ελληνικών και ρωμαϊκών έργων τέχνης.

Με τόσες πολλές καθιερωμένες δυνατότητες για επίτευξη εύκολου οικονομικού κέρδους στην αγορά έργων τέχνης, ο πιο διαδεδομένος και εύκολος τρόπος περιλαμβάνει την λεηλασία, την κλοπή και την πλαστογραφία. Τα αντικείμενα που προσελκύουν περισσότερο την προσοχή των πλιατσικολόγων και των κλεφτών είναι όσα προέρχονται από την ελληνορωμαϊκή, την αιγυπτιακή, την κινεζική περίοδο της ιστορίας καθώς επίσης από τις περιοχές της Μεσοποταμίας, της κεντρικής Αμερικής και του Περού (Kaiser 1991).

Χαρακτηριστική περίπτωση των παραπάνω αποτελεί η υπόθεση του Ιταλού εμπόρου αρχαιοτήτων Giacomo Medici ο οποίος καταδικάστηκε⁵ το 2005 για αγορά κλεμμένων πολιτιστικών αγαθών, παράνομη εξαγωγή αρχαιοτήτων και συνωμοσία στην κυκλοφορία κλεμμένων έργων τέχνης. Ο Medici άρχισε να ασχολείται με αρχαιότητες στη Ρώμη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 (Silver 2009: 25). Τον Ιούλιο του 1967, καταδικάστηκε στην Ιταλία διότι αγόρασε παράνομα έργα τέχνης ενώ την ίδια χρονιά έγινε σημαντικός προμηθευτής αρχαιοτήτων στον αμερικανό έμπορο Robert Hecht (Silver 2009: 27-29). Το 1968, ο Medici άνοιξε τη γκαλερί Antiquaria Romana στη Ρώμη και άρχισε να συναλλάσσεται στην Ελβετία (Silver 2009: 34). Πιστεύεται ευρέως ότι τον Δεκέμβριο του 1971 αγόρασε τον περίφημο κρατήρα του Ευφρονίου⁶ και τον πούλησε στον Hecht αν και αποτελούσε προϊόν λαθραίας ανασκαφής στην περιοχή Tabaroli της Ρώμης. Στη δίκη αποκαλύφθηκε ότι ο Medici διακίνησε χιλιάδες παράνομα αποκτηθέντα έργα τέχνης συμπεριλαμβανομένου και του κρατήρα του Ευφρονίου. Καταδικάστηκε σε δέκα χρόνια φυλάκιση και του επιβλήθηκε πρόστιμο 16 εκατομμυρίων ευρώ. Τον Ιούλιο του 2009, ένα εφετείο στη Ρώμη απέρριψε τις κατηγορίες παράνομης εξαγωγής κλεμμένων αγαθών λόγω της προθεσμίας παραγραφής, αλλά επιβεβαίωσε τις καταδίκες για εγκληματική οργάνωση και παραλαβή κλεμμένων αγαθών. Τα αποδεικτικά στοιχεία της δίκης επέτρεψαν την ποινική δίωξη και των συνεργών του ενώ βοήθησαν στον επαναπατρισμό πολλών έργων τέχνης. Ωστόσο, ουδέποτε διαπιστώθηκε το εύρος των συλλεκτών και των μουσείων που συνεργάστηκαν μαζί του.

Σε αρκετές περιπτώσεις, τρομοκρατικές ομάδες (ενδ. ISIS, Al Qaeda) βρίσκονται πίσω από την λεηλασία, την κλοπή και την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών. Ο

⁵ Για το ποινικό σκέλος της υπόθεσης βλ. Sentenza n.287/204 (2012) https://sherloc.unodc.org/cld/case-law-doc/criminalgroupcrimetype/ita/2011/sentenza_n.287204.html?lng=en&tmpl=sherloc (πρόσβαση 20/4/2021).

⁶ Ο κρατήρας του Ευφρονίου είναι ένα διακοσμημένο κεραμικό αγγείο που απεικονίζει σκηνές από τον Τρωικό πόλεμο και κατασκευάστηκε στην αρχαία Αθήνα στα τέλη του έκτου αιώνα π.Χ. Λίγο μετά την κατασκευή του εξήχθη στους Ετρούσκους (κεντρική Ιταλία) και στη συνέχεια συνόδεψε το νεκρό ιδιοκτήτη του στον τάφο. Ο τάφος συλήθηκε από αρχαικάπηλους το 1971, και ο κρατήρας πωλήθηκε στη διεθνή αγορά. Στη συνέχεια αγοράστηκε από το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης το 1972 με την τότε ρεκόρ τιμή του 1 εκατομμυρίου δολαρίων, ως «ένα έργο που θα ανάγκαζε να ξαναγραφεί η ιστορία της ελληνικής τέχνης». Η ευκαιρία να μελετηθεί η Ετρούσκικη κοινωνία μέσω επιστημονικής ανασκαφής του τάφου είχε χαθεί. Το 2006, το MET αναγνώρισε την κυριότητα του Ιταλικού κράτους (Brodie - Mackenzie 2014, 422)

στόχος τους είναι ο προσπορισμός χρημάτων, η αγορά όπλων και η χρηματοδότηση άλλων παράνομων δραστηριοτήτων.

Τρεις θεωρούνται οι πλέον κύριοι λόγοι για τους οποίους οι τρομοκρατικές και οργανωμένες ομάδες εγκλήματος εμπλέκονται όλο και περισσότερο στην παράνομη αγορά έργων τέχνης:

Ο πρώτος είναι η ευκολία της πρόσβασης: η πολιτιστική κληρονομιά πολλών αναπτυσσόμενων, ειδικά, χωρών έχει μεγάλη αξία στην αγορά. Σε πολλά οικονομικά αδύναμα κράτη, όπως πολλές χώρες της Μέσης Ανατολής, η ευκαιρία για παράνομη διακίνηση αντικειμένων είναι μεγαλύτερη, δεδομένης της πολιτικής αστάθειας και της αδυναμίας των αρχών ασφαλείας και τελωνιακών αρχών να παρέχουν επαρκείς ελέγχους. Επιπλέον, η διαφθορά έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο ενώ και η οικονομική αδυναμία χρησιμοποιείται ως μοχλός για τις ομάδες να πείσουν τους ανθρώπους να εισέλθουν στον συγκεκριμένο χώρο προκειμένου να κερδίσουν χρήματα και να εξασφαλίσουν οικονομική σταθερότητα για τις οικογένειές τους. Τέλος, η τεχνολογική πρόοδος κατέστησε δυνατή την εύκολη εξαγωγή και μεταφορά παράνομα αντικειμένων και υλικών. Ως δεύτερος λόγος αναγνωρίζεται ότι αποτελεί μία προσοδοφόρο αγορά: παρόλο που δεν υπάρχουν σαφή δεδομένα εκτιμάται ότι το παράνομο εμπόριο ήταν μία επιχείρηση 4 δισεκατομμυρίων δολαρίων πριν από μερικά χρόνια. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την UNESCO, το 2011 το εμπόριο έργων τέχνης ανήλθε σε 6 δισεκατομμύρια δολάρια (Unesco 2011), με μια αυξανόμενη προοπτική. Επίσης, επειδή οι αρχαιότητες είναι, εξ ορισμού, ένα πεπερασμένο αγαθό οι τιμές τους αυξάνονται συνεχώς καθιστώντας το παράνομο εμπόριο ακόμη πιο επικερδές (Tets 2013). Τέλος, ο τρίτος λόγος είναι η δυσκολία εντοπισμού: σε σύγκριση με ορισμένα άλλα παράνομα προϊόντα, στην τέχνη και στις αρχαιότητες η γραμμή μεταξύ του τι είναι νόμιμο και του τι δεν είναι πολύ συχνά δεν είναι εύκολα διακριτή. Σε πολλές περιπτώσεις, οι αρχαιότητες είναι ένα νόμιμο αγαθό και μερικές φορές είναι νόμιμο να το κατέχει κάποιος, παρόλο που δεν υπάρχει επαληθεύσιμο ιστορικό ιδιοκτησίας. Η συνεχής και επίμονη έλλειψη πληροφοριών σχετικά με τις συναλλαγές, την τεκμηρίωση και τους κανονισμούς καθιστά τους ελέγχους ακόμη πιο δύσκολους, διότι είναι σχεδόν αδύνατο να εντοπιστεί εάν ένα αντικείμενο είναι παράνομο ή νόμιμο. Επίσης, φαίνεται να είναι πολύ εύκολο να παραποιηθούν τα απαιτούμενα έγγραφα ενώ το προσωπικό των τελωνείων σε

πολλές χώρες δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο για να αναγνωρίζει περιπτώσεις παράνομης διακίνησης (Dalena 2017: 11-12).

Η τέχνη λοιπόν και οι αρχαιότητες, αποτιμώνται ως πηγές εν δυνάμει κεφαλαίου, από την στιγμή που υπάρχει εμπορική προσφορά και ζήτηση για τα κλεμμένα αγαθά ή εναλλακτικά η αποδόμηση μπορεί να χρησιμεύσει για την εξαγωγή μεμονωμένων πόρων όπως χρυσός, ασήμι και ελεφαντόδοντο (Campion 2017).

Η εμφάνιση και η κυριαρχία του διαδικτύου προκάλεσε μία μετατόπιση της αγοράς αρχαιοτήτων από τη φυσική της διάσταση στην ψηφιακή. Συγχρόνως αυξήθηκε ο όγκος των συναλλαγών ενώ παράλληλα μειώθηκε η ποιότητα των πωλούμενων αντικειμένων. Παραδοσιακοί έμποροι που διατηρούν φυσικές γκαλερί σε ακριβά σημεία όπως η Νέα Υόρκη, το Λονδίνο ή η Γενεύη έχουν υποσκελιστεί από εμπόρους που δραστηριοποιούνται μόνο στο Διαδίκτυο και έχουν την δυνατότητα να διατηρούν μεγάλα αποθέματα σε χαμηλό κόστος, καθιστώντας έτσι οικονομικά βιώσιμο το εμπόριο υλικού χαμηλότερης αξίας και κακής ποιότητας (Brodie 2017: 21). Το γεγονός αυτό επιτρέπει την ασφάλη για τους λαθρεμπόρους διακίνηση πλήθους έργων τέχνης, ενώ η ίδια η αγοροπωλησία ενισχύεται από την ύπαρξη των κρυπτονομισμάτων.

Οι συναλλαγές μέσω Διαδικτύου δεν περιορίζονται στο eBay και σε ιστότοπους δημοπρασιών. Αντίθετα, όλο και περισσότερο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται για τη διαφήμιση υλικού προς πώληση και για τη διευθέτηση συμφωνιών. Το Facebook, το Youtube και το Instagram χρησιμοποιούνται με την ίδια συχνότητα για τη διαφήμιση του παράνομου υλικού. Το ίδιο συμβαίνει με το WhatsApp και άλλα μέσα ηλεκτρονικών μηνυμάτων (Brodie 2017: 23)⁷.

Ειδικά για το facebook, η ταχεία ανάπτυξή του και η έλλειψη εσωτερικών μηχανισμών αστυνόμευσης κατά την τελευταία δεκαετία βοήθησαν την πλατφόρμα να γίνει μια ψηφιακή μαύρη αγορά όπου οι χρήστες αγοράζουν και πωλούν αγαθά, συμπεριλαμβανομένων των παράνομων αρχαιοτήτων. Σήμερα, η συγκεκριμένη πλατφόρμα προσφέρει μια πραγματική ψηφιακή εργαλειοθήκη για να χρησιμοποιούν οι διακινητές, όπως μεταφορτώσεις φωτογραφιών και βίντεο, ζωντανή ροή, μηχανισμούς

⁷ Είναι χαρακτηριστικό πως όταν στις 16 Μαΐου 2015 ο αμερικανικός στρατός επέδραμε στη Συρία για τη σύλληψη του AbuSayyaf, ο οποίος ήταν υπεύθυνος του ISIS για την εποπτεία των ανασκαφών και του εμπορίου πολιτιστικών αντικειμένων, ανακάλυψαν εικόνες κλεμμένων αρχαιοτήτων στο φάκελο WhatsApp του κινητού του τηλεφώνου (USA 2016: 12-13).

πληρωμής, κρυπτονομίσματα και κρυπτογραφημένα μηνύματα. Συγχρόνως το Facebook και άλλες εταιρείες τεχνολογίας, λαμβάνουν ευρεία ασυλία από την ευθύνη για οποιοδήποτε περιεχόμενο δημοσιεύεται στις πλατφόρμες τους από τρίτα μέρη σύμφωνα με την ενότητα Communications Decency Act Section 230 των ΗΠΑ. Εκτός από το νόμο, το Facebook έχει τις δικές του εσωτερικές πολιτικές που ορίζονται στα κοινοτικά πρότυπα της εταιρείας που απαγορεύουν την πώληση ειδών μαύρης αγοράς όπως ναρκωτικών και άγριων ζώων. Ωστόσο, η παράνομη πολιτιστική ιδιοκτησία δεν αναφέρεται στις απαγορευμένες συναλλαγές σύμφωνα με τα Πρότυπα κοινότητας του Facebook. Ως αποτέλεσμα, σήμερα μπορούν να εντοπιστούν στην πλατφόρμα πολλές και σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το εμπόριο αρχαιοτήτων (ATHAR 2019).

3.2 Η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης

Πολλές χώρες προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά τους αρχικά προσδιορίζοντας ότι όλα τα αρχαία πολιτιστικά αντικείμενα που ανακαλύπτονται εντός των ορίων της επικράτειας τους ανήκουν στο κράτος, καθιστώντας παράλληλα αδίκημα την εξαγωγή αρχαιοτήτων δίχως κυβερνητική άδεια. Το κλίμα στην κοινή γνώμη έχει αλλάξει τα τελευταία πενήντα χρόνια. Την δεκαετία του 1970 ήταν συνηθισμένη πρακτική στο Βρετανικό Μουσείο η μελέτη νομισμάτων που ήταν προϊόν παράνομης ανασκαφής με το επιχείρημα ότι θα υπήρχε σημαντική απώλεια γνώσης με την μη καταγραφή αυτών των θησαυρών (Constantine Sandis, Cultural Heritage Ethics). Αυτό μπορεί να ήταν σωστό και αληθινό αλλά όταν οι χώρες προέλευσης αυτών των θησαυρών το θεωρούσαν ανήθικο και απαράδεκτο, απειλώντας μάλιστα με μποϊκοτάζ των εμπλεκόμενων μουσείων, η πολιτική άλλαξε. Από τότε το Βρετανικό Μουσείο έχει την άποψη ότι δεν πρέπει τα μουσεία να ενθαρρύνουν και να νομιμοποιούν τις παράνομες ανασκαφές αποκτώντας, ερευνώντας και εκθέτοντας αντικείμενα που δεν έχουν νόμιμο ιστορικό παραπέμποντας ταυτόχρονα στην Σύμβαση της UNESCO του 1970.

Το διεθνές λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων και έργων τέχνης έχει γίνει επιδημία, στην Ευρώπη, στη Μέση Ανατολή, στην Αφρική, στην Ασία, στην Λατινική Αμερική, στην Βόρεια Αμερική και σχεδόν σε κάθε έθνος. Παρόλο που το παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων και πολιτιστικών αγαθών έχει αναπτυχθεί εδώ και ενάμιση αιώνα περίπου, οι επιστήμονες δεν τεκμηρίωσαν τα επιβλαβή αποτελέσματα που προκλήθηκαν παρά μόνο την δεκαετία του 1960. Το 1969, σε ένα σημαντικό άρθρο ο αρχαιολόγος Clemency

Chase Coggins εντόπισε ότι προ Κολομβιανές συλλογές τέχνης από πολλά εξέχοντα Μουσεία, προέρχονταν από λεηλατημένους και βεβηλωμένους αρχαιολογικούς χώρους της Κεντρικής Αμερικής. Μετά την συγκεκριμένη δημοσίευση και άλλοι επιστήμονες ξεκίνησαν να γράφουν εκτενώς άρθρα για παράνομες ανασκαφές και λαθραία έργα τέχνης.

Δυστυχώς υπάρχουν ισχυρά κίνητρα για τους πολίτες σε χώρες πλούσιες με πολιτιστικούς θησαυρούς να αφαιρούν παράνομα έργα τέχνης. Ορισμένες φορές, οι πρώτοι άνθρωποι στη διεθνή αλυσίδα κινήσεων παράνομων πολιτιστικών αντικειμένων είναι οι πλέον φτωχοί. Οι δραστηριότητές τους ονομάζονται "λεηλασίες διαβίωσης" και παρακινούνται από τη φτώχεια. Άλλοι τύποι λαθροανασκαφών είναι ημιαπαγοκρατικές συμμορίες ληστών που γνωρίζουν τοποθεσίες και τεχνικές ανασκαφών. Ένας άλλος παράγοντας που παρέχει κίνητρο για την αφαίρεση αντικειμένων το πλαίσιο τους είναι η επιθυμία των ιδιοκτητών γης να αναπτύξουν τις περιουσίες τους όπως οι ίδιοι επιθυμούν. Δεδομένου ότι οι νόμοι πολλών χωρών απαιτούν τα πολιτιστικά αντικείμενα που τυχαία ανακαλύπτονται να αναφέρονται αμέσως στις αρμόδιες κρατικές αρχές, εκείνοι που τα βρίσκουν, συνήθως, προτιμούν να διαθέτουν τα ακούσια ευρήματα μέσω δικτύων λαθρεμπόρων αντί να τα αναφέρουν στο κράτος και να κινδυνεύσουν να χάσουν την έγγεια περιουσία τους λόγω πιθανών προτεραιοτήτων (κατάσχεση, αδυναμία ανέγερσης κ.α.).

Οι καθαρά νομικές προσεγγίσεις στο θέμα της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών είναι ανεπαρκείς για διάφορους λόγους. Η στείρα νομική αντιμετώπιση συχνά αποτυγχάνει να λάβει υπόψη το ιδιόμορφο εμπόριο καλών τεχνών, το οποίο προσφέρει ιδανικές συνθήκες για μια μαύρη αγορά αρχαιοτήτων. Η ευρύτερη αναγνώριση της προστασίας των τίτλων ιδιοκτησίας έργων τέχνης σε συνδυασμό με την ισχυρότερη δίωξη βάσει νόμων όπως ο Εθνικός Νόμος περί Κλοπής Ιδιοκτησίας στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής θα εξαλείψουν τα κίνητρα για λεηλασία πολιτιστικών θησαυρών. Ένα τυπικό επιχείρημα αυτού του τύπου είναι το ακόλουθο: τα έθνη στα οποία ανακαλύφθηκαν τα αντικείμενα έχουν καταθέσει προστατευτικούς νόμους που δηλώνουν ότι αυτά τα αντικείμενα είναι ιδιοκτησία των κυβερνήσεων σε αυτά τα κράτη. Τα κράτη των οποίων οι πολίτες αγοράζουν αντικείμενα, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, θα πρέπει να αναγνωρίσουν τους προστατευτικούς νόμους αυτών των ξένων κρατών ως βάσεις για δράσεις βάση κοινών νόμων ανάκτησης και να διώξουν τους αγοραστές τέτοιων αντικειμένων, σύμφωνα με τους εσωτερικούς νόμους κλοπής. Αυτές οι ποινικές

διώξεις θα αποτρέψουν αγοραστές από την αγορά κλεμμένων αντικειμένων, μειώνοντας έτσι τη ζήτηση για λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων και τη μείωση των λεηλασιών αντικειμένων από τους Αρχαιολογικούς χώρους.

Ένας καλύτερος τρόπος για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς θα ήταν να μειωθούν τα οικονομικά κίνητρα για λεηλασίες εύρεσης αρχαιολογικών τοποθεσιών και αντικειμένων λαθρεμπορίου. Το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της ποινικής ευθύνης δεν θα εξαλείψει τη μαύρη αγορά όσο το εμπόριο αρχαιοτήτων είναι εξαιρετικά επικερδές και σχετικά χαμηλού κινδύνου. Βάζοντας την ευθύνη για την αγορά κλεμμένων αρχαιοτήτων σε αγοραστές καλής πίστης, όπως ορισμένοι πρότειναν, απλώς μετατρέπουν τους εμπόρους σε ασφαλιστές ενάντια στον κίνδυνο δικαστικών διαφορών.

3.3 Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών

Για πολλές δεκαετίες η πλειοψηφία των αρχαιολόγων όριζε την πολιτιστική κληρονομιά ως τις πληροφορίες που περιέχονται στα αρχαιολογικά μνημεία: τοποθεσίες, περιβάλλοντα και τα αντικείμενα τους. Κατά την τελευταία δεκαετία, το πλαίσιο της αρχαιολογικής έρευνας έχει επεκταθεί και περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της έρευνας στην τοπική κοινότητα. Οι πολεμικές συγκρούσεις και οι οικονομικές ελλείψεις σε αρκετές περιοχές του πλανήτη σήμερα έχουν κάνει τους αρχαιολόγους να ενδιαφερθούν έντονα καθώς οι αρχαιολογικές τοποθεσίες και ο υλικός πολιτισμός που έχουν επιβιώσει εδώ και χιλιετίες είναι πολύ ευάλωτοι από λεηλασίες, ανίκανες κυβερνήσεις και φανατισμένους καταστροφείς της ειδωλολατρίας (Killebrew - Scham 2017). Προκάλεσε, επίσης σε μουσεία τα οποία βρίσκονται σε ειρηνικά έθνη, να αισθάνονται όλο και λιγότερο άνετα με την ιδέα να επιστρέψουν τα αντικείμενα στις χώρες καταγωγής τους, ακόμη και αν τα αιτήματα αυτών των εθνών για επαναπατρισμό εντείνονται. Το ερώτημα του ποιός κατέχει τα υλικά αποδεικτικά στοιχεία του παρελθόντος ήταν ανέκαθεν περίπλοκο για τους αρχαιολόγους και τα μουσεία. Τώρα έχει γίνει αμφιλεγόμενο επιχείρημα μεταξύ των εθνών καταγωγής και των κρατών φύλαξής τους, γεγονός που εμπλέκει σε μια βαθιά διαμάχη τους επαγγελματίες μουσείων και δημιουργεί μία περίπλοκη νομική αντιπαράθεση.

Στην πραγματικότητα τα πολιτιστικά αντικείμενα ποικιλοτρόπως θεωρηθήκαν ως ιδιοκτησία αντίστοιχα, αρχαιολόγων, των χορηγών τους, της χώρας όπου βρέθηκαν, των

κοινοτήτων που ζούσαν κοντά τους, ολόκληρου του κόσμου, των ζωντανών πολιτισμών των οποίων το παρελθόν αντιπροσωπεύεται από αυτούς, των μουσείων που στεγάζουν αυτά τα αντικείμενα ακόμη και των συλλεκτών που τα αγόρασαν, νόμιμα ή ακόμη και παράνομα.

Ένα από τα κύρια κίνητρα για λεηλασίες παραμένει τη νομισματική αξία των πολιτιστικών αγαθών, αλλά πολιτικά και κοινωνικά προγράμματα μπορούν να λειτουργήσουν επίσης ως καταστροφικοί παράγοντες. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2019 στο Facebook ,εντοπίστηκαν 95 Αραβικές Ομάδες οι οποίες δημιουργήθηκαν με σκοπό την εμπορία αρχαιοτήτων. Η έρευνα έδειξε ότι οι διαχειριστές ήταν συνήθως διασυνδεδεμένοι μεταξύ τους και η εμβέλεια των ενεργειών τους μπορεί να χαρακτηριστεί ως παγκόσμια. Αναγνωρίστηκαν 488 μεμονωμένοι διαχειριστές που διαχειρίζονται συλλογικά 1.947.195 μέλη σε 95 Ομάδες Facebook. Επιπλέον, είκοσι τρεις από τους διαχειριστές διαχειρίζονται τέσσερις ή περισσότερες Ομάδες. Η εμβέλεια της αναγνωρισιμότητας και των διασυνδέσεών τους εκτείνεται στην Ευρώπη, στις Ηνωμένες Πολιτείες και στο σύνολο των ανεπτυγμένων χωρών.

Τα μέλη της ομάδας περιλαμβάνουν έναν συνδυασμό πολιτών της μεσαίας τάξης, μεσαζόντων και βίαιων εξτρεμιστών. Οι τελευταίοι περιλαμβάνουν που συνδέονται με συριακές ομάδες όπως η Hay'atTahrir Al -Sham (HTS), η Hurras Al-Din, η Ταξιαρχία Zinki και Ισλαμικό Κράτος (ISIS). Όλες αυτές οι ομάδες χρησιμοποιούν το Facebook ως πλατφόρμα για την εμπορία αρχαιοτήτων, είτε μέσω της άμεσης αλληλεπίδρασης με αγοραστές και πωλητές είτε μέσω της χρήσης μεσάζοντων που πραγματοποιούν συναλλαγές μεταξύ του κοινού και των τρομοκρατικών ομάδων.

Οι διαχειριστές των συγκεκριμένων ομάδων αναγκάζουν τους χρήστες να τους δώσουν χρήματα εάν πραγματοποιήσουν μια πώληση ή σύνδεση με αγοραστές/πωλητές μέσω της ομάδας στην οποία έχουν εγγραφεί. Η είσπραξη της αμοιβής («φόρος khums») είναι απαραίτητη για να ολοκληρωθεί η αγοροπωλησία. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η ίδια φορολογική πρακτική («khums») χρησιμοποιήθηκε από το ISIS στη διακυβέρνησή του για παράνομες αρχαιότητες (Athar Project 2019).

Τα παραπάνω στοιχεία δεν καλύπτουν το σύνολο των εμπλεκόμενων στο παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων. Όμως μαρτυρούν την εμπλοκή ατόμων που προέρχονται από το σύνολο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Επίσης, καθώς η πλειοψηφία των έργων αυτών

καταλήγουν στις αγορές των ανεπτυγμένων κρατών, δείχνει την έλλειψη παιδείας και την απουσία της συναίσθησης των επιπτώσεων τέτοιων πρακτικών στις χώρες προέλευσης.

3.4. Οργανισμοί που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών

Εκτός της Interpol υπάρχουν επιμέρους οργανισμοί οι οποίοι εμπλέκονται στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης αγαθών. Η **Europol** αποτελεί την υπηρεσία επιβολής του νόμου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κύριος τομέας ευθύνης αποτελεί ο αντίστοιχος γεωγραφικός χώρος. Με έδρα στη Χάγη της Ολλανδίας, συνεργάζεται και υποστηρίζει τα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον αγώνα τους κατά της τρομοκρατίας, του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο και άλλων σοβαρών και οργανωμένων μορφών εγκλήματος. Επίσης, η Υπηρεσία συνεργάζεται με πολλές χώρες εταίρους εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και με διεθνείς οργανισμούς.

Η ίδια η υπηρεσία θεωρεί ότι τα μεγάλα οργανωμένα εγκληματικά και τρομοκρατικά δίκτυα αποτελούν σημαντική απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, η πολυπλοκότητα των δικτύων και οι επιμέρους συνδυαστικές τους παράνομες δραστηριότητες φανερώνουν ότι αξιοποιούν νέες ευκαιρίες και είναι ανθεκτικά απέναντι στα παραδοσιακά μέτρα επιβολής του νόμου.

Η Europol διαθέτει προσωπικό 1000 περίπου ατόμων, 220 αξιωματικούς συνδέσμους και περίπου 100 αναλυτές. Τέλος, η υπηρεσία υποστηρίζει και συνεργάζεται σε πάνω από 40.000 διεθνείς έρευνες κάθε χρόνο. Ακόμη, διαθέτει κέντρο υποστήριξης για επιχειρήσεις επιβολής του νόμου, κέντρο πληροφόρησης σχετικά με εγκληματικές δραστηριότητες και εξειδικευμένο κέντρο ανάλυσης και εμπειρογνομώνων (Europol 2021).

Μεταξύ των παράνομων αυτών δραστηριοτήτων είναι και η διακίνηση και πώληση πολιτιστικών αγαθών είτε προϊόντων λαθρανασκαφών είτε λεηλασιών και κλοπών.

Σύμφωνα με την Έκθεση Socta 2021 της Europol, διαπιστώνεται ότι το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών περιλαμβάνει τρία κύρια εγκληματικά φαινόμενα: α) κλοπή και ληστεία πρωτότυπων πολιτιστικών αγαθών, β) λεηλασίες, ή παράνομη απομάκρυνση αρχαίων λειψάνων από αρχαιολογικούς χώρους, κτίρια ή μνημεία και παράνομο εμπόριο αυτών και γ) πλαστογραφία. Η εμπορία πολιτιστικών αγαθών εκτιμάται ότι παραμένει σταθερή εγκληματική δραστηριότητα στο χώρο της Ευρωπαϊκής

Ένωσης αλλά και παγκοσμίως, με τη ζήτηση να διατηρεί δραστηριότητες εμπορίας στο ίδιο ή ενδεχομένως αυξανόμενα επίπεδα για το προβλέψιμο μέλλον.

Οι έμποροι πολιτιστικών αγαθών έχουν επωφεληθεί από τη διαφοροποίηση των καναλιών πωλήσεων στο διαδίκτυο, όπως οι διαδικτυακοί πλειστηριασμοί, οι υπαίθριες αγορές και οι ιδιωτικοί ιστότοποι πωλήσεων, για την επέκταση της πελατειακής τους βάσης. Τα κλεμμένα αριστουργήματα εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης μέσω παραδοσιακών καναλιών μαύρης αγοράς, ενώ οι διαδικτυακές αγορές (κοινωνικά δίκτυα, ιστότοποι διαβαθμισμένων διαφημίσεων) προσφέρουν στους εγκληματίες νέες ευκαιρίες να πουλήσουν αντικείμενα χαμηλότερης αξίας που προηγουμένως δεν ήταν σε ζήτηση.

Από έρευνες της Europol έχει διαπιστωθεί ότι τα πολιτιστικά αγαθά κλέβονται κατά τη διάρκεια διαρρήξεων ή από κλοπή εξαπάτησης από χώρους λατρείας, ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, μουσεία, ιδιωτικές κατοικίες και ιδιωτικές συλλογές. Επίσης, ορισμένες από τις κλοπές πραγματοποιούνται κατόπιν αιτήματος ενός χορηγού ενώ σε άλλες περιπτώσεις τα κλεμμένα προϊόντα αντικαθίστανται με πλαστά (Socta 2021:88).

Γνωρίζοντας το συνολικό αυτό πλαίσιο η Υπηρεσία έχει αντιμετωπίσει με επιτυχία πλήθος περιπτώσεων, συνήθως σε συνεργασία με άλλες υπηρεσίες, όπως η Interpol. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2019 εξαρθρώθηκε διεθνές δίκτυο αρχαιοκαπηλίας στην Ιταλία (Καλαβρία) με συνεργάτες στη Djion (Γαλλία), το Μόναχο (Γερμανία), το Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία) και το Vršac (Σερβία). Λόγω της εξάρθρωσης αυτής συνελήφθησαν 23 άτομα και κατασχέθηκαν 10.000 αντικείμενα (Europol 2019).

Μία άλλη υπηρεσία, όχι τόσο γνωστή στο ευρύ κοινό είναι η **Eurojust**. Είναι η Υπηρεσία Συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Ποινική Δικαιοσύνη, και εδρεύει στη Χάγη. Ο ρόλος της είναι να βοηθήσει συντονίζοντας το έργο των εθνικών αρχών - από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και από τρίτα κράτη - στη διερεύνηση και δίωξη του διακρατικού εγκλήματος.

Κάθε συμμετέχον κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποστέλλει έναν αντιπρόσωπο στην κεντρική υπηρεσία. Τα Εθνικά Μέλη αποτελούν το Σώμα της Eurojust, το οποίο είναι υπεύθυνο για τις επιχειρησιακές εργασίες του Οργανισμού. Ο Οργανισμός περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, αναλυτές υποθέσεων, νομικούς συμβούλους και εμπειρογνώμονες δεδομένων. Οι ειδικά διαμορφωμένοι χώροι του παρέχουν ασφαλείς εγκαταστάσεις συσκέψεων με δυνατότητες ερμηνείας σε όλες τις γλώσσες της

Ευρωπαϊκής Ένωσης και αίθουσα συσκέψεων ειδικά σχεδιασμένη για κέντρα συντονισμού, από τα οποία μπορούν να παρακολουθούνται και να συντονίζονται κοινές ημέρες δράσης σε πραγματικό χρόνο.

Η υπηρεσία έχει αναπτύξει ένα διεθνές δίκτυο συνεργασιών το οποίο παρέχει στους εισαγγελείς σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση ευρεία πρόσβαση σε πλήθος ζητημάτων παγκοσμίως. Συνεργάζεται, επίσης, με άλλους οργανισμούς και εταίρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υποστηρίζουν τα διάφορα στάδια της αλυσίδας ποινικής δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένων των οργάνων επιβολής του νόμου και της καταπολέμησης της απάτης (Eurojust 2021α).

Μπορεί εκ πρώτης όψεως να μην έχει άμεση σχέση με την καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας και του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών αλλά ο ρόλος της είναι σημαντικός στη διαλεύκανση μεγάλων υποθέσεων. Για παράδειγμα, σε συνεργασία με την Ιταλική αστυνομία επιστράφηκε στις 21 Ιουνίου 2021 από το Βέλγιο στην Ιταλία μία συλλογή σπάνιων ιταλικών αρχαιοτήτων αποτελούμενη από 800 αντικείμενα (Eurojust 2021β).

Η ιταλική υπηρεσία Comando Carabinieri Tutela Patrimonio Culturale – TPC αποτελεί τον βραχίονα του Ιταλικού κράτους στην καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας. Ιδρύθηκε το 1969, και αποτελεί μέρος του Υπουργείου Πολιτισμού και ασχολείται με την ασφάλεια και την προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αποτελείται από το Κεντρικό Γραφείο Προσωπικού και από το Επιχειρησιακό Τμήμα το οποίο με τη σειρά του διαιρείται σε τρεις διευθύνσεις: α) Αρχαιολογίας β) Αντίκες και γ) Μοντέρνα Τέχνη και πλαστογραφία.

Σε διεθνές επίπεδο συνεργάζεται με πολλές αντίστοιχες υπηρεσίες είτε απευθείας είτε μέσω της Interpol. Επίσης έχει συμμετάσχει σε επιχειρήσεις εξειδικευμένης υποστήριξης και σε επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης, όπως στο Ιράκ από το 2003 έως το 2006. Τέλος, αποσκοπεί στην ανάκτηση αρχαιολογικών λειψάνων που ανήκουν στην εθνική κληρονομιά και εκτίθενται σε μουσεία και ιδιωτικές συλλογές στο εξωτερικό. Η χρήση της νέας τεχνολογίας έχει κυρίαρχο ρόλο στην υπηρεσία. Είναι χαρακτηριστικό ότι η βάση δεδομένων σχετική με αναζητούμενα έργα τέχνης είναι προσβάσιμη ύστερα από αίτηση και περιέχει πληροφορίες σχετικά με τα αντικείμενα προς ανάκτηση και σχετικά με εγκληματικά γεγονότα. Περιλαμβάνει μια εγγραφή 128.638 συμβάντων, περισσότερα

από 3.297.608 αντικείμενα, με περισσότερες από 371.254 εικόνες (Nistri 2011, 183 - 184).

Εκτός από τις κρατικές και διεθνείς υπηρεσίες καταπολέμησης της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών, υπάρχει και ένας αριθμός μη κρατικών οργανώσεων, οι οποίοι ασχολούνται με το ίδιο θέμα και συνδράμουν τις υπηρεσίες ασφαλείας και δίωξη των εγκληματικών αυτών πρακτικών.

Η οργάνωση "Walk of Truth", είναι μη κυβερνητική και η αποστολή της είναι να αφυπνίσει και να ενεργοποιήσει το κοινό σχετικά με τη σημασία της προστασίας και της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιοχές συγκρούσεων. Ιδρύθηκε μόλις το 2011. Σε αυτήν συνεργάζονται αρχαιολόγοι, νομοθέτες και πολιτικοί ηγέτες με σκοπό την ενίσχυση των νόμων σχετικά με το εμπόριο τέχνης και την αποκατάσταση μνημείων. Επίσης προσφέρει τεχνογνωσία και βοήθεια σε άλλους εταίρους στις προσπάθειές τους να επαναπατρίσουν λεηλατημένους πολιτιστικούς θησαυρούς.

Η Οργάνωση έχει τρεις κύριους τομείς δραστηριότητας: Ο πρώτος είναι η παρακολούθηση και καταγραφή σχετικών εγκλημάτων σε όλο τον κόσμο. Πρόκειται για έναν μηχανισμό που στηρίζεται στο ευρύ κοινό και στον πολίτη για την αναφορά και διερεύνηση εγκληματικών πράξεων και δικτύων που καταστρέφουν και εμπορεύονται παράνομα έργα τέχνης. Ο δεύτερος είναι ένας μηχανισμός υπεράσπισης και άσκησης πίεσης για την ευαισθητοποίηση των εθνικών και διεθνών νομοθετών και των αρχών επιβολής του νόμου για την καταστροφή μνημείων και την παράνομη διακίνηση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς. Το τρίτο είναι μία ψηφιακή πλατφόρμα με χιλιάδες έγγραφα από περιπτώσεις σε όλο τον κόσμο, όπως η Συρία, το Ιράκ, η Κύπρος, η Υεμένη, το Ιράν και τα Βαλκάνια που χρησιμοποιούνται για έρευνα και εκπαίδευση⁸.

Το έργο Antiquities Trafficking and Heritage Anthropology Research (ATHAR) αποτελεί μία ερευνητική ομάδα που αποτελείται από αρχαιολόγους, ανθρωπολόγους και ειδικούς στην πολιτιστική κληρονομιά οι οποίοι αναζητούν στον ψηφιακό υπόκοσμο το εμπόριο έργων τέχνης σε συνδυασμό με δεδομένα χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος.

Το πρόγραμμα ATHAR συνδέεται με την Πρωτοβουλία Προστασίας της Κληρονομιάς , συμπράττει με την οργάνωση The Alliance to Counter Crime Online (ACCO)⁹ και επίσης συνεργάζεται με άλλες οργανώσεις για την αντιμετώπιση του εγκλήματος στο Διαδίκτυο.

⁸<https://tasoulahadjitofi.com/walk-of-truth/> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021).

⁹<https://www.counterincrimine.org> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021).

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε έκθεση που εξέδωσε για το 2019 είχε εντοπίσει μόνο στο Facebook 95 σχετικές ομάδες με 3539 αναρτήσεις, 1.947.195 μέλη και άνω των 3.600 αρχαιοτήτων και έργων τέχνη που πωλούνταν από αυτές τι ομάδες (ATHAR Project 2019).

3.5 Συμπέρασμα

Η εμπορία πολιτιστικών αγαθών είναι η παράνομη εισαγωγή, εξαγωγή και μεταβίβαση κυριότητας πολιτιστικής ιδιοκτησίας, αντικείμενα σημαντικά για την αρχαιολογία, την προϊστορία, την ιστορία, τη λογοτεχνία, την τέχνη ή την επιστήμη. Αυτό μπορεί να έχει διάφορες μορφές όπως κλοπή από ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, μουσεία ή ιδιωτικές συλλογές, λεηλασία αρχαιολογικών χώρων και μετατόπιση αντικειμένων λόγω πολέμου. Για την αποτελεσματική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από την παράνομη διακίνηση, απαιτείται ένα υγιές νομοθετικό πλαίσιο, διεθνής συνεργασία και μια σταθερή βάση αποδεικτικών στοιχείων και καλά στοχοθετημένα προγράμματα.

Η διερεύνηση και δίωξη περιπτώσεων παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών απαιτεί συχνά συνεργασία διαφορετικών εθνικών υπηρεσιών. Ενδείξεις διακίνησης μπορεί να βρεθούν από τελωνεία που ενδέχεται να διεξάγουν ή όχι μια αρχική έρευνα, η οποία στη συνέχεια παραδίδεται στην αστυνομία για διεξοδική έρευνα. Η έλλειψη εξειδικευμένων μονάδων επιβολής του νόμου σε πάρα πολλές χώρες θέτει ένα ιδιαίτερο πρόβλημα για μια τέτοια συνεργασία. Σε διάφορα στάδια της έρευνας, η κοινή χρήση δεδομένων και πληροφοριών μεταξύ των σχετικών οργανισμών όπως η Europol, είναι κρίσιμη, καθώς και η μεταφορά γνώσεων, εμπειρογνομώνων, κοινή στρατηγική και επιχειρησιακός προγραμματισμός καθώς και η υποστήριξη των απαντήσεων της ποινικής δικαιοσύνης εκτελώντας ή απαντώντας σε αιτήματα.

Επίσης, στην μελέτη για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Brodieatall, 2019,203) διαπιστώνεται ότι οι προσπάθειες ευαισθητοποίησης πρέπει να καλύπτουν διάφορες ομάδες ενδιαφερομένων, από το ευρύ κοινό έως τους συλλέκτες τέχνης και από τους εμπόρους έως τις αρχές επιβολής του νόμου. Οι δημοσιογράφοι και όσοι έχουν επιρροή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς και οι μπλόγκερ θα μπορούσαν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη μεταφορά πληροφοριών και στη διαμόρφωση των δημόσιων συζητήσεων. Οι ειδικοί της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι ιστορικοί της τέχνης και οι αρχαιολόγοι θα

πρέπει όλοι να ενημερώνονται λεπτομερώς και σε βάθος για τις επιπτώσεις του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών. Θα πρέπει επίσης να προσεγγιστούν επαγγελματίες η φύση της εργασίας των οποίων θα μπορούσε άθελά τους να διευκολύνει το παράνομο εμπόριο, όπως για παράδειγμα οι πάροχοι ταχυδρομικών υπηρεσιών, εταιρείες μετακόμισης, διπλωματικό και στρατιωτικό προσωπικό, διαδικτυακοί τόποι μάρκετινγκ, ασφαλιστικές εταιρείες κ.λ.π. Οι πληροφορίες που διαβιβάζονται πρέπει να είναι προσαρμοσμένες και σχετικές για κάθε κοινό-στόχο. Είναι απαραίτητο να ξεκινήσει ένας διάλογος με το ευρύ κοινό αλλά και με όσους έμμεσα εμπλέκονται, όπως οι παραπάνω, σχετικά με το ενδιαφέρον τους για την καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών και για το πώς μπορούν να συμβάλουν προς αυτή την κατεύθυνση.

4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

4.1. Ο Διεθνής Οργανισμός Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Interpol). Η δομή του Οργανισμού

Ο Διεθνής Οργανισμός Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Interpol) αποτελεί έναν διεθνή οργανισμό ασφαλείας και βοηθά τη διεθνή αστυνομική συνεργασία ακόμη και όταν δεν υπάρχουν διπλωματικές σχέσεις μεταξύ συγκεκριμένων χωρών. Όλες οι δράσεις της είναι πολιτικά ουδέτερες και λαμβάνονται εντός των ορίων των υφιστάμενων νόμων σε διαφορετικές χώρες.

Ως διακυβερνητικός οργανισμός διαθέτει 187 μέλη-χώρες. Έτσι, αποτελεί τον δεύτερο μεγαλύτερο οργανισμός μετά τον ΟΗΕ ως προς τον αριθμό μελών (Kind 2011: 175).

Ο Γενικός Γραμματέας είναι ο διευθύνων σύμβουλος του Οργανισμού και είναι υπεύθυνος για την εποπτεία της καθημερινής εργασίας της Γενικής Γραμματείας.

Το ανώτατο διοικητικό όργανο είναι η Γενική Συνέλευση, η οποία συγκεντρώνει όλες τις χώρες μέλη μία φορά το χρόνο για να λαμβάνουν όλες τις σημαντικές αποφάσεις που επηρεάζουν τη γενική πολιτική. Συγχρόνως, η 13μελής Εκτελεστική Επιτροπή διευθύνεται από τον Πρόεδρο και επιβλέπει την εκτέλεση των αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης.

Η έδρα της Γενικής Γραμματείας βρίσκεται στη Λυών της Γαλλίας, όπου εργάζονται 150 αστυνομικοί από περίπου 75 χώρες που εκπροσωπούν όλες τις περιοχές του κόσμου, και στην Interpol Global Complex for Innovation (IGCI) με έδρα τη Σιγκαπούρη. Η σύνθεση του προσωπικού εξασφαλίζει καλή γνώση και μεγάλη εμπειρία τόσο των περιφερειακών καταστάσεων όσο και των προβλημάτων του διεθνούς εγκλήματος.

Συγχρόνως λειτουργούν επτά περιφερειακά γραφεία: στην Αργεντινή, το Καμερούν, την Ακτή του Ελεφαντοστού, το Ελ Σαλβαδόρ, την Κένυα, την Ταϊλάνδη και τη Ζιμπάμπουε και από ένα γραφείο αντιπροσωπείας στην Αφρικανική Ένωση στην Αντίς Αμπέμπα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση στις Βρυξέλλες, στα Ηνωμένα Έθνη (Νέα Υόρκη) και το UNODC στη Βιέννη.

Κάθε χώρα μέλος διατηρεί ένα Εθνικό Κεντρικό Γραφείο (NCB) στελεχωμένο από εθνικούς αξιωματούχους της Αστυνομίας, το οποίο συνδέει την εθνική Αστυνομία με το παγκόσμιο δίκτυο της Interpol.

Οι δραστηριότητες της Interpol σε θέματα καταπολέμησης του εγκλήματος βοηθούν τις χώρες μέλη μέσω των τριών εξής παγκόσμιων προγραμμάτων:

α) της Αντιτρομοκρατίας, για την πρόληψη και τη διακοπή τρομοκρατικών δραστηριοτήτων και την αντιμετώπιση των κύριων παραγόντων που επιτρέπουν τις δραστηριότητές τους: ταξίδια και κινητικότητα, διαδικτυακή παρουσία, όπλα , υλικά και οικονομικά.

β) του κυβερνο-εγκλήματος, είτε αυτό αφορά εγκλήματα κατά υπολογιστών και πληροφοριακών συστημάτων είτε εγκλήματα που υποστηρίζονται από τον κυβερνοχώρο, όπως η οικονομική απάτη και η χρήση κοινωνικών μέσων από τρομοκράτες.

γ) του οργανωμένου εγκλήματος στοχεύοντας, κυρίως, σε διακρατικά οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα.

Επίσης, σημαντική για την αντιμετώπιση του εγκλήματος αποτελεί η διαχείριση των παγκοσμίων βάσεων δεδομένων που περιγράφουν υπόπτους, ταξιδιωτικά έγγραφα, οχήματα, έργα τέχνης, δακτυλικά αποτυπώματα, DNA, πυροβόλα όπλα και άλλα στοιχεία. Τα δεδομένα αυτά διατίθενται στις εθνικές αστυνομίες σε πραγματικό χρόνο. Παράλληλα η Interpol συμβάλλει σε ζητήματα ιατροδικαστικής, ανάλυσης εγκληματικών συμπεριφορών και δράσεων καθώς και αναζήτησης και ταυτοποίησης διεθνώς καταζητούμενων προσώπων. Τέλος, διαθέτει Κέντρο Διοίκησης και Συντονισμού (CCC), το οποίο λειτουργεί σε 24^η βάση σε τρεις πόλεις του κόσμου (Μπουένος Άιρες, Λυών, Σιγκαπούρη), καθώς και Κέντρο Καινοτομίας το οποίο εξετάζει, παρακολουθεί την σύγχρονη έρευνα και δημιουργεί νέους δρόμους και μοντέλα αντιμετώπισης και διαχείρισης σε θέματα αστυνόμευσης (Interpol 2021α).

Σε εθνικό επίπεδο, με την επικύρωση του Ν.3640/1956 ιδρύθηκε και άρχισε η λειτουργία του Εθνικού Κεντρικού Γραφείου Ελλάδος της Interpol. Το Εθνικό Κεντρικό Γραφείο των Αθηνών, το οποίο αποτελεί Τμήμα της Διεύθυνσης Διεθνούς Αστυνομικής Συνεργασίας μαζί Τμήμα Υποστήριξης και Αποστολών, το Τμήμα Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, το Τμήμα Sirene και το Τμήμα Eurapol, στελεχώνεται από υψηλής εκπαίδευσης αξιωματικούς και δραστηριοποιείται στην συλλογή πληροφοριών, στον εμπλουτισμό με τοπικά εγκληματολογικά δεδομένα, της παγκόσμιας βάσης δεδομένων που αφορούν πληροφορίες σχετικά με καταζητούμενα άτομα (δακτυλικά αποτυπώματα, φωτογραφίες, προφίλ DNA κ.λπ.) καθώς κλεμμένα και χαμένα ταξιδιωτικά έγγραφα εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα την επικοινωνία και συνδρομή όλων των αρμόδιων Αρχών για την πρόληψη και καταστολή εγκληματικών ενεργειών.

Ως μέρος του ρόλου του σε παγκόσμιες έρευνες εγκληματικών ενεργειών, το Εθνικό Κεντρικό Γραφείο συνεργάζεται με τις ελληνικές αρχές επιβολής του Νόμου, δηλαδή με την Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα - Ελληνική Ακτοφυλακή, το Πυροσβεστικό Σώμα τις Τελωνιακές Αρχές και το Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος, όπως, επίσης, με άλλα Κεντρικά Γραφεία Κρατών Μελών και με την Γενική Γραμματεία.

Μέσω του ασφαλούς παγκόσμιου αστυνομικού δικτύου επικοινωνιών που ονομάζεται i-24/7 επιτυγχάνεται, μέσω του Κεντρικού Εθνικού Γραφείου, η συνεχής ροή πληροφοριών ανάμεσα στην Ελληνική Αστυνομία με τις αστυνομικές δυνάμεις των Κρατών Μελών καθώς και με την Γενική Γραμματεία της Interpol. Έτσι, καθώς πολλά εγκλήματα σήμερα έχουν διεθνή διάσταση όπως εγκλήματα στον κυβερνοχώρο ή παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών που οργανώνονται από ομάδες οργανωμένου εγκλήματος, μια χώρα χρειάζεται διεθνή υποστήριξη για να το αντιμετωπίσει και σε αυτό τον τομέα βοηθάει το Εθνικό Γραφείο.

Το Εθνικό Γραφείο των Αθηνών δραστηριοποιείται στην αντιμετώπιση πολλών μορφών εγκλημάτων και συνεργάζεται σε διασυνοριακές έρευνες, επιχειρήσεις και συλλήψεις ζητώντας παράλληλα συνεργασία από το αρμόδιο Εθνικό Κεντρικό Γραφείο άλλου Κράτους Μέλους για την πραγματοποίηση ερευνών πέραν των εθνικών συνόρων. Τα Εθνικά Κεντρικά Γραφεία συνεργάζονται όλο και περισσότερο σε περιφερειακή βάση, συνδυάζοντας πόρους και εμπειρογνωμοσύνη σε επιτυχείς παρεμβάσεις ενάντια σε εκείνους τους τομείς εγκληματικότητας που τους επηρεάζουν περισσότερο.

Επίσης το Εθνικό Γραφείο των Αθηνών αναπτύσσει εκπαιδευτικά προγράμματα για την ελληνική αστυνομία τα οποία επιδιώκουν στην ευαισθητοποίηση σχετικά με τις δραστηριότητες, τις υπηρεσίες και τις βάσεις δεδομένων της Interpol .

Τέλος, οι πολίτες δεν μπορούν να έχουν απευθείας επαφή με το Εθνικό Γραφείο, το οποίο δεν ανταποκρίνεται σε αιτήματά τους. Όποιος επιθυμεί να αναφέρει ένα έγκλημα ή να παράσχει πληροφορίες σχετικά με μια διεθνή έρευνα θα πρέπει να επικοινωνήσει με το τοπικό αστυνομικό τμήμα, το οποίο με τη σειρά του θα επικοινωνήσει με το Εθνικό Γραφείο¹⁰.

¹⁰ www.astynomia.gr, www.interpol.int (Πρόσβαση Μάιος 2021).

4.2 Δράσεις της Interpol και επαναπατρισμός πολιτιστικών αγαθών.

Από το 1947, η Interpol έχει αγωνιστεί για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας που σχετίζεται με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και έχει αναπτύξει ένα ευρύ πλέγμα ενεργειών και εργαλείων για να βοηθήσει τις χώρες μέλη της. Πολλά από τα εργαλεία και τις δράσεις έχουν ενδοϋπηρεσιακό χαρακτήρα ενώ άλλες είναι προσβάσιμες στο ευρύ κοινό.

Από πολύ νωρίς η Interpol αξιοποίησε το διαδίκτυο και τις δυνατότητες που αυτό προσφέρει. Η ιστοσελίδα είναι πολυεπίπεδη και παρέχει πλήθος πληροφοριών για ποικίλα θέματα σχετικά με την αρμοδιότητα της Υπηρεσίας καθώς και οδηγίες για την αντιμετώπιση παράνομων δραστηριοτήτων.

Ήδη τον Ιούλιο του 2000, η Γενική Γραμματεία δημιούργησε στον ιστότοπό της μια ειδική ενότητα για τα έργα τέχνης (<http://www.interpol.int>). Αυτή η ενότητα είναι προσβάσιμη στο κοινό και περιέχει πληροφορίες σχετικά με:

- Συνεδριάσεις και συνέδρια Interpol,
- Ειδικές ειδοποιήσεις σε περίπτωση σημαντικής
- Τις πιο πρόσφατες κλοπές έργων τέχνης
- Στοιχεία που βρέθηκαν από αστυνομικούς που προσπαθούν να εντοπίσουν τους νόμιμους ιδιοκτήτες
- Συχνές ερωτήσεις και απαντήσεις

Επιπλέον, έχουν δημιουργηθεί ειδικές ενότητες για λεηλατημένους πολιτιστικούς θησαυρούς σε εμπόλεμες ζώνες. Ενδεικτικά, μία ενότητα αφορά τα έργα τέχνης του Ιράκ, της Συρίας και της Καμπούλ στο Αφγανιστάν.

Από το σύνολο των εργαλείων και δράσεων ξεχωρίζουν τα εξής:

α) Δίκτυο τηλεπικοινωνιών

Για τις υπηρεσίες επιβολής του νόμου, η ταχεία, ασφαλής και αξιόπιστη ανταλλαγή πληροφοριών είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχία μιας επιχείρησης. Η προσαρμογή της Interpol στα δεδομένα της ψηφιοεπικοινωνιακής παγκοσμιοποίησης είναι άμεση καθώς έχει δημιουργήσει ένα νέο σύστημα τηλεπικοινωνιών το I-24/7. Το συγκεκριμένο σύστημα επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών, στηρίζεται στην τεχνολογία του Διαδικτύου και παρουσιάζει ισχυρά πλεονεκτήματα όσον αφορά την ταχύτητα και το κόστος, ενώ συγχρόνως διατηρεί τα απαιτούμενα υψηλά πρότυπα ασφαλείας.

Το I-24/7 δεν επιτρέπει μόνο μια γρήγορη ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών και της Γενικής Γραμματείας, αλλά επιτρέπει επίσης τη σύνδεση αξιωματούχων ασφαλείας από άλλες υπηρεσίες και ακόμη τη σύνδεση με ολόκληρα αντίστοιχης χρήσης τοπικά ή εθνικά δίκτυα. Παρέχει επίσης πρόσβαση σε ορισμένες κεντρικές βάσεις δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων των βάσεων δεδομένων έργων τέχνης.

β) Η ηλεκτρονική βάση δεδομένων «ASF: Works of Art»

Το 1995 η Γενική Γραμματεία ανέπτυξε μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων για κλεμμένα έργα τέχνης, η οποία περιλαμβάνει περιγραφές των έργων, μετρήσεις και φωτογραφίες τους. Αυτή η βάση δεδομένων έχει δημιουργηθεί μόνο για αστυνομικούς και βασίζεται σε μια οπτική περιγραφή των έργων τέχνης, η οποία είναι εύκολα αντιληπτή και κατανοητή από μη ειδικούς.

Το 2008, η βάση δεδομένων περιείχε ήδη δεδομένα 32.573 αντικειμένων. Η πλειονότητα των στοιχείων προέρχεται από:

- Ευρωπαϊκές χώρες (24.350 ή 74,7%),
- Αμερική (4.222 ή 12,9%)
- Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική (2.585 ή 7,9%)
- Ασία και Νότιος Ειρηνικός (1,254 ή 3,9%) και
- Αφρική (162 ή 0,5%) (Kind 2011)

Από τον Ιανουάριο του 1999, η ηλεκτρονική βάση δεδομένων αναβαθμίζεται συνεχώς και είναι διαθέσιμη σε όλες τις χώρες μέλη μέσω ενός συγκεκριμένου προγράμματος. Μάλιστα είναι μεταφρασμένη σε τρεις γλώσσες (Αγγλικά, Γαλλικά, Ισπανικά).

γ) Βάσεις δεδομένων για κλεμμένα έργα τέχνης

ι). Το CD-ROM / DVD «INTERPOL: Κλεμμένα έργα τέχνης»

Συνδυαστικά με την ηλεκτρονική βάση δεδομένων δημιουργήθηκε το αντίστοιχο CD/DVD, με σκοπό να επιτρέψει στον ιδιωτικό τομέα να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με κλέμενα έργα τέχνης. Η γλώσσα είναι τα Αγγλικά, Γαλλικά, Ισπανικά και Αραβικά.

Ο κατάλογος των αντικειμένων αναπτύχθηκε βάση του μοντέλου περιγραφής και αναφοράς Object-ID (πρότυπο περιγραφής ενός έργου τέχνης) που δημιουργήθηκε από

το Getty Information Institute και το οποίο αναγνωρίζεται από την Unesco και τον ICOM.

Η συμβολή του ψηφιακού αυτού δίσκου υπήρξε καθοριστική στην αντιμετώπιση της παράνομης αγοράς έργων τέχνης καθώς αποτέλεσε ένα αποτελεσματικό συμβουλευτικό εργαλείο σε υποψήφιους αγοραστές πολύτιμων πολιτιστικών αγαθών.

ii. Εξέλιξη του παραπάνω ψηφιακού δίσκου αποτελεί η διαδικτυακή βάση δεδομένων για τα κλεμμένα έργα τέχνης. Η βάση συνδυάζει περιγραφές και εικόνες περισσότερων από 52.000 αντικειμένων. Είναι η μόνη βάση δεδομένων σε διεθνές επίπεδο με πιστοποιημένες αστυνομικές πληροφορίες για κλεμμένα αντικείμενα τέχνης.

Οι χώρες μέλη της Interpol στέλνουν πληροφορίες σχετικά με κλεμμένα έργα τέχνης και αυτά προστίθενται από την αρμόδια υπηρεσία των κεντρικών γραφείων στη βάση δεδομένων. Σύμφωνα με τους κανόνες επεξεργασίας δεδομένων, μόνο οι πληροφορίες που παρέχονται από εξουσιοδοτημένες οντότητες (Εθνικά Κεντρικά Γραφεία Interpol) και συγκεκριμένους διεθνείς οργανισμούς-εταίρους, (ενδ. Unesco, ICOM, ICCROM) μπορούν να εισαχθούν στη βάση δεδομένων.

Η βάση είναι προσβάσιμη στο ευρύ κοινό μέσω του internet, αφού πρώτα, όμως ο ενδιαφερόμενος συμπληρώσει μία αίτηση και ταυτοποιηθεί.

ii. PSYCHE(PROTECTION SYSTEM FOR CULTURAL HERITAGE)

Το Project Psyche, ολοκληρώθηκε ως σύστημα μόλις το 2018 και αποσκοπούσε στον εκσυγχρονισμό της βάσης δεδομένων της INTERPOL Stolen Works of Art, ώστε να είναι πιο χρήσιμη για τις χώρες μέλη και ταυτόχρονα να αυξήσει τον όγκο των διαθέσιμων πληροφοριών σχετικά με κλεμμένα αντικείμενα.

Πριν την ενεργοποίηση του συστήματος, η βάση δεδομένων ενημερωνόταν με έναν γραφειοκρατικό τρόπο από τη Γενική Γραμματεία με τις πληροφορίες που στέλνονταν από τα κράτη μέλη. Στη συνέχεια, ένας μεταγλωττιστής δεδομένων εισήγαγε τα στοιχεία στη βάση δεδομένων αφού έλεγχε ότι η φωτογραφία και η περιγραφή συμμορφώνονταν με τις ελάχιστες απαιτήσεις του συστήματος.

Με τη ριζική μεταμόρφωση της διαδικασίας καταγραφής πληροφοριών, η νέα έκδοση της βάσης δεδομένων επιτρέπει την ταχύτερη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τα κλεμμένα έργα τέχνης παγκοσμίως. Με το Project Psyche αναβαθμίστηκε η βάση δεδομένων έτσι ώστε να επιτρέψει στα ίδια τα κράτη μέλη από απόσταση να εισάγουν,

να τροποποιήσουν και να διαγράψουν πληροφορίες για έργα τέχνης που έχουν κλαπεί στις αντίστοιχες χώρες τους. Συγχρόνως, μπορούν να πραγματοποιούν τις σχετικές αναζητήσεις πιο αποτελεσματικά μέσω της προηγμένης τεχνολογίας αναζήτησης εικόνων.

Αυξάνοντας, λοιπόν, την ανταλλαγή πληροφοριών για κλεμμένα έργα τέχνης μεταξύ των κρατών μελών, η αναβαθμισμένη έκδοση της βάσης δεδομένων διευκολύνει την αναζήτηση κλεμμένων πολιτιστικών αγαθών και πολλαπλασιάζει τη δυνατότητα ανάκτησης κλεμμένων αντικειμένων. Το Project Psyche υποστηρίχθηκε από 15 ευρωπαϊκές χώρες με πρωτοπόρο στην έρευνα την αντίστοιχη μονάδα των Ιταλών Carabinieri, η οποία έχει και τη διαχείριση του Project (Interpol 2019: 23).

iii. ID-Art app

Πρόκειται για μία εφαρμογή (App) που μόλις ξεκίνησε από την Interpol (Μάιος 2021) , αποσκοπεί στο να βοηθήσει στον εντοπισμό κλεμμένων πολιτιστικών αγαθών, στη μείωση της παράνομης διακίνησης και στην αύξηση των πιθανοτήτων ανάκτησης κλεμμένων έργων και αντικειμένων (Interpol 2021β).

Η εφαρμογή ID-Art επιτρέπει στους χρήστες, τόσο στις διωκτικές αρχές όσο και στο ευρύ κοινό, να έχουν πρόσβαση μέσω των κινητών τηλεφώνων στη βάση δεδομένων της Interpol για κλεμμένα έργα τέχνης, να αναγνωρίζουν με το εξελιγμένο λογισμικό κλεμμένα έργα τέχνης και να αναφέρουν πολιτιστικούς θησαυρούς που ενδέχεται να διατρέχουν κίνδυνο. Η εφαρμογή χρησιμοποιεί προηγμένο λογισμικό αναγνώρισης εικόνας και είναι δωρεάν στη λήψη του.

Σύμφωνα με τον Γενικό Γραμματέα της Interpol Jürgen Stock *«Αυτό το νέο εργαλείο είναι ένα σημαντικό βήμα προόδου στην ενίσχυση της ικανότητας των αστυνομικών, των επαγγελματιών της πολιτιστικής κληρονομιάς και του κοινού να προστατεύουν την κοινή μας κληρονομιά»*.

Η βοήθεια που παρέχει το συγκεκριμένο λογισμικό θεωρείται πολύ σημαντική καθώς η αστυνομία, οι τελωνειακοί υπάλληλοι, οι ιδιώτες συλλέκτες, οι έμποροι έργων τέχνης αλλά και οι λάτρες της τέχνης μπορούν αμέσως να ελέγξουν και να διαπιστώσουν αν ένα αντικείμενο έχει καταχωρηθεί ως κλεμμένο. Ειδικά τα μουσεία, οι ιδιωτικοί συλλέκτες και άλλοι φορείς μπορούν να τραβήξουν εικόνες και να καταγράψουν χαρακτηριστικά των έργων τέχνης τους στην εφαρμογή για να παρακολουθούν τις συλλογές τους και να

ισχυροποιήσουν τη δυνατότητα ανάκτησης σε περίπτωση κλοπής. Επιτρέπει, επίσης, στους χρήστες να καταγράφουν όχι μόνο το αντικείμενο ή ένα μνημείο αλλά και την παγκόσμια γεωγραφική θέση που αυτό βρίσκεται. Σε περίπτωση κλοπής ή μερικής καταστροφής, αυτά τα αρχεία μπορούν να παρασχεθούν στις διωκτικές αρχές αυξάνοντας σημαντικά τις πιθανότητες ανάκτησης. Σε περιπτώσεις δε μνημείων, μπορούν να συμβάλλουν στην ανακαίνιση ή αποκατάστασή του αν αυτό λεηλατηθεί ή καταστραφεί. Είναι χαρακτηριστικό της χρησιμότητας του App ότι κατά τη διάρκεια της πιλοτικής φάσης της εφαρμογής (2021), στην Ιταλία υπήρξε και η πρώτη επιτυχία καθώς η αρμόδια διεύθυνση των Carabinieri, χάρη στην εφαρμογή, εντόπισε δύο κλεμμένα αγάλματα που πωλούνταν σε ηλεκτρονική πλατφόρμα (Interpol 2021β).

δ) Αφίσα των πιο γνωστών κλαπέντων έργων τέχνης

Κάθε 6 μήνες η Interpol δημοσιεύει μια αφίσα που απεικονίζει τα έξι πιο αναζητούμενα τη συγκεκριμένη εποχή έργα τέχνης. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά μέσο όρο, ανακτώνται δύο από τα έξι αντικείμενα που εικονίζονται στην αφίσα (Kind 2011).

ε) Οργάνωση Διεθνών Συνεδρίων

Κάθε 3 χρόνια, η Γενική Γραμματεία οργανώνει ένα διεθνές συνέδριο, συνήθως στη Λυών, για την παράνομη κυκλοφορία και κλοπή έργων τέχνης, αντίκες και πολιτιστικών αντικειμένων.

Από το 1995, η Γενική Γραμματεία διοργανώνει συνέδρια σε περιοχές που επηρεάζονται ιδιαίτερα από αυτό το είδος εγκληματικότητας, ιδίως στην Ευρώπη και τη Νότια Αμερική.

Επίσης, διοργανώνει τακτικά σεμινάρια κατάρτισης στη Λατινική Αμερική που απευθύνονται σε αστυνομικούς, τελωνειακούς και αξιωματούχους μουσείων (Kind 2011).

ζ) Συνεργασία με άλλους διεθνείς οργανισμούς

Η Interpol συνεργάζεται με το σύνολο των διεθνών οργανισμών ως προς την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Έτσι, υπέγραψε Μνημόνια Συνεργασίας με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τελωνείων (WCO) το 1998, με

την Unesco το 1999 και με το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) τον Απρίλιο του 2000.

Επίσης, η Γενική Γραμματεία έχει συμμετάσχει ενεργά σε περιφερειακά σεμινάρια που διοργανώνονται από την Unesco και την ICOM, όπου προσκαλούνται επιμελητές αστυνομίας και τελωνείων, καθώς και επιμελητές μουσείων και εκπρόσωποι πολιτιστικών ιδρυμάτων.

Συγχρόνως η Unesco και το ICOM, στέλνουν τακτικά εκπροσώπους για να συμμετάσχουν στην ομάδα εμπειρογνομόνων της Interpol για την πολιτιστική ιδιοκτησία που δημιουργήθηκε το 2003. Τέλος, η βάση των εμπειρογνομόνων που δημιουργήθηκε από την Interpol σε συνεργασία με την Unesco και τον Icom επιτρέπει την άμεση αποστολή ειδικών όπου χρειαστεί ανά τη Γη.

Για παράδειγμα, το 2011, το Εθνικό Ινστιτούτο Πολιτισμού του Περού ενημέρωσε την Interpol ότι κατάσχεσαν ένα δέμα ταχυδρομείου που περιείχε αρχαία νομίσματα και τρεις δίσκους με σφηνοειδή γραφή. Η Υπηρεσία έστειλε έναν Ισπανό εμπειρογνώμονα από τη λίστα της UNESCO ο οποίος απεφάνθη ότι τα αρχαία ήταν αυθεντικά και μάλιστα προέρχονταν από το Ιράκ, ξεκινώντας έτσι τις διαδικασίες επιστροφής τους (Kind 2011).

η) Δημόσιες Ειδοποιήσεις/Ανακοινώσεις

Συχνή είναι η πρακτική της Υπηρεσίας να χρησιμοποιεί τον Ιστότοπο για να επικοινωνήσει με το ευρύ κοινό μια δημόσια έκκληση για βοήθεια στον εντοπισμό ή τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με συγκεκριμένα κλεμμένα έργα τέχνης.

θ) Ανακοινώσεις για αγνώστου ταυτότητας και κατόχου έργα τέχνης

Σε συνδυασμό με την προηγούμενη πρακτική η Interpol παραθέτει στον ιστότοπό της σε δημόσια πρόσβαση, άγνωστα αντικείμενα τα οποία κατασχέθηκαν σε διάφορες επιχηρήσεις και για τα οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες για την πρόλευσή τους ή για τους κατόχους τους. Με τον τρόπο αυτό κατορθώνει να βοηθήσει στον εντοπισμό των νόμιμων κατόχων (κρατών, οργανισμών ή και ιδιωτών) αυτών των έργων τέχνης.

4.3 Η Interpol την εποχή του Covid-19

Από την αρχή της κρίσης για την υγεία του COVID-19, το 95% των παγκόσμιων μουσείων αναγκάστηκαν να κλείσουν προσωρινά τις πόρτες τους για να προστατεύσουν

τους επισκέπτες τους. Τα μέτρα της αυτο-απομόνωσης αποτελούν πρόκληση για τους επαγγελματίες του μουσείου που πρέπει να διασφαλίσουν την ασφάλεια των συλλογών τους.

Η δομή και η οργάνωση του κάθε μουσείου, όπως και τα μέσα που διαθέτει ποικίλουν και πολλές φορές είναι διαφορετικά μεταξύ τους. Συνακόλουθα, οι λύσεις έπρεπε να είναι συγκεκριμένες για κάθε ίδρυμα όσον αφορά: την υπηρεσία ασφαλείας, τον έλεγχο και περιορισμό στο χώρο κ.λπ. Αποτέλεσμα της κρίσης του Covid-19 αποτέλεσαν οι πρόσφατες κλοπές σε μουσεία στο Ηνωμένο Βασίλειο και τις Κάτω Χώρες.

Η Interpol σε συνεργασία με το ICOM και τη Διεθνή Επιτροπή για την Ασφάλεια των Μουσείων (ICMS) έχουν υποστηρίξει την κοινότητα των μουσείων στη διασφάλιση των συλλογών τους, προσφέροντας συμβουλές και εργαλεία που μπορούν να εφαρμοστούν εύκολα σε σχέση με το προσωπικό ασφαλείας, τα συστήματα ανίχνευσης εισβολέων, την εσωτερική επικοινωνία και την αναφορά.

Εκτός από την υπάρχουσα υποστήριξη, η Interpol, σε συνεργασία το ICOM, με αφορμή την κρίση του Covid-19, έχει δημιουργήσει έναν οδηγό καλών πρακτικών τις οποίες και προτείνουν μέσω της ιστοσελίδας. Τα συγκεκριμένα μέτρα και οι καλές πρακτικές αφορούν τα σύγχρονα συστήματα ασφαλείας και συναγερμού, την υιοθέτηση καινοτόμων μεθόδων στα σχέδια διαχείρισης κρίσεων καθώς και τη συνεχή επικοινωνία και συνεργασία με τις κρατικές υπηρεσίες ασφαλείας. Επίσης, προκρίνει την συνεργασία με παρόμοιους οργανισμούς που αντιμετωπίζουν ίδια προβλήματα, έτσι ώστε να βρεθούν κοινές λύσεις ή να εφαρμόσουν ήδη καλές πρακτικές και τέλος την ενεργοποίηση και συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας (<https://www.interpol.int/>).

5. Εμπειρική Έρευνα

5.1 Μεθοδολογία Έρευνας

Η παρούσα εργασία μελετά τη διακίνηση παράνομων πολιτιστικών αγαθών σε μία παγκοσμιοποιημένη μαύρη αγορά και την αντιμετώπισή της από την Interpol. Το πεδίο της έρευνας έπρεπε να ισορροπήσει μεταξύ επιστημονικών μελετών, δημοσιευμάτων και πληροφοριών στο διαδίκτυο και δεδομένων που προέρχονται από υπηρεσία ασφαλείας, όπως είναι η Interpol. Η μεθοδολογία συλλογής δεδομένων περιλαμβάνει την ποιοτική έρευνα τόσο σε πρωτογενή όσο και σε δευτερογενή στοιχεία (Babbie 2011: 489 κ.ε.). Ως προς τα πρωτογενή, αυτά προήλθαν από τη συμπλήρωση ερωτηματολογίου από το υπεύθυνο γραφείο της Interpol στην Ελλάδα ενώ τα δευτερογενή από βιβλιογραφική έρευνα και το διαδίκτυο.

Η ποιοτική και η ποσοτική έρευνα αποτελούν τα κύρια μεθοδολογικά εργαλεία για την ολοκλήρωση μιας επιστημονικής έρευνας. Σύμφωνα με την ποιοτική έρευνα επιδιώκεται η ανάγνωση και η κατανόηση του αντικειμένου μελέτης καθώς και η πολύπλευρη διερεύνησή του μέσα από τις στάσεις, αντιλήψεις, αποφάσεις, οργάνωση και συμπεριφορά των ατόμων και ορισμένες φορές των θεσμών. Αποτελώντας, ουσιαστικά μία διερευνητική μέθοδο, στοχεύει να απαντήσει σε ερωτήματα του τύπου «γιατί» και «πώς». Θεωρείται η πλέον κατάλληλη μέθοδος για την προσέγγιση ενός ερευνητικού προβλήματος στα πλαίσια του οποίου ο ερευνητής δεν γνωρίζει το σύνολο των μεταβλητών.

Τα χαρακτηριστικά και συνακόλουθα ο σχεδιασμός της ποιοτικής έρευνας (Creswell 2016: 13) περιλαμβάνει τα εξής:

- Διερεύνηση ενός προβλήματος και ανάπτυξη μιας κατανόησης του κεντρικού θέματος.
- Βιβλιογραφική επισκόπηση.
- Δήλωση του σκοπού και διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων με σαφή τρόπο
- Συλλογή δεδομένων (π.χ. συνεντεύξεις).
- Ανάλυση των δεδομένων και ερμηνεία μέσω τεκμηρίωσης των ευρημάτων
- Συγγραφή του σχετικού κειμένου με ευέλικτα αξιολογικά κριτήρια συμπεριλαμβάνοντας τον υποκειμενικό αναστοχασμό.

Στον ερευνητικό σχεδιασμό λαμβάνονται υπόψιν το πεδίο της έρευνας, ο σκοπός αυτής, το επιστημονικό υπόβαθρο, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μεθοδολογία άντλησης δεδομένων, ο τρόπος λήψης του υλικού, η ανάλυση των δεδομένων, ο αναστοχασμός του ερευνητή και τέλος, θέμα δεοντολογίας κατά τη διάρκεια της έρευνας (Ίσαρη - Πουρκός 2015).

Τέλος, σύμφωνα με την Mason (2009: 85-86), όπως αναγράφεται στους Ίσαρη - Πουρκό (2015, 86) «...είναι πιο ακριβές να μιλάμε για διαδικασία παραγωγής παρά συλλογής δεδομένων, ακριβώς επειδή οι περισσότερες ποιοτικές προσεγγίσεις της έρευνας θα απέρριπταν την ιδέα ότι ο ερευνητής μπορεί να είναι ένας απολύτως ουδέτερος συλλέκτης πληροφοριών... Για αυτόν τον λόγο στην ποιοτική έρευνα ο όρος μέθοδος τείνει να υποδεικνύει κάτι περισσότερο από μια τεχνική ή διαδικασία απόκτησης δεδομένων. Ο εν λόγω όρος υποδεικνύει επίσης και μια διαδικασία, διανοητικού, αναλυτικού και ερμηνευτικού χαρακτήρα».

Αντίθετα, η ποσοτική έρευνα αναλύει δεδομένα μέσω στατιστικών αναλύσεων και γενικεύοντας το αποτέλεσμα μέσα από το επιλεγμένο δείγμα.

Σύμφωνα με τον John Creswell (2016, 13) η ποσοτική έρευνα έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Περιγραφή του ερευνητικού προβλήματος – φαινομένου και των στόχων της έρευνας.
- Σημαντικός ρόλος της βιβλιογραφίας για την ανάπτυξη της έρευνας
- Επεξεργασία των θεωρητικών προσεγγίσεων.
- Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων.
- Επιλογή μεθόδων αναζήτησης και ανάλυσης δεδομένων.
- Συλλογή αριθμητικών δεδομένων
- Ανάλυση τάσεων, σύγκριση και ερμηνεία αποτελεσμάτων
- Συγγραφή της αναφοράς

Η δομή των ερωτήσεων: α) θα πρέπει να εστιάζουν σε θέματα που αφορούν τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης, β) να είναι ανοικτές και ευέλικτες, γ) να είναι κατανοητές από τους ερωτώμενους ή να έχουν κάποιο νόημα για αυτούς, δ) να είναι σχετικές με τις εμπειρίες των συμμετεχόντων, ε) να διακρίνονται από ευαισθησία όσον αφορά τις ανάγκες των ερωτώμενων και να είναι σύμφωνες με τις αρχές δεοντολογίας και στ) να μην είναι

κατευθυντικές ή να καθοδηγούν έμμεσα τον ερωτώμενο να απαντήσει με τρόπο τέτοιο που να συμφωνεί με τους συνεντευκτές (Ιωσηφίδης, 2008:116, Ίσαρη - Πουρκός 2015, 98).

5.2 Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας και δομή ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο και η συνέντευξη αποτελούν το κύρια εργαλεία της ποιοτικής έρευνας. Το ερευνητικό θέμα της παρούσας εργασίας έχει έναν χαρακτήρα διερευνητικό ο οποίος οδηγεί ουσιαστικά στην επιλογή της ποιοτικής έρευνας. Σε αυτό συνέτεινε επίσης η εξ ορισμού απουσία μεγάλου δείγματος για την απάντηση του ερωτηματολογίου, όπως και η ιδιαιτερότητα αυτού, καθώς έπρεπε να διατηρηθεί μία ισορροπία μεταξύ δημοσιοποιήσιμων και μη δημοσιοποιήσιμων στοιχείων.

Το ερωτηματολόγιο απεστάλη τον Απρίλιο 2021 με email στην αρμόδια διεύθυνση της Interpol στην Αθήνα και επεστράφη τον Ιούνιο του ίδιου έτους συμπληρωμένο. Οι πληροφορίες που αντλήθηκαν από το ερωτηματολόγιο βοήθησαν στην περαιτέρω έρευνα του θέματος, σε συνδυασμό με την μελέτη της βιβλιογραφίας και την ανάλυση των δεδομένων.

Ειδικά, ως προς το θέμα του ερωτηματολογίου, αναζητήθηκε η θέση του αρμόδιου γραφείου σε ζητήματα σχετικά με τη διάρθρωση και τη στρατηγική της Interpol, τις δράσεις της, τη χρήση νέων τεχνολογιών και την δραστηριότητα της υπηρεσίας την εποχή του Covid-19. Παρά τους λογικούς και αυτονόητους περιορισμούς στην πληροφόρηση που επιβάλει η φύση της υπηρεσίας, οι απαντήσεις οδήγησαν, σε συνδυασμό με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, σε σημαντικές διαπιστώσεις.

5.3 Αποτελέσματα της έρευνας

Οι πρώτες δύο ερωτήσεις έχουν σχέση με τη δομή και φυσιογνωμία της Υπηρεσίας και ειδικά του Γραφείου στην Ελλάδα:

1. «Πότε ιδρύθηκε το Εθνικό Τμήμα της Interpol» και 2. «Ποια είναι η διάρθρωσή του»

Σύμφωνα με τις απαντήσεις, οι οποίες είναι μεν λιτές αλλά ακριβείς, η ίδρυση του ελληνικού ρμήματος της Interpol πραγματοποιήθηκε με το Ν.3640/1956 (Περί συμμετοχής της Ελληνικής Αστυνομίας στον Δ.Ο.Ε.Α.), σύμφωνα με τον οποίο επικυρώθηκε το καταστατικό του Δ.Ο.Ε.Α. – INTERPOL. Επίσης, με τον ίδιο νόμο ιδρύθηκε και άρχισε την λειτουργία του το Εθνικό Κεντρικό Γραφείο Ελλάδος (Ε.Κ.Γ.) - INTERPOL Ελλάδος.

Συγχρόνως, δίδεται επιγραμματικά η δομή της Υπηρεσίας στην Ελλάδα, η οποία ανήκει στη Διεύθυνση Διεθνούς Ανωμικής Συνεργασίας. Αποσαφηνίζεται, επίσης ότι οι αρμοδιότητες της Interpol ορίζονται με το Π.Δ. 178/2014.

Στις επόμενες ερωτήσεις (3-7) διερευνάται είναι η στρατηγική της INTERPOL για την προστασία της διεθνούς και εντόπιας πολιτιστικής κληρονομιάς και ειδικότερα οι συνεργασίες του Ελληνικού Τμήματος, αναπτύσσονται σε τοπικό και διεθνές επίπεδο, οι δράσεις για την καταπολέμηση τα παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών και το θέμα του επαναπατρισμού έργων τέχνης.

Διευκρινίζεται στις απαντήσεις ότι μία από τις βασικές προτεραιότητες της Interpol αποτελεί η προστασία της διεθνούς και εντόπιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Κύριο εργαλείο για την επίτευξη αυτού του σκοπού αποτελεί η μοναδική, σε παγκόσμιο επίπεδο, βάση δεδομένων Stolen Works of Art Database της Interpol, στην οποία καταχωρούνται κλεμμένα έργα τέχνης και αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και πιστοποιημένες πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό από τις αρμόδιες Διοικητικές Αρχές των κρατών-μελών του Οργανισμού. Επίσης, προσδιορίζεται ο αριθμός των αντικειμένων που αναζητά το ελληνικό κράτος και τα οποία ξεπερνούν τα 1100. Η βάση δεδομένων αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό υποστηρικτικό εργαλείο, όπως ήδη έχει διαπιστωθεί (βλ. παραπάνω,).

Ως προς το θέμα των συνεργασιών, σε εθνικό επίπεδο, το τμήμα της Interpol, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, βρίσκεται σε συνεχή, στενή και εποικοδομητική επικοινωνία - συνεργασία τόσο με τις αρμόδιες Διευθύνσεις του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, όσο και με τους λοιπούς συναρμόδιους Φορείς (Τμήματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Αρχαιοτήτων Αττικής και Θεσσαλονίκης, Εισαγγελέα Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών, Εισαγγελίες Πρωτοδικών της χώρας, Υπουργείο Εξωτερικών, Πρεσβείες, Υπουργείο Δικαιοσύνης). Η συνεργασία αυτή είναι απολύτως αναγκαία καθώς σε ένα κόσμο εξαιρετικά πολύπλοκο και αντιμετωπίζοντας ένα ιδιόμορφο έγκλημα η συμβολή των εκάστοτε ειδικών έχει αποδειχθεί ιδιαίτερη επιτυχημένη (Lazar 2021: 1 κ.ε.). Χαρακτηριστική της επιτυχούς συνεργασίας μεταξύ εθνικών φορέων και διεθνών οργανισμών αποτελεί η παγκόσμια επιχείρηση ATHENA II, στην οποία η Interpol συνεργάστηκε με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τελωνείων (WCO) με αποτέλεσμα να κατασχεθούν περισσότερα από 19.000 έργα τέχνης σε επιχείρηση που πραγματοποιήθηκε

ταυτόχρονα σε 103 χώρες¹¹. Καθώς η επιχείρηση είχε έναν παγκόσμιο χαρακτήρα και ήταν εξαιρετικά περίπλοκη, δημιουργήθηκε μία συντονιστική ομάδα (OCU) η οποία διευθυνόταν από κοινού από το WCO, την Interpol και την Europol. Εκτός από τη βοήθεια για την ανταλλαγή πληροφοριών, η OCU πραγματοποίησε ελέγχους σε διάφορες διεθνείς και εθνικές βάσεις δεδομένων, σχετικά με κλεμμένα έργα τέχνης.

Οι συμπραξεις αυτές δικαιολογούν και επιβεβαιώνουν την απάντηση στο πέμπτο ερώτημα σχετικά με τις επιχειρησιακές δράσεις της Υπηρεσίας. Το αρμόδιο γραφείο της Interpol, όπως και η κεντρική Διεύθυνση αναλαμβάνει τη διοργάνωση και συντονισμό των δράσεων τόσο σε στρατηγικό όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο, καθώς και εκπαιδευτικών σεμιναρίων, με στόχο την ανάπτυξη της διεθνούς αστυνομικής συνεργασίας και την καταπολέμηση, στην περίπτωση μας, της παράνομης διακίνησης ζαρχαιοτήτων και αντικειμένων πολιτιστικής κληρονομιάς.

Επίσης, ως προς τον μεθοδολογία της έρευνας και την ταυτοποίηση των αντικειμένων (ερώτηση 6), αυτή ουσιαστικά αποτελεί αρμοδιότητα των επιχειρησιακών τμημάτων (Τμήματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς & Αρχαιοτήτων Αττικής και Θεσσαλονίκης), τα οποία συνεργάζονται με όλους τους συναρμόδιους φορείς τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, με σκοπό την ταυτοποίηση των κλεμμένων ή παράνομα εξαχθέντων έργων τέχνης. Συνακόλουθα, η Interpol συνδράμει τις αρμόδιες διωκτικές Αρχές ως προς την ανταλλαγή πληροφοριών σε παγκόσμιο επίπεδο προκειμένου να επιτευχθεί η ταυτοποίηση. Δεν διαθέτει δηλαδή η ίδια προσωπικό για αυτό το σκοπό αλλά συντονίζει τις αρμόδιες κάθε φορά αρχές.

Ως προς τη διαδικασία του επαναπατρισμού πολιτιστικών αγαθών (ερώτηση 7), αυτή πραγματοποιείται κατόπιν συνεργασίας των διωκτικών αρχών και των υπόλοιπων αρμόδιων φορέων (Εισαγγελίες Πρωτοδικών της χώρας, Υπουργείο Εξωτερικών, Πρεσβείες, Υπουργείο Δικαιοσύνης, Υπουργείο Πολιτισμού).

Στην απάντηση αναφέρεται ως παράδειγμα καλής πρακτικής και επιτυχούς επαναπατρισμού έργων τέχνης η επιστροφή από τον Λίβανο δύο μεταβυζαντινών εικόνων οι οποίες είχαν κλαπεί από τη μονή Αγίας Τριάδος Οξυάς Καρδίτσας το 2006. Οι εικόνες κατασχέθηκαν στη Γερμανία τον Οκτώβριο του 2020 από τις αρχές του Λιβάνου και

¹¹<https://www.archaiologia.gr/blog/2020/05/08/ανακτήθηκαν-19-000-κλεμμένες-αρχαιότητες/> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021).

παραδόθηκαν στην Ελληνική Κυβέρνηση τον Ιανουάριο του 2021¹². Η εμπλοκή δύο γεωγραφικά απομακρυσμένων χωρών στην κατάσχεση και επιστροφή έργων τέχνης που εκπλάπησαν από μια απομακρυσμένη ορεινή περιοχή της Ελλάδος φανερώνει το μέγεθος του προβλήματος. Δηλαδή, αν για δύο σημαντικά αλλά όχι προβεβλημένα έργα λίγων αιώνων δημιουργείται ένα ολόκληρο δίκτυο νομιμοποίησης τους, τότε γίνεται αντιληπτό το σημαντικό πρόβλημα που αφορά πολιτιστικούς θησαυρούς η ύπαρξη των οποίων είτε χάνεται στα βάθη των αιώνων είτε αποτελούν έργα σημαντικών δημιουργών¹³.

Η συμβολή των νέων τεχνολογιών (ερώτηση 8) θεωρείται από την Υπηρεσία ότι είναι πολύ σημαντική. Στο σημείο αυτό αναφέρεται στην απάντηση, ως χαρακτηριστικό της μεγάλης σημασίας που αποδίδει η Interpol στην τεχνολογία η δημιουργία και διάθεση στο ευρύ κοινό της εφαρμογής «ID-Art mobile App», μέσω της οποίας δίνεται πρόσβαση στο κοινό να αναζητήσει αντικείμενα και έργα τέχνης στη βάση δεδομένων και να δηλώσει τον εντοπισμό αυτών, σε περίπτωση θετικής αναζήτησης (βλ. παραπάνω).

Η διασύνδεση άλλων μορφών οργανωμένου εγκλήματος με την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών (ερώτηση 9) επιβεβαιώνεται στη συνέντευξη καθώς όπως χαρακτηριστικά δηλώνεται: «Το έγκλημα από τη φύση του δεν είναι μονοδιάστατο». Για παράδειγμα, η επιχείρηση ATHENA II κατά τη διάρκεια της οποίας κατασχέθηκαν παγκοσμίως άνω των 19.000 έργων τέχνης συνδυάστηκε με την επιχείρηση PANDORA IV η οποία είχε ως επίκεντρο την Ευρώπη (Συντονιστές: Ισπανική Πολιτοφυλακή/Guardia Civil και η Europol) με στόχο την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και των εγκληματικών πρακτικών σε διεθνές επίπεδο¹⁴.

Τέλος, στο τελευταίο ερώτημα (αρ. 10) σε σχέση με τις δράσεις της Υπηρεσίας την περίοδο της κρίση της επιδημίας Covid-19, η απάντηση αναφέρει μεν ότι η υπηρεσία προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις και τις προϋποθέσεις της επιδημίας αλλά συγχρόνως επικεντρώνεται στις ενέργειες που έγιναν για την καταπολέμηση της παράνομης αγοράς αυθεντικών ή και απομιμήσεων εμβολίων. Η απάντηση με μία πρώτη ανάγνωση ξενίζει καθώς στις προηγούμενες ερωτήσεις υπήρξε μία αξιοσημείωτη ακρίβεια στις απαντήσεις.

¹²<https://www.tovima.gr/2021/01/20/culture/dyo-eikones-tou-18ou-aiona-epestrepse-o-livanos-stin-ellada/> (Πρόσβαση Ιουνίου 2021).

¹³ Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση της κλοπής του πίνακα «The Parsonage Garden at Nuenen» του Βίνσεντ βαν Γκογκ από το μουσείο της πόλης Laren της Ολλανδίας το Νοέμβριο 2020 (Βασιλειάδου 2020)

¹⁴<https://www.archaiologia.gr/blog/2020/05/08/ανακτήθηκαν-19-000-κλεμμένες-αρχαιότητες/> (Πρόσβαση Ιουνίου 2021).

Ωστόσο, η ίδια η φύση της Υπηρεσίας αποτρέπει τη δημοσιοποίηση τρεχουσών πολιτικών σε σχέση με την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος για αυτονόητους λόγους.

5.4 Συζήτηση επί των αποτελεσμάτων

Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό πρόβλημα στη σύγχρονη εποχή. Η διευκολύνσεις που παρέχει το διαδίκτυο, η γκρίζα περιοχή στην οποία πολλές φορές βρίσκονται ορισμένα έργα τέχνης, οι πολεμικές συγκρούσεις και η, σχεδόν, ατιμώρητη συστηματική λεηλασία αρχαίων πόλεων (ενδ. Παλμύρα) έχουν γιγαντώσει την παράνομη αγορά. Επιπλέον, η πολυνομοθεσία μεταξύ των κρατών επιτρέπει στους αρχαιοκάπηλους και τους αγοραστές να μετατρέπουν την εκάστοτε υπόθεσή τους σε πολύχρονες δικαστικές διαμάχες.

Οι επιτυχίες της Interpol στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών είναι όχι μόνο σημαντικές αλλά δείχνουν ότι μόνο με την πολυεπίπεδη συνεργασία τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο μπορεί να αντιμετωπιστεί τι φαινόμενο αυτό.

Θα πρέπει λοιπόν, να γίνουν ακόμη αρκετά και σε πολλούς διαφορετικούς τομείς.

Οι ιδιώτες αλλά και τα Μουσεία θα πρέπει πριν αγοράσουν έργα τέχνης να προσδιορίζουν τη νομιμότητα της κατοχής και την προέλευσή τους. Επίσης να αποφεύγουν να αγοράζουν πολιτιστικούς θησαυρούς οι οποίοι προέρχονται από περιοχές πολεμικών συγκρούσεων.

Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα να ενισχυθεί η νόμιμη αγορά μέσω της αυστηροποίησης των ποινών καθώς απουσιάζει η έννοια της αυτορρύθμισης στην συγκεκριμένη αγορά. Το άνοιγμα αυτού του εμπορίου σε συνδυασμό με μεγαλύτερο και πιο αυστηρό έλεγχο από το κράτος και η απαίτηση από τους αγοραστές και τους πωλητές αρχαιοτήτων να αποκαλύψουν περισσότερες πληροφορίες για τα αντικείμενα που διαχειρίζονται είναι ένας τρόπος για να διασφαλιστεί ότι τα έργα τέχνης που έχουν λεηλατηθεί ή κλαπεί δεν νομιμοποιούνται μέσω του νόμιμου εμπορίου (Finham 2018).

Συνακόλουθα, θα μπορούσε η κίνηση αυτή να συνδυαστεί με μία επικοινωνιακή στρατηγική που θα οδηγούσε στο κοινωνικό περιθώριο τους εμπλεκόμενους στην παράνομη διακίνηση και αγορά έργων τέχνης (Mackenzie 2009, 166-168).

Ως προς την ίδια την Interpol, η μελέτη έδειξε ότι η υπηρεσία αποτελεί καίριο παράγοντα αντιμετώπισης του προβλήματος. Ωστόσο, μπορούν πολλά να βελτιωθούν σε έναν οργανισμό ο οποίος χρησιμοποιεί την τεχνολογία προς όφελος του σκοπού που υπηρετεί.

Το σύστημα διοίκησης και διαχείρισης κρίσεων θα πρέπει να αναπροσαρμόζεται συνεχώς καθώς στην εποχή του ψηφιακού μετασχηματισμού οι αλλαγές είναι ραγδαίες (Γκαντζιάς 2020, 53 κ.ε.). Συγχρόνως, θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη για την ικανότητα των αξιωματούχων μεταξύ άλλων στην ευελιξία της διοικητικής προσαρμογής, στην επαυξημένη νοημοσύνη, στις ανθρωποκεντρικές δεξιότητες διαχείρισης καθώς και στις αντικειμενοκεντρικές δεξιότητες διοίκησης (Γκαντζιάς 2020:50 - 51).

Επίσης, σε μία εποχή ψηφιοεπικοινωνιακής παγκοσμιοποίησης, η χρήση των νέων τεχνολογιών μπορεί να βοηθήσει στην προστασία των αρχαιοτήτων, να εξαλείψει τα παράνομα δίκτυα και να οδηγήσει στον επαναπατρισμό πολλών έργων τέχνης.

Για παράδειγμα η είσοδος των κρυπτονομισμάτων στην πραγματική οικονομία αλλά και στη χρηματοδότηση ποικίλων παράνομων ενεργειών μπορεί να χρησιμοποιηθεί προς το ακορό αυτόν.

Μια πιθανή λύση για το εμπόριο αρχαιοτήτων είναι η αναζήτηση δικτύων blockchain¹⁵, τα οποία χρησιμοποιούν ως μοντέλο τα ψηφιακά νομίσματα όπως το Bitcoin. Τα συγκεκριμένα δίκτυα χρησιμοποιούν μια κατακερματισμένη, κρυπτογραφημένη βάση δεδομένων για την καταγραφή πληροφοριών. Τα δεδομένα αυτά όμως είναι δημόσια, εύκολα επαληθεύσιμα και εξαιρετικά δύσκολα, αν όχι αδύνατο, να πλαστογραφηθούν ή να καταστραφούν. Αποθηκεύονται σε πανομοιότυπες εκδόσεις σε ένα δίκτυο, πράγμα που σημαίνει ότι αυτό το blockchain δεν μπορεί να ελεγχθεί και να παραλαχθεί από καμία οντότητα. Η τεχνολογία αυτή έχει πολλές πιθανές εφαρμογές, όπως οι χρηματοπιστωτικές

¹⁵ Ένα blockchain είναι μια αυξανόμενη λίστα εγγραφών, που ονομάζονται μπλοκ, που συνδέονται μεταξύ τους χρησιμοποιώντας κρυπτογραφία. Κάθε μπλοκ περιέχει ένα κρυπτογραφικό κατακερματισμό του προηγούμενου μπλοκ, μια χρονική σήμανση και δεδομένα συναλλαγών. Η χρονική σήμανση αποδεικνύει ότι τα δεδομένα συναλλαγών υπήρχαν κατά τη δημοσίευση του μπλοκ για να μπει στο κατακερματισμό του. Καθώς το κάθε μπλοκ περιέχει πληροφορίες σχετικά με το μπλοκ που ήταν προηγούμενος, σχηματίζουν μια αλυσίδα, με κάθε επιπλέον μπλοκ να ενισχύει αυτά που ήταν πριν. Επομένως, τα μπλοκ - αλυσίδες είναι ανθεκτικές στην τροποποίηση των δεδομένων τους επειδή, αφού καταγραφούν τα δεδομένα σε οποιοδήποτε δεδομένο μπλοκ, δεν μπορούν να τροποποιηθούν αναδρομικά χωρίς να τροποποιηθούν όλα τα επόμενα μπλοκ (Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Blockchain>, Πρόσβαση Ιούνιος 2021).

αγορές αλλά και οι διαδικτυακές δημοπρασίες, καθώς επιτρέπει σε πολλούς διαφορετικούς χρήστες πρόσβαση σε αντικείμενα προς πώληση καθώς και στη δημιουργία ασφαλών πληροφοριών για αντικείμενα που ανακαλύφθηκαν από αρχαιολογικές ανασκαφές. (Fincham: 2018)

Πέραν όλων αυτών, η σχεδίαση της ιστοσελίδας της Interpol θα πρέπει να βελτιωθεί ώστε να γίνει περισσότερο διαδραστική και να προσελκύει τον επισκέπτη να παραμείνει. Επίσης, στην ιστοσελίδα χρησιμοποιούνται μόνο τέσσερις γλώσσες οι οποίες καλύπτουν μεγάλο μέρος των χωρών. Συγχρόνως όμως οι γλώσσες αυτές, απομακρύνουν τους επισκέπτες της ιστοσελίδας όταν αυτοί δεν είναι ειδικοί. Δηλαδή δεν είναι τόσο φιλική στον απλό πολίτη ο οποίος θα ήθελε να ενημερωθεί σε θέματα της παράνομης αγοράς έργων τέχνης ή και να συνεισφέρει στην αντιμετώπισή τους.

Παράλληλα με τα παραπάνω, θα πρέπει η Interpol, είτε ως κεντρική υπηρεσία είτε σε συνεργασία με τις εκάστοτε κρατικές αρχές να σχεδιάσει μία επικοινωνιακής στρατηγική η οποία θα κάνει την υπηρεσία πιο φιλική στον πολίτη και συγχρόνως θα οδηγήσει στην κοινωνική απαξίωση τους ενασχολούμενους με το παράνομο εμπόριο έργων τέχνης¹⁶.

Συγχρόνως, η προσέγγιση και αποδοχή από τον μέσο πολίτη μπορεί να γίνει και μέσω εναλλακτικών δρόμων. Για παράδειγμα, η διεθνής οργάνωση «Ένωση Έρευνας για Εγκλήματα κατά της Τέχνης» (ARCA)¹⁷, όπως και η ιστοσελίδα της αποτελούν μέρος του μυθιστορήματος *Inferno* του DanBrown, ειδικά στο κεφάλαιο 72.¹⁸ Κάτι παρόμοιο θα μπορούσε να γίνει με την Interpol, καθώς μέσα από πολύ γνωστά λογοτεχνικά έργα, με έμμεσο τρόπο μπορεί και η υπηρεσία να γίνει πιο προσιτή ως εικόνα αλλά και να προστεθεί ένα ακόμη μέσο στην προσπάθεια κοινωνικής απαξίας της παράνομης διακίνησης έργων τέχνης.

Τέλος, η έλλειψη μίας εξειδικευμένης εθνικής μονάδας, σε συνεργασία με την Interpol, εμποδίζει τη βαθιά κατανόηση του περίπλοκου ζητήματος της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών και εμποδίζει την ικανότητα καταπολέμησης της.

Θα πρέπει, δηλαδή, να δημιουργηθούν, σε όσες χώρες δεν υπάρχουν, εξειδικευμένες αστυνομικές μονάδες αποκλειστικά αφιερωμένες στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και στη διελεύκανση περιπτώσεων διακίνησης πολιτιστικών αγαθών.

¹⁶ Βλ. τη σχετική Έκθεση που πραγματοποιήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης το 2012 (Βελένη 2012).

¹⁷ <https://www.artcrimeresearch.org/journal-of-art-crime/> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021).

¹⁸ DanBrown, *Inferno*, 2013.

Επίσης, οι μονάδες αυτές θα πρέπει να δημιουργήσουν μια εθνική βάση δεδομένων που θα συνδεδεμένη με τη βάση δεδομένων της Interpol. Οι εθνικές κυβερνήσεις πρέπει επίσης να ενισχύσουν την κατάρτιση του προσωπικού, καθώς και να εκπαιδεύσουν νέους τελωνειακούς υπαλλήλους αφιερωμένους αποκλειστικά στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στα σύνορα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε απάντηση στον αυξανόμενο αριθμό επιθέσεων που πραγματοποίησε το ISIS κατά της πολιτιστικής κληρονομιάς στη Συρία και το Ιράκ, το 2019 οι μόνιμες αποστολές της Ιταλίας και της Ιορδανίας μαζί με την INTERPOL, την UNESCO και την UNODC, ξεκίνησαν μια πρωτοβουλία με τίτλο «Προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς - Μια επιτακτική ανάγκη για Ανθρωπότητα: Δράση μαζί κατά της καταστροφής και του εμπορίου πολιτιστικών αγαθών από τρομοκρατικές ομάδες και οργανωμένο έγκλημα» (“Protecting Cultural Heritage – An Imperative for Humanity: Acting Together Against the Destruction and Trafficking of Cultural Property by Terrorist Groups and Organized Crime”). Το έργο αποσκοπούσε στην ανάπτυξη πρακτικών εργαλείων και αποτελεσματικών λύσεων για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης και στον εντοπισμό κενών στις εθνικές και διεθνείς νομοθεσίες προκειμένου να προστατευθεί η πολιτιστική κληρονομιά παγκοσμίως. Η δημιουργία εξειδικευμένων μονάδων ήταν ένα από τα συμπεράσματα του έργου, όπως και η αξία της αγωγής συνεργασίας διαφόρων υπηρεσιών καθώς και της χρήσης νέων τεχνολογιών (Interpol 2019: 6).

6. Σύνοψη των δεδομένων

6.1 Η Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Σε καθημερινή βάση, η Interpol λαμβάνει πληροφορίες από διάφορες πηγές σχετικά με εσκεμμένες επιθέσεις κατά της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως κλοπές, ληστείες, παράνομες ανασκαφές και απάτες. Η πραγματική έκταση του προβλήματος μπορεί μόνο να εκτιμηθεί υποθετικά βάσει των όσων στοιχείων έρχονται στο φως αλλά είναι σαφές ότι το ποσοστό αυτού του επικερδούς εγκλήματος αυξάνεται παγκοσμίως και ότι επηρεάζει κάθε περιοχή του κόσμου.

Η πολυπλοκότητα του συγκεκριμένου εγκλήματος επιδεινώνεται και ενισχύεται από το γεγονός ότι το παράνομο εμπόριο πολιτιστικής ιδιοκτησίας περιλαμβάνει αμέτρητους διαφορετικούς τύπους αντικειμένων: διαφορετικούς πολιτισμούς, περιόδους, υλικά, περιοχές, μεγέθη, έννοιες καθώς και τα διαφορετικά κίνητρα αυτών που βρίσκονται πίσω από το εμπόριο.

Από έργα τέχνης έως πολιτιστικά μνημεία, η παράνομη κυκλοφορία πολιτιστικών αγαθών τροφοδοτείται από πολλούς και αλληλοσυνδεδεμένους ορισμένες φορές παράγοντες. Εκείνοι που σχετίζονται άμεσα με το θέμα είναι η ραγδαία ανάπτυξη της διεθνούς αγοράς τέχνης, η συνακόλουθη ζήτηση έργων τέχνης, η τάση της χρήσης της αγοράς αρχαιοτήτων για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και η αυξανόμενη ευκολία πρόσβασης σε μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους. Γενικοί παράγοντες που συμβάλλουν είναι η ανάπτυξη της τεχνολογίας, οι χαμηλού κινδύνου ευκαιρίες για υψηλό κέρδος για τις ομάδες οργανωμένου εγκλήματος, τα ανοιχτά σύνορα, η πολιτική αστάθεια, οι πόλεμοι και διαφθορά σε ορισμένες χώρες.

Τέλος, κάπως παραγνωρισμένη στη σύγχρονη συζήτηση είναι η πλαστογραφία της τέχνης και των αρχαιολογικών αντικειμένων. Ουσιαστικά, αποτελεί ένα επίσης σύνθετο έγκλημα με καλλιτεχνικές, πολιτιστικές και οικονομικές επιπτώσεις. Ενώ οι οίκοι δημοπρασιών προσπαθούν όλο και περισσότερο να εξακριβώσουν την προέλευση των αντικειμένων προς πώληση, αυτό το έγκλημα παραμένει γενικά υποτιμημένο στην αντιμετώπισή του από το Νόμο (Interpol 2019).

Λόγω της συνήθως, διακρατικής τους φύσης, αυτά τα εγκλήματα συχνά εμπλέκουν πολλές εθνικές αρχές και, κατά συνέπεια, δημιουργούνται κενά στην αντιμετώπισή τους τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, τα οποία εκμεταλλεύονται λαθρανασκαφείς και οργανωμένες εγκληματικές ομάδες.

Μία από τις κύριες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Interpol είναι η έλλειψη δημόσιας προβολής και προτεραιότητας για αυτό το είδος εγκλήματος, σε σύγκριση με άλλα εγκλήματα όπως τα ναρκωτικά ή εμπορία ανθρώπων.

Με την προτροπή διεθνών οργανισμών όπως η Unesco και τη βοήθεια διεθνών αστυνομικών οργανισμών όπως η Interpol, ορισμένες χώρες και οργανισμοί έχουν λάβει μέτρα για την καταπολέμηση του αυξανόμενου αριθμού κλοπών σε μουσεία, εκκλησίες, ιδιωτικές συλλογές και αρχαιολογικούς χώρους. Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες αυτές, η διεθνής κοινότητα και οι εθνικές κυβερνήσεις πρέπει να συνεχίσουν να ενισχύουν τα διάφορα εργαλεία τους για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων (Hufnagel 2019: 94).

Επίσης, οι περισσότερες χώρες και ειδικά εκείνες που δεν είναι πολύ ανεπτυγμένες χρειάζονται ένα ισχυρό νομικό πλαίσιο για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ακόμη, σε συνδυασμό με το ισχυρό νομικό πλαίσιο, τα πλεονεκτήματα της ύπαρξης μιας εξειδικευμένης μονάδας της αστυνομίας σε εθνικό επίπεδο είναι εξαιρετικά σημαντικά για την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Μια τέτοιου είδους και σκοπού μονάδα για την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών θα μπορούσε να συμβουλευεί άλλες εθνικές υπηρεσίες επιβολής του νόμου, όπως τα τελωνεία ή ειδικούς που σχετίζονται με την τέχνη, όπως ιστορικούς τέχνης και εργαζόμενους σε οίκους δημοπρασιών, γκαλερί και μουσεία. Με τον τρόπο αυτό αυξάνονται και ενισχύονται οι δικλείδες ασφαλείας τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Η ευαισθητοποίηση, επίσης, των πολιτών για αυτό το είδος εγκλήματος είναι απαραίτητη για την καταπολέμησή του. Αυτό κυμαίνεται από μουσεία και οίκους δημοπρασιών έως δικαστικές αρχές και το ευρύ κοινό (πιθανοί ιδιοκτήτες). Τα συνέδρια και τα εξειδικευμένα εργαστήρια είναι ένας τρόπος δικτύωσης και ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με αυτά τα εγκλήματα τόσο ως προς τους διοργανωτές όσο και ως προς τους συμμετέχοντες.

Η προτροπή της Interpol, μέσω του ίδιου του παραδείγματός της σε μεγάλο αριθμό χωρών, ώστε να ενθαρρυνθούν και να βοηθηθούν να δημιουργήσουν μια εθνική βάση δεδομένων για κλεμμένα έργα τέχνης και να τη συνδέσουν με την κλεμμένη βάση δεδομένων έργων τέχνης της Interpol αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην αντιμετώπιση της παράνομης αγοράς έργων τέχνης (Interpol 2019).

6.2 Παράνομο εμπόριο και επίδραση στην κοινωνία

Ειδικά την εποχή του κορονοϊού, το διαδικτυακό εμπόριο παράνομων αρχαιοτήτων φαίνεται να αυξήθηκε. Την ίδια αυτή εποχή έχει παρατηρηθεί μία σημαντική αύξηση στο διαδίκτυο του αριθμού των αναρτήσεων με φωτογραφίες που δείχνουν την πράξη της λεηλασίας αρχαίων αντικειμένων καθώς με την κίνηση αυτή ο πωλητής αποσκοπεί στο να αποδείξει στους υποψήφιους αγοραστές ότι διαθέτει αυθεντικά προϊόντα. Επίσης, παρατηρείται διαμοιρασμός μεταξύ λαθρανασκαφών των εικόνων ανασκαφών ώστε ανταλλάξουν πληροφορίες με μέλη άλλων ομάδων ως προς τον πιθανό πλούτο του επιλεγμένου τόπου της λαθραίας ανασκαφής τους (ATHAR Project 2019).

Η αύξηση αυτή των πληροφοριών αποδίδεται σε έναν συνδυασμό παραγόντων: Η παγκόσμια πρόσβαση στο Διαδίκτυο έχει αυξηθεί και τα μέλη των εγκληματικών αυτών οργανώσεων γνωρίζουν άριστα μερικές φορές τις δυνατότητες και τις γκρίζες ζώνες του διαδικτύου. Επίσης, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μουσεία είναι πιο ευάλωτοι σε περιόδους κρίσης και οι ληστές το αναγνωρίζουν αυτό. Το ίδιο συμβαίνει και σε εμπόλεμες περιοχές. Ακόμη, η πώληση παράνομων αντικειμένων παρέχει τα απαραίτητα έσοδα για όσους έχουν χάσει τη δουλειά τους ως αποτέλεσμα της πανδημίας, συμπεριλαμβανομένων των εργαζομένων που συνήθως εξαρτώνται από την τουριστική βιομηχανία. Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων συγχρόνως με την ισχυρή ζήτηση από μεμονωμένους συλλέκτες και Μουσεία καθώς και η πολυπλοκότητα της μοφής του συγκεκριμένου εγκλήματος¹⁹ δημιουργεί ένα περιβάλλον όπου αυξάνονται οι δραστηριότητες που απειλούν την πολιτιστική κληρονομιά (Sharpe., 2020).

Οι αγοραστές των παράνομα αποκτηθέντων έργων τέχνης σπάνια είναι οι τελικοί αποδέκτες. Συνήθως αντιπροσωπεύουν τον μεσάζοντα του μεσάζοντα, ένα σημείο στην αλυσίδα όπου αντικείμενα μπαίνουν από έναν αρχαιολογικό χώρο σε ένα δίκτυο που μπορεί να τα διανείμει. Αυτός ο σύνδεσμος στην αλυσίδα διακίνησης αυξάνει επίσης την πιθανότητα η εμπορία να συνδέεται με διεθνή εγκληματικά δίκτυα. Συχνά, τα αντικείμενα μετακινούνται από τον αρχικό τους τόπο στα σύνορα μιας χώρας ή σε έναν κύριο κόμβο διέλευσης πριν αποσταλούν σε μια γειτονική χώρα.

¹⁹ Τα κανάλια μαύρης αγοράς που ασχολούνται με παράνομες αρχαιότητες εμπορεύονται επίσης εξοπλισμό προσωπικής προστασίας (PPE), συμπεριλαμβανομένων μάσκες προσώπου, αντιβακτηριακότζειλ και ακόμη και κιτ δοκιμής Covid-19.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι αρχαιότητες και οι αρχαίοι χώροι από τους οποίους προέρχονται είναι αναντικατάστατοι πόροι και χρησιμεύουν ως σύνδεσμος με τον πολιτισμό, την ιστορία και το περιβάλλον . Παρόλο που έχουν διαφορετική αξία σε διαφορετικούς λαούς, προηγούνται ως ύπαρξη πολλών από τις πολιτικές, οικονομικές και θρησκευτικές σταθερές του σύγχρονου κόσμου, και έτσι ενώνουν παρά διαιρούν.

Ωστόσο, αυτή η κοινή κληρονομιά καταστρέφεται από τη λεηλασία και το παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων, για να τροφοδοτήσει την αναπτυσσόμενη αγορά αρχαίας τέχνης. Το παράνομο εμπόριο ληστεύει τις μελλοντικές γενιές από το παρελθόν τους. Αποτελεί, επίσης, απειλή για την οικονομική και εθνική ασφάλεια, καθώς συνδέεται στενά με τη χρηματοδότηση του οργανωμένου εγκλήματος, των ένοπλων συγκρούσεων και του βίαιου εξτρεμισμού.

Οι τρομοκρατικές οργανώσεις χρησιμοποιούν επιπλέον την πολιτιστική κληρονομιά ως όπλο πολέμου, μέσω ιδεολογικής και εσκεμμένης πολιτιστικής καταστροφής (ISIS). Αυτό δεν αποτελεί μόνο ένα μεμονωμένο έγκλημα αλλά και ένα προειδοποιητικό σημάδι για επικείμενα εγκλήματα πολέμου που συνήθως εξελίσσονται σε εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και γενοκτονίες (The Antiquities Coalition).

Το νόμιμο και σε βάσεις ηθικής εμπόριο αρχαιοτήτων θα βοηθήσει, μεταξύ άλλων, στην καταπολέμηση των λεηλασιών και την παράνομη διακίνηση ενισχύοντας την αμοιβαία κατανόηση, εκτίμηση και σεβασμό μεταξύ κρατών και εθνών. Μπορεί, όμως, να το κάνει αυτό αρκεί να μην βλάψει τις τοπικές κοινότητες, να διαταράξει το ιστορικό αρχείο ή να χρηματοδοτήσει εγκλήματα, συγκρούσεις ή βίαιο εξτρεμισμό. Ο επαναπατρισμός των κλεμμένων έργων τέχνης, επίσης, μπορεί το ίδιο να χρησιμεύσει ως γέφυρα μεταξύ πολιτισμών και, επιπλέον, ως μια ευκαιρία για την αποκατάσταση λανθασμένων επιλογών εκ μέρους των αγοραστών είτε πρόκειται για μεμονωμένα άτομα είτε για Μουσεία (βλ. παραπάνω στις δράσεις της Interpol).

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι αδιαχώριστη από την ταυτότητα του ατόμου και της κοινότητας. Η πρόσβαση σε αυτό είναι θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, που απαιτεί την προστασία και τη διατήρηση των αρχαιοτήτων και των ιστορικών χώρων. Η σκόπιμη καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί ουσιαστικά μία παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όταν τα αρχαιολογικά αντικείμενα λεηλατούνται από το έδαφος, εμπλέκονται συγκεκριμένα ζητήματα πολιτικής. Σε τέτοιες περιπτώσεις, χάνεται το αρχικό περιεχόμενο

του αρχαιολογικού χώρου και η στρωματογραφική συσχέτιση αντικειμένων μεταξύ τους,. Μόνο μέσω της διατήρησης αυτού του πλαισίου με την επιστημονική ανάκτηση όλων των δεδομένων, ένας αρχαιολογικός χώρος μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα και να αναδιαρθρωθεί ιστορικά και πολιτισμικά. Προκειμένου να αφαιρεθεί το οικονομικό κίνητρο και έτσι να αποθαρρυνθεί η ληηλασία τοποθεσιών, πολλά κράτη με πλούσια αρχαιολογική κληρονομιά κατοχυρώσαν νομικά την κατοχή αρχαιολογικών αντικειμένων ακόμα και αν αυτά ακόμα δεν έχουν ανακαλυφθεί (Gerstenblith 2015: 362).

Η καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν αποκόπτει μόνο το άτομο από το πολιτιστικό του περιβάλλον και τις ρίζες του αλλά καταστρέφει και τις προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης μέσω δράσεων όπως ο πολιτιστικός τουρισμός. Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού μπορεί να προωθήσει τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και αποτελεί σημαντικό στοιχείο της καταπολέμησης της φτώχειας (Robinson - Picard, 2006:23).

Ο εκμαυλισμός των συνειδήσεων, η φτωχοποίηση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, η οποία επιδεινώθηκε με την πανδημία, η χρήση των ευκαιριών που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες, η διαφθορά και η υποχώρηση των κλασικών σπουδών δημιουργούν ένα σύνολο δεδομένων που αν συνδεθούν μεταξύ τους οδηγούν σε μία κοινωνική παρακμή που απαλείφει τις όποιες αντιστάσεις πολλών ανθρώπων ως προς την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η αρνητική αυτή επίδραση στην κοινωνία αντισταθμίζεται από την ισχυρή πληροφόρηση, την διαρκώς αυξανόμενη απαξία τέτοιων συμπεριφορών και από τις δράσεις υπηρεσιών επιβολής του νόμου οι οποίες βρίσκονται δίπλα στον πολίτη προστατεύοντας το πολιτιστικό του παρελθόν. Η ανάταξη της κοινωνίας και η σφοδρή απαξία της αρχαιοκαπηλίας μπορεί να επιτευχθεί μέσω της παιδείας, του παραδείγματος και της εμπιστοσύνης του πολίτη στις αντίστοιχες κρατικές και διεθνείς υπηρεσίες ασφαλείας.

Συμπεράσματα

Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και η αντιμετώπιση της σε εθνικό και διεθνές επίπεδο καθώς και ο ρόλος του Διεθνούς Οργανισμού Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Interpol) στην αντιμετώπιση του φαινομένου, στην ανεύρεση και στον επαναπατρισμό έργων τέχνης αποτελεί το θέμα της εργασίας. Το παράνομο εμπόριο τέχνης και αρχαιοτήτων είναι ένα παλαιό πρόβλημα καθώς ο όρος «λάφυρα πολέμου» συχνά περιελάμβανε εθνικούς και πολιτιστικούς θησαυρούς, καθώς και ανεκτίμητης αξίας αρχαιότητες.

Το παράνομο εμπόριο κλεμμένων και παράνομα κτηθέντων έργων τέχνης και αρχαιοτήτων εξαρτάται για την επιτυχία του από στενούς δεσμούς μεταξύ του νόμιμου και του παράνομου τομέα. Τα διεθνή δίκτυα διακίνησης έχουν αναπτυχθεί και εξαρτώνται από τη σύνδεση μεταξύ του τοπικού πληθυσμού, των αρχαιοκάπηλων και των εμπόρων που τα πωλούν με μεγάλο κέρδος σε ιδιώτες συλλέκτες αλλά και σε Μουσεία. Σε χώρες όπου το κράτος δικαίου είναι αδύναμο, οι αρχές επιβολής του νόμου, τα τελωνεία και οι σχετικοί κυβερνητικοί αξιωματούχοι διευκολύνουν το παράνομο εμπόριο μέσω δωροδοκίας, παραποίησης εγγράφων και άλλων διεφθαρμένων πρακτικών.

Επίσης, προκειμένου να συγκαλύψουν την χρηματοδότησή τους, εγκληματικές οργανώσεις χρησιμοποιούν συχνά την νόμιμη αγορά τέχνης και αρχαιοτήτων για να ξεπλένουν έσοδα από τα παράνομα αποκτηθέντα χρήματά τους. Έτσι, στην παράνομη αυτή αγορά συνεργάζονται εξελεγμένες εγκληματικές οργανώσεις, μεμονωμένοι κλέφτες, έμποροι έργων τέχνης και συλλέκτες (Sandage 2009, 9).

Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες, η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών έχει λάβει τη μορφή επιδημίας. Κάθε μέρα, αναντικατάστατοι πολιτιστικοί θησαυροί λεηλατούνται και διοχετεύονται στη διεθνή αγορά τέχνης ενώ οι σχετικές κρατικές αρχές δεν διαθέτουν την εμπειρία και τα εργαλεία εκείνα που θα τους επέτρεπαν να αντιδράσουν με επιτυχία. Σύμφωνα με την Interpol, το εμπόριο πολιτιστικής κληρονομιάς έχει φτάσει σε τέτοια ύψη ώστε να μπορεί να συγκριθεί με το διεθνές εμπόριο ναρκωτικών και την τρομοκρατία (Calvani 2009: 28).

Η μεγάλη ανάπτυξη της αρχαιοκαπηλίας η οποία υποβοηθήθηκε από τις πολεμικές συγκρούσεις, την ανάπτυξη του διαδικτύου και της τεχνολογίας αλλά και τη μεγάλη

ζήτηση για απόκτηση έργων τέχνης αντιμετωπίζεται διεθνώς από την Interpol μέσα από ένα πλέγμα ενεργειών και συνεργιών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Οι δράσεις της Interpol αναπτύσσονται σε ολόκληρο τον κόσμο και συνδέονται με αντίστοιχες δράσεις διωκτικών αρχών για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Η ανάλυση των δράσεων μαρτυρούν τον σύγχρονο βηματισμό της Υπηρεσίας με τις νέες τεχνολογίες, το σεβασμό στον άνθρωπο και συνακόλουθα μία επικοινωνιακή στρατηγική η οποία με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών προσπαθεί να αφυπνίσει το ευρύ κοινό σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Παράλληλα προσπαθεί να βοηθήσει τον πολίτη να προστατέψει πολιτιστικά αγαθά που πιθανόν διαχειρίζεται, να διασφαλίσει την κατοχή νόμιμα αποκτηθέντων έργων τέχνης και διαπιστώσει αν το έργο που κατέχει είναι νόμιμο ή προϊόν κλοπής ενώ μπορεί ακόμη και να ανακαλύψει ο ίδιος μέσω του νέου App αν ένα έργο τέχνης που παρατηρεί εκείνη τη στιγμή είναι κλεμμένο ή όχι.

Η συνεργασία της Interpol με τα περισσότερα κράτη του κόσμου της δίδει τη δυνατότητα να δραστηριοποιείται στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη ενώ συγχρόνως προσφέρει σε κράτη που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση ή σε κράτη χωρίς αντίστοιχες υποδομές τη δυνατότητα να προστατέψουν, να αναζητήσουν και να επαναπατρίσουν κλεμμένους πολιτιστικούς θησαυρούς.

Οι μεγάλες όμως, επιτυχίες της Interpol συγχρόνως μαρτυρούν και το μέγεθος του προβλήματος. Ο επαναπατρισμός των έργων τέχνης προσφέρει μία ικανοποίηση τόσο στην Υπηρεσία όσο και στα κράτη αλλά παράλληλα αποκαλύπτει, μέσα από τις δικαστικές διαμάχες με μεγάλα μουσεία και ιδιωτικές συλλογές ότι το παράνομο αυτό εμπόριο και η διαφθορά των συνειδήσεων διαχέεται σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας.

Σε εθνικό επίπεδο, η Interpol έχει συμβάλει στην ανάκτηση και στον επαναπατρισμό σημαντικού αριθμού σημαντικών έργων τέχνης. Παράλληλα επιδεικνύει μια αξιοσημείωτη συνεργασία με το σύνολο των εμπλεκόμενων φορέων με σκοπό την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος.

Η αποφασιστικότητα των αρχών για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ευαισθητοποίηση των πολιτών, η αποφασιστικότητα του κράτους, οι νέες τεχνολογίες, η εμπλοκή ειδικευμένων στελεχών και οι σύγχρονες αντιληψεις περί καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος αποτελούν τη βάση ανάπτυξης και επιτυχίας της Interpol στην καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αδάμ-Βελένη, Π. (2012). *Αρχαιοκαπηλία Τέλος*, Θεσσαλονίκη: ΥΠΠΟ/Εκδόσεις Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης αρ.16.
- Babbie, E. (2011). Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα. Αθήνα: Κριτική
- Βασιλειάδου Μ. (2020), «Ψηφιακό λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων σε... άνθηση», Το Βήμα, 12/11/2020, <https://www.kathimerini.gr/culture/561154534/psifiako-lathremporio-archaiotiton-se-anthisi/> (Πρόσβαση, Απρίλιος 2021).
- Creswell J. (2016). *Η έρευνα στην εκπαίδευση, Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*, Αθήνα.
- Γκαντζιάς Γ. (2020). *Πολιτιστική πολιτική, χορηγία και εταιρική κοινωνική ευθύνη*, Αθήνα: Παπασωτηρίου².
- Ίσαρη Φ. - Πουρκός Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Αθήνα: Κάλλιπος
- Ιωσηφίδης Θ (2008). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα: Κριτική
- Μπιτσάνη Ε., (2004). *Πολιτιστική διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής και Πολιτιστικού Προϊόντος*, Αθήνα: Διόνικος.
- Παυλογεωργάτος, Γ. - Κωνσταντογλου, Μ. (2005). «*Πολιτισμικός Τουρισμός: Η Περίπτωση της Ελλάδας*», Πολιτιστικές Βιομηχανίες, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 59-84.
- Πούλιος Ι., Αλιβιζάτου Μ., Αραμπατζής Γ., Γιαννακίδης Α., Καραχάλης Ν., Μάσχα Ε., Μούλιου Μ., Παπαδάκη Μ., Προσύλης Χ. & Σ. Τουλούπα, (2015). *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
- ATHARProject 2019: <http://atharproject.org/report2019/> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021)
- Bokova, I. (2012). “*Preface UNESCO, World Heritage: Benefits beyond borders*”, UNESCO and Cambridge University Press, Cambridge.
- Boutopoulou S. (2009). “*The efforts of Greek State to combat the illicit traffic of its cultural heritage*”, στο *Organised Crime in Art and Antiquities, Proceedings of International symposium*, ed. S. Manacorda, Milano, 117 - 134.
- Brodie N. - Mackenzie S. (2014). “*Trafficking Cultural Objects: Introduction*”, *The European Journal on Criminal Policy and Research* 20, 421– 426

- Brodie, N. (2017). ‘*Virtually gone! The Internet market in antiquities*’, Proceedings of the 6th International Conference of Experts on the Return of Cultural Property. Seoul, 190–204.
- Brodie D., Yates - Ecorys D., Slot B., Batura B., vanWanrooij N., op ’t Hoog G. (2019). *Illicit trade in cultural goods in Europe Characteristics, criminal justice responses and an analysis of the applicability of technologies in the combat against the trade*, Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Calvani S. (2009). “*Frequency and figures of organized crime in art and antiquities*”, στο Organised Crime in Art and Antiquities, Proceedings of International symposium, ed. S. Manacorda, Milano, 28 - 38.
- Campion K. (2017). “Blast through the Past: Terrorist Attacks on Art and Antiquities as a Reconquest of the Modern Jihadi Identity”, *Perspectives on Terrorism* 11/1, 26 - 39.
- Chen S. (2009). “Art Deaccessions and the Limits of Fiduciary Duty”, *14 ART, Antiquity and Law* 14/2, 103 - 142.
- Dalena A. (2017), *Protecting cultural heritage in times of instability: Tunisia, a case study*, Master Thesis, Tunis 2017.
- Davison, G. (2008). “*Heritage: from patrimony to pastiche*”, G. Fairclough, R., Harrison, J., Jameson, Jr. and J. Schofield (eds), *The Heritage Reader*, 31–41, Routledge, London and New York.
- Eurojust 2021α: <https://www.eurojust.europa.eu> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021)
- Eurojust 2021β: <https://www.eurojust.europa.eu/ancient-archaeological-collection-returned-italy-belgium-help-eurojust> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021).
- Europol 2019: Press Release, <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/23-arrests-and-around-10-000-cultural-items-seized-in-operation-targeting-italian-archaeological-trafficking> (Πρόσβαση Μάιος 2021)
- Europol 2021: https://www.europol.europa.eu/europol_review#fndtn-tabs-0-bottom-1
- Feary, S., Brown, S., Marshall, D., Lilley, I., McKinnon, R., Verschuuren, B., Wild, R. (2015). “*Earth’s cultural heritage*”, στο G. L. Worboys, M. Lockwood, A. Kothari, S. Feary and I. Pulsford (eds) *Protected Area Governance and Management*, (81-116), ANU Press, Canberra.
- Gerstenblith, P. (2013): “The Meaning of 1970 for the Acquisition of Archaeological Objects”, *Journal of Field Archaeology* 38, 364–73.

- Gerstenblith P. (2015): “For Better and For Worse: Evolving United States Policy on Cultural Property Litigation and Restitution”, *International Journal of Cultural Property* 22 (2015), 357–378
- Harrison, R. (2013) *Heritage: Critical Approaches*, Routledge, London And New York
- Hufnagel S. (2019): “*Interpol and the International Trends and Developments in the Fight against Cultural Property*”, στο Hufnagel S. - Chappel D. (eds), *The Palgrave Handbook on Crime*, London.
- Interpol (2019): National Cultural Heritage Unit. The Value of a national unit dedicated to fighting crimes against cultural heritage and the illicit traffic of cultural property, Lyon.
- Interpol (2021α): *Interpol. Fact Sheet*. COM/FS/2020-01/GI-01 <https://www.interpol.int/En> (Πρόσβαση Μάιος 2021)
- Interpol (2021β): <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Databases/Stolen-Works-of-Art-Database> (Πρόσβαση Μάιος 2021)
- Kaiser T. (1991). “The Antiquities Market”, *Journal of Field Archaeology* 18/1, 87 - 103.
- Killebrew A. - Scham S. (2017). “Investing in the Future of the Past”, *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies*, Vol. 5/1, 1-6.
- Kind K.-H., (2011). “*The Role of INTERPOL in the Fight Against the Illicit Trafficking in Cultural Property*”, *Crime in the Art and Antiquities World. Illegal Trafficking in Cultural Property*, ed. Manacorda S. - Chappel D., New York, 175 - 181.
- Labadi, S. (2005). “A review of the Global Strategy for a Balanced, Representative and Credible World Heritage List, 1994 – 2004”, *Conservation and Management of Archaeological Sites* 7: 89–102
- Lazar, A. (2021). “Royal Dacian bracelets, wanted by Interpol: authentication and final judicial decision - The Draco dacicus banner, a European cultural symbol”, *Academia Letters*, Article 428.
- La Follette, L. (2016): “Looted Antiquities, Art Museums and Restitution in the United States since 1970”, *Journal of Contemporary History*, 52/3 2017, 669-687
- Lennon, J. (2006). “*Cultural heritage management*”, M. Lockwood, G. L. Worboys and A. Kothari (eds) *Managing Protected Areas: A global guide*, 448–73, Earthscan, London.
- Lockwood, M. (2006). “*Values and benefits*”, in M. Lockwood, G. L. Worboys and A. Kothari (eds) *Managing Protected Areas: A global guide*, Earthscan, London, 101– 15.

- McCracken G. (1986), “Culture and Consumption: A Theoretical Account of the Structure and Movement of the Cultural Meaning of Consumer Goods”, *Journal of Consumer Research* 13/1, 71 - 84.
- Mackenzie, S. (2009). “Identifying and Preventing Opportunities for Organized Crime in the International Antiquities Market”, S. Manacorda (ed.), *Organised Crime in Art and Antiquities* Milan, Italy, 151-171.
- Mason, R. (2008). “Assessing values in conservation planning”, in G. Fairclough, R. Harrison, J. Jameson, Jr, and J. Schofield (eds) *The Heritage Reader*, Routledge, London and New York, 99–124.
- Meskel, L. (2013). “Current anthropology: A world journal of the sciences of man”, *UNESCO's World Heritage Convention at 40. Challenging the Economic and Political Order of International Heritage Conservation*, 483-494.
- Moulin R. 1987, *The French Art Market: A Sociological View*, New Brunswick : Rutgers University Press
- Nistri 2011: “The Experience of the Italian Cultural Heritage Protection Unit”, *Crime in the Art and Antiquities World. Illegal Trafficking in Cultural Property*, ed. Manacorda S. - Chappel D., New York, 183 - 192.
- Robinson, M. - Picard, D. (2006). *Tourism, culture and sustainable development*, Paris: UNESCO.
- Roehrenbeck, C. A. (2010): “Repatriation of Cultural Property– Who Owns the Past? An Introduction to Approaches and to Selected Statutory Instruments”, *International Journal of Legal Information* 38, 185–200.
- Sandholtz W. (2007), *Prohibiting Plunder: How Norms Change*, Oxford.
- Schofield, J. (2008). “Heritage management, theory and practice”, G. Fairclough, R. Harrison, J., Jameson, Jr, and J. Schofield (eds) *The Heritage Reader*, Routledge, London - New York, 15–30.
- Sentenzan. 287/204 (2012). [https://sherloc.unodc.org/cld/case-law-doc/criminalgroupcrimetype/ita/2011/sentenza_n.287204.html?lng=en&tmpl=sherloc\(Πρόσβαση Μάιος 2021\)](https://sherloc.unodc.org/cld/case-law-doc/criminalgroupcrimetype/ita/2011/sentenza_n.287204.html?lng=en&tmpl=sherloc(Πρόσβαση Μάιος 2021))
- Sharpe E. (2020): “Online antiquities smugglers are taking advantage of the Coronavirus crisis”, *The Art Newspaper*, 29th April 2020, <https://www.theartnewspaper.com/news/increase-in-online-trade-of-illicit-antiquities-during-the-coronavirus-crisis> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021)

- Silver V. (2009). *The Lost Chalice: The Epic Hunt for a Priceless Masterpiece*, New York
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*, Routledge: London and New York.
- Socta 2021: A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime, Publications Office of the European Union.
- Theantiquities coalition: <https://theantiquitiescoalition.org/the-ac-digs-into-ancient-artifacts-international-intrigue-and-financial-crimes/> (Πρόσβαση Ιούνιος 2021)
- Unesco (1970): <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-traffic-of-cultural-property/1970-convention/> (Πρόσβαση Μάρτιος 2021)
- Unesco (2011): "The Fight Against the Illicit Trafficking of Cultural Objects: Information Kit", March 2011
- USA (2016). "*United States of America v. One Gold Ring with Carved Gemstone, an Asset of Isil, Discovered on Electronic Media of Abu Sayyaf, President of Isil Antiquities Department; One Gold Coin Featuring Antoninus Pius, an Asset of Isil, Discovered on Electronic Media of Abu Sayyaf, President of Isil Antiquities Department; One Gold Coin Featuring Emperor Hadrian Augustus Caesar, an Asset of Isil, Discovered on Electronic Media of Abu Sayyaf, President Of Isil Antiquities Department; One Carved Neo-Assyrian Stone Stela, an Asset of Isil, Discovered on Electronic Media of Abu Sayyaf, President of Isil Antiquities Department*". Civil Action Complaint, Case 1:16-cv-02442 Document 1 Filed 12/15/16. <https://www.justice.gov/usao-dc/press-release/file/918536/download> (Πρόσβαση Μάρτιος 2021).
- Valderrama, F. (1995). *A history of UNESCO*, Paris: Unesco
- Van Tets, F. (2013), "The Art of Civil War. As the conflict rages in Syria, it's a bull market for antiquities dealers and thieves", *Foreign Policy*, 8th May 2013, <https://foreignpolicy.com/2013/05/08/the-art-of-civil-war/> (Πρόσβαση Μάρτιος 2021)
- Voudouri, D. (2010). 'Law and the Politics of the Past: Legal Protection of Cultural Heritage in Greece', *International Journal of Cultural Property* 17, 547-568.
- Voudouri, D. (2015). 'Le Droit Hellénique du Patrimoine Archéologique'. Στο V. Negri (ed.), *Le Patrimoine Archéologique et son Droit: Questions juridiques, éthiques et culturelles, Actes du Colloque International, 9-10.10.2012 Musée du quai Branly Paris: Bruylant*, 293-306.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ - ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

1. Πότε ιδρύθηκε το Εθνικό Τμήμα της INTERPOL;

Με το Ν.3640/1956 (Περί συμμετοχής μας στον Δ.Ο.Ε.Α.) με τον οποίο επικυρώθηκε το καταστατικό του Δ.Ο.Ε.Α. – INTERPOL, ιδρύθηκε και άρχισε την λειτουργία του το Εθνικό Κεντρικό Γραφείο Ελλάδος (Ε.Κ.Γ.) - INTERPOL Ελλάδος.

2. Ποια είναι η διάρθρωσή του;

Η Διεύθυνση Διεθνούς Αστυνομικής Συνεργασίας είναι θεσμικός φορέας επικοινωνίας με τις αστυνομικές Αρχές και Κρατικές Υπηρεσίες όλων των Κρατών, καθώς και τους Διεθνείς και Ευρωπαϊκούς Οργανισμούς, επί θεμάτων συνεργασίας που άπτονται των αρμοδιοτήτων του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας. Διορθώνεται από τα εξής τμήματα: Τμήμα Υποστήριξης-Αποστολών, Τμήμα SIRENE, Τμήμα Europol και Τμήμα Interpol. Επιπλέον, εντός της Διεύθυνσης λειτουργεί Ενιαίο Κέντρο Ανταλλαγής Πληροφοριών Διεθνούς Αστυνομικής Συνεργασίας.

Οι αρμοδιότητες του Τμήματος INTERPOL προβλέπονται από το Π.Δ. 178/2014.

3. Ποια είναι η στρατηγική της INTERPOL για την προστασία της διεθνούς και εντόπιας πολιτιστικής κληρονομιάς και ειδικότερα του Ελληνικού Τμήματος;

Μια από τις βασικές προτεραιότητες της INTERPOL αποτελεί η προστασία της διεθνούς και εντόπιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Κύριο εργαλείο για την επίτευξη αυτού του σκοπού αποτελεί η μοναδική, σε παγκόσμιο επίπεδο, βάση δεδομένων Stolen Works of Art Database της INTERPOL, στην οποία καταχωρούνται κλεμμένα έργα τέχνης και αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και πιστοποιημένες πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό από τις αρμόδιες Διοικητικές Αρχές των ΚΜ του Οργανισμού.

Επί του παρόντος υφίστανται πάνω από 1.100 αντικείμενα, τα οποία έχουν εισαχθεί στην εν λόγω βάση δεδομένων από τις Ελληνικές Αρχές, προκειμένου να αποτελούν αντικείμενο αναζήτησης, σε διεθνές επίπεδο, μέσω του διαύλου της INTERPOL.

4. Ποιες συνεργασίες αναπτύσσονται σε τοπικό και διεθνές επίπεδο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού;

Το Τμήμα INTERPOL, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, βρίσκεται σε συνεχή, στενή και εποικοδομητική επικοινωνία—συνεργασία τόσο με τις αρμόδιες Διευθύνσεις του Υπουργείου Πολιτισμού & Αθλητισμού, όσο και με τους λοιπούς συναρμόδιους Φορείς (Τμήματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς & Αρχαιοτήτων Αττικής και Θεσσαλονίκης, Εισαγγελέα Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών, Εισαγγελίες Χώρας, ΥΠΕΞ, Πρεσβείες, Υπουργείο Δικαιοσύνης).

Σε διεθνές επίπεδο το τμήμα INTERPOL συνεργάζεται στενά όλα τα ΚΜ του Οργανισμού και με την αρμόδια Διεύθυνση της INTERPOL – Work of Arts .

5. Ποιες επιχειρησιακές δράσεις πραγματοποιεί η INTERPOL για την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών;

Η ΓΓ INTERPOL αναλαμβάνει τη διοργάνωση και συντονισμό δράσεων τόσο σε στρατηγικό όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο, καθώς και εκπαιδευτικών σεμιναρίων, με στόχο την ανάπτυξη της διεθνούς αστυνομικής συνεργασίας και την καταπολέμηση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας, δια μέσου της συλλογής και διακίνησης πληροφοριών επί συγκεκριμένων αντικειμένων έρευνας, συμπεριλαμβανομένου και αυτού της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων και αντικειμένων πολιτιστικής κληρονομιάς.

6. Ποια μεθοδολογία έρευνας και ταυτοποίησης κλεμμένων ή παράνομα εξαχθέντων έργων τέχνης ακολουθείται από τον Οργανισμό;

Η εν λόγω έρευνα αποτελεί αρμοδιότητα των επιχειρησιακών τμημάτων (Τμήματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς & Αρχαιοτήτων Αττικής και Θεσσαλονίκης), τα οποία συνεργάζονται με όλους τους συναρμόδιους φορείς τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, με σκοπό την ταυτοποίηση των κλεμμένων ή παράνομα εξαχθέντων έργων τέχνης.

Η Υπηρεσία μας συνδράμει τις αρμόδιες διωκτικές Αρχές ως προς την ανταλλαγή πληροφοριών σε παγκόσμιο επίπεδο προκειμένου να επιτευχθεί η ταυτοποίηση.

7. Ποια η διαδικασία επαναπατρισμού πολιτιστικών αγαθών;

Ο επαναπατρισμός των πολιτιστικών αγαθών πραγματοποιείται κατόπιν συνεργασίας των διωκτικών αρχών και λοιπών φορέων (Εισαγγελίες Χώρας, ΥΠΕΞ, Πρεσβείες, Υπουργείο Δικαιοσύνη). Τελευταία περίπτωση, η οποία αντικατοπτρίζει το υψηλό επίπεδο συνεργασίας της Υπηρεσίας μας με τους συναρμόδιους Φορείς, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, αποτελεί η επιστροφή δύο (2) εκκλησιαστικών εικόνων του 18ου αιώνα, που είχαν κλαπεί τον Νοέμβριο του 2006 από την Ι.Μ. Αγίας Τριάδας στην Οξυά Καρδίτσας και προς τούτο, είχαν καταχωρηθεί στη διεθνή βάση δεδομένων Stolen Works of Art της INTERPOL, οι οποίες εντοπίστηκαν αρχικά σε δημοπρασία στη Γερμανία, κατασχέθηκαν στα τέλη Οκτωβρίου του 2020, από τις Αρχές Λιβάνου και παραδόθηκαν την 19/01/2021, στην Πρεσβεία της Ελλάδος στον Λίβανο.

8. Ποια η συμβολή νέων τεχνολογιών στην καταπολέμηση της διακίνησης παράνομων και μη γνήσιων έργων τέχνης;

Η ΓΓ INTERPOL, με σκοπό την υποβοήθηση των Διωκτικών Αρχών των ΚΜ στον τομέα της καταπολέμησης της διακίνησης κλεμμένων έργων τέχνης και πολιτιστικών αγαθών, σχεδίασε προσφάτως, σε συνεργασία με αρμόδιους φορείς και κατόπιν εγκρίσεως των συμμετεχόντων χωρών, την εφαρμογή κινητού τηλεφώνου «ID-Artmobile App», μέσω της οποίας δίνεται πρόσβαση στο κοινό να αναζητήσει αντικείμενα και έργα τέχνης στη βάση δεδομένων WOA και να δηλώσει τον εντοπισμό αυτών, σε περίπτωση θετικής αναζήτησης.

9. Υπάρχει διασύνδεση άλλων μορφών οργανωμένου εγκλήματος με την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών;

Το έγκλημα από τη φύση του δεν είναι μονοδιάστατο. Έτσι και η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών, συνδέεται και με άλλες εγκληματικές δραστηριότητες (π.χ. νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, οργανωμένο έγκλημα κλπ).

10. Πως επηρέασε η πανδημία του COVID 19 τις δράσεις της INTERPOL;

Η ΓΓ INTERPOL, με σκοπό την ενημέρωση των Διωκτικών Αρχών των ΚΜ του Οργανισμού, ως προς την ανίχνευση και αποτελεσματική αντιμετώπιση των αναδυόμενων, σε διεθνές επίπεδο, μορφών εγκληματικότητας, που σχετίζονται με τον COVID-19, ανέπτυξε δράσεις, ενημερωτικού κυρίως χαρακτήρα, μέσω της κατάρτισης

Έκθεσης Εκτίμησης Κινδύνου για την αντιμετώπιση του φαινομένου και της έκδοσης Μωβ και Πορτοκαλί Αγγελιών του Οργανισμού, επί υποθέσεων και περιστατικών εμπορίας παραποιημένων ιατρικών προϊόντων COVID-19 (όπως εμβόλια, κιτ δοκιμών και μέσα ατομικής προστασίας), τα οποία αποτελούν σοβαρή και επικείμενη απειλή για την Δημόσια Ασφάλεια και Υγεία, παγκοσμίως.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.